

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ: Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 15
Οκτώβριος 2004
Τιμή: 6 €

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΑΙΡΟΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ • ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΚΚΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
ALUMYL ΜΥΛΩΝΑΣ Α.Ε. • ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ • Ν. ΓΛΕΟΥΔΗΣ ΚΑΒΕΞ Α.Ε.
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΔΑΣΚΟΠΟΥΛΟΣ • ΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗ Α.Ε. • ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΞΕΛΚΑ Α.Ε. • Κ. & Ν. ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ Α.Β.Ε.Ε. • ΘΕΜΕΛΙΟΔΟΜΗ Α.Ε. • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ISOMAT Α.Β.Ε.Ε. • COMMERCIAL VALUE Α.Ε. • Δ. Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Α.Ε. • Ε. Ν. ΜΑΝΟΣ Ε.Π.Ε.
ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑΘΗΣ Α.Ε. • ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ • ΣΑΝΗ Α.Ε. • Ε. Γ. ΠΑΣΣΙΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΡΑΜΠΟΥΚΗΣ • ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ Α.Ε. • ΦΑΡΜΑΓΟΡΑ Α.Ε.
ΦΙΛΚΕΡΑΜ-JOHNSON Α.Ε. • ΑΦΟΙ ΧΑΪΤΟΓΛΟΥ Α.Β.Ε.Ε.
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ • ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΒΑΡΕΛΛΑ
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΑΡΜΑΖΗ • ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΡΕΛΟΣ • ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ
ΘΑΛΕΙΑ ΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ • ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

ΤΣΙΜΙΣΚΗ 2 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛΕΦΩΝΟ 2310 551754
ΟΜΟΙΟΤΥΠΟ 2310 551748
ΓΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ: Τ.Θ. 10756 54110 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ peebe2@otenet.gr

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ
Οκτώβριος 2004

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: 6 €
ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 24 €
ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ:
ΕΥΡΩΠΗ 44 €, ΑΜΕΡΙΚΗ 50,40 €

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ - ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ
ΑΝΝΑ ΒΟΥΛΓΑΡΗ (2310.551754)

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΠΑΓΚΑΛΟΥ (2310.288491)

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΑΧΙΝΙΔΟΥ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (2310.551754)

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΕΛΛΥ ΤΖΟΒΑΡΑ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.
ΦΙΛΙΠΠΟΣ

949.5658
Θεσ
T. 15
LIBRARY
ATOLIA COLL...
Thessaloniki, Gre...
12023194

Εξώφυλλο: Κατά τη διάρκεια των Δ΄ Παμμακεδονικών αγώνων ποδηλασίας, στο στάδιο της Χ.Α.Ν.Θ., τον Αύγουστο του 1934. Απονομή κυπέλλων στους νικητές των 75χλμ. Συλλογή Αθανασίου Τσιμπή. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού του Δήμου Καλαμαριάς.

Εκδοτικό σημείωμα

Εκδοτικό σημείωμα

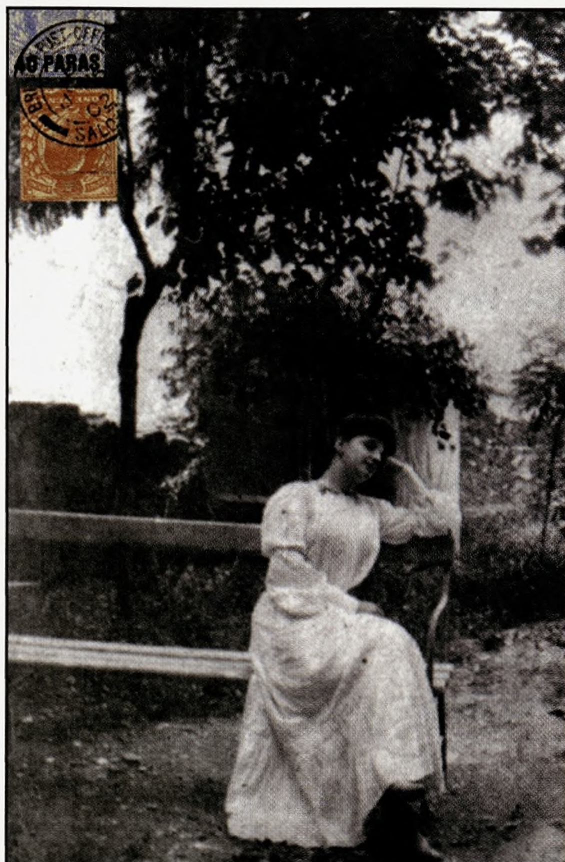
Στις κοινωνικές επιστήμες επικρατεί η γενική άποψη ότι βάση της κοινωνίας αποτελεί η εργασία. Με άξονα την εργασία -και τις ειδικές εκφράσεις που εκλαμβάνει, όπως απασχόληση, εργασιακές σχέσεις, εργασιακή συμπεριφορά, παραγωγικότητα, εργασιακό κόστος- αρθρώνουν οι κοινωνικές επιστήμες τις μεθόδους τους. Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή αντανακλά τις δομές των εξελιγμένων δυτικών κοινωνιών, πρότυπο αναφοράς των οποίων υπήρξε η πλήρης απασχόληση. Τι γίνεται όμως με κοινωνικούς σχηματισμούς στους οποίους η ανεργία ξεπερνά το 50%; Οι άνθρωποι εξακολουθούν να ζουν ακόμη και όταν η απασχόληση είναι δυσεύρετη. Μια τέτοια κοινωνία ήταν εκείνη της Θεσσαλονίκης στα πρώτα, τουλάχιστον, χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Οι απελπισμένοι πρόσφυγες, τους οποίους υπερφορτωμένα καράβια αποβίβασαν πένητες και γυμνούς στις αποβάθρες της Θεσσαλονίκης, χρειάστηκαν αρκετά χρόνια για να ενσωματωθούν στην (ρευστή άλλωστε) τοπική κοινωνία. Ο τρόπος της ενσωμάτωσής τους έχει προσελκύσει την προσοχή των ερευνητών της τοπικής ιστορίας εδώ και αρκετά χρόνια. Ο σχηματισμός των προσφυγικών συνοικισμών και η διαχείριση του άφθονου ελεύθερου χρόνου των κατοίκων τους αποτελούν θέματα με αξιοσημείωτη ήδη βιβλιογραφία.

Το διάστημα από το 1923 μέχρι το 1936 ιδρύθηκαν στη Θεσσαλονίκη περισσότερα από 250 προσφυγικά σωματεία. Τα περισσότερα από αυτά έθεσαν ως βασικό σκοπό την «εξυπηρέτηση των προσφυγικών συμφερόντων και την αποκατάσταση των προσφύγων». Στην ιεράρχηση των αναγκών φαίνεται ότι πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισαν η πολιτιστική δραστηριότητα και ο αθλητισμός. Έτσι, σε μία περίοδο οικονομικής εξαθλίωσης, παρατηρείται η άνθηση των σωματείων νεολαίας και των πολιτιστικών-αθλητικών σωματείων που ιδρύθηκαν από πρόσφυγες.

Αυτό το αξιοπερίεργο φαινόμενο διερεύνησε σε βάθος το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού του Δήμου Καλαμαριάς. Πρόκειται για μία μοναδική στο είδος της έρευνα που συνεισφέρει πολυάριθμα πολύτιμα στοιχεία στη σύγχρονη ιστορία της Θεσσαλονίκης. Πέρυσι παρουσιάσθηκε υπό τύπον εκθέσεως, ενώ στο παρόν τεύχος έχουμε την τιμή να δημοσιεύσουμε την πληρέστερη μορφή της. Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια τόσο στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού όσο και στο Δήμο της Καλαμαριάς που το στηρίζει.

p '08, €6,00

ΩΔΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΡΙΑΣ ΛΗΣΜΟΝΗΣΑΣΗΣ ΝΑ ΕΓΓΡΑΦΕΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΡΙΑ

Η ΑΝΑΓΝΩΣΤΡΙΑ
Να μην ξεχάσω πάλι συνδρομήτρια να γραφτώ
για να μου φέρνεις στο σπίτι κάθε τεύχος
εσύ, ο κούριερ που θα με αναζητείς
αντί να ψάχνω εγώ στα βιβλιοπωλεία
σε ράφια άδεια κι ανάμεσα σε άσχετα βιβλία.
Άσε που τελευταία δεν θυμάμαι και καλά.
Βγήκα για ψώνια, όταν τα μαγαζιά ήταν κλειστά
και μάλλον έχασα δυο-τρία τεύχη.

Ο ΧΟΡΟΣ
Αν σε συμπεριλάβουν στους συνδρομητές τους
στο Θεσσαλονικέων Πόλις δεν σε λησμονούν.
Πιστεύουν πως γίνεσαι κομμάτι μιας πόλης που αγαπούν.
Φρόντισε εφέτος μη ξεχάσεις,
αν επιθυμείς άλλο τεύχος να μη χάσεις.

- Να καταθέσω στην Τράπεζα Πειραιώς 24 ευρώ στο λογ/μό 5237-011001-350
- Να τηλεφωνήσω στο 2310.551754 το όνομα και τη διεύθυνσή μου (ώρες 10.00 - 19.00)

Να μην ξεχάσω αυτή τη σημείωση, όπως την ξέχασα πέρυσι

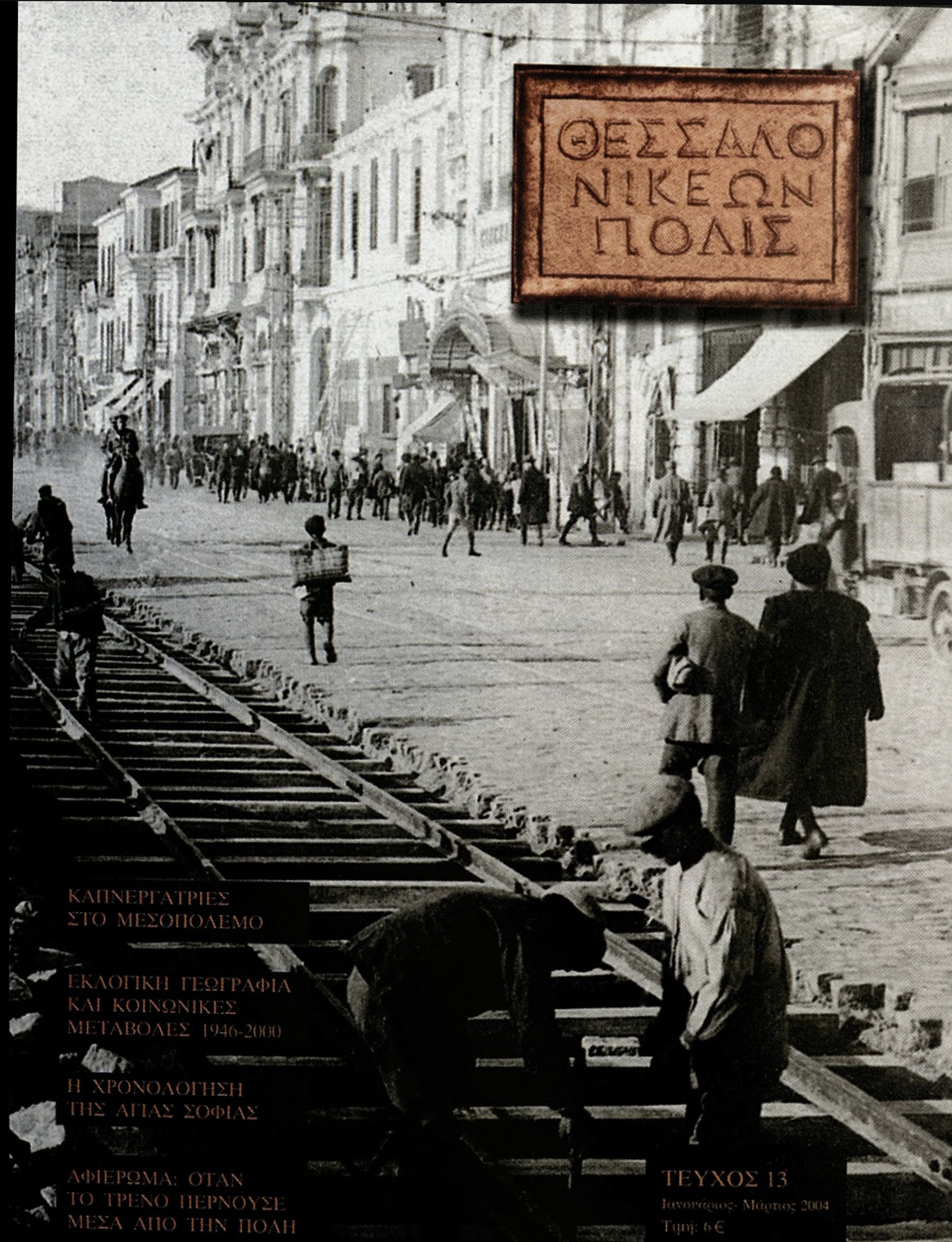
Η ΚΑΘΑΡΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΚΑΜΠΤΗ ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Το 1931 ο Αθανάσιος Ελ. Χατζόπουλος, ξεκίνησε την δραστηριότητά του φτιάχνοντας χαρτοσακούλες με το χέρι, στην οδό Εδέσσης 5 στα παλιά Λαδάδικα. Από την « απλοϊκή » χαρτοσακούλα της εποχής εκείνης, φθάσαμε σήμερα να αποτελούμε μια συγκροτημένη ομάδα ειδικών, τεχνιτών, σχεδιαστών και ερευνητών (150 ατόμων), που μέσα σε σύγχρονες εγκαταστάσεις δοκιμάζουμε υλικά, αναζητούμε μορφές και τρόπους συσκευασίας που θα δώσουν ασφάλεια στο περιεχόμενο, θα διευκολύνουν την διακίνηση και την πώληση του προϊόντος, αλλά και που θα εξασφαλίσουν την αποδοχή και την εξυπηρέτηση του καταναλωτή. Όλες οι παραγωγικές μας διαδικασίες γίνονται σε αυστηρά ελεγχόμενες συνθήκες υγιεινής. Η μοναδικότητα αυτή για τα Ελληνικά δεδομένα μας δίνει την ικανοποίηση εκπλήρωσης της υποχρέωσής μας προς το κοινωνικό σύνολο.

Α. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε.
ΒΡΑΒΕΥΜΕΝΗ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΗ ΠΑΝΕΥΡΩΠΑΪΚΑ
ΕΞΑΓΕΙ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΗΣ ΣΕ 16 ΧΩΡΕΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ • 26ης Οκτωβρίου 162, Τ.Κ. 54 628 - Τηλ. 2310 551801
ΚΑΛΟΧΩΡΙ • Αρκαδίου 19, Τ.Κ. 57 009 - Τηλ. 2310 754525
http://www.hatzopoulos.gr

Μήπως χάσατε το τεύχος 13 ή, ακόμη χειρότερα, μήπως χάσατε το τεύχος 14;

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ: Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Πώς και γιατί οι πεινασμένοι πρόσφυγες, χωρίς γυμναστικά όργανα, προπονητές, γήπεδα, στολές και μπάλες δημιούργησαν δεκάδες αθλητικά σωματεία μέσα σε διάστημα δώδεκα μόλις χρόνων; Ποιο ρόλο έπαιξε ο αθλητισμός στην ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό πλαίσιο της πόλης;

Το Ι.Α.Π.Ε. συμπληρώνοντας φέτος δέκα χρόνια λειτουργίας εξακολουθεί να συμβάλλει στη διάσωση της ιστορίας, στη διατήρηση της μνήμης και στην ανάδειξη της ιστορικής ταυτότητας του προσφυγικού ελληνισμού.

Οι πρώτοι ελληνικοί αθλητικοί σύλλογοι στη Θεσσαλονίκη, παράλληλα με τους καθαρά αθλητικούς στόχους τους είχαν ως απώτερο σκοπό την τόνωση του εθνικού φρονήματος των ελλήνων κατοίκων. Κύριος πόλος ήταν ο «Όμιλος Φιλομούσων» που ιδρύθηκε το 1890 και έσβησε σταδιακά μετά το 1910, όταν προσανατολίσθηκε στις μη αθλητικές δραστηριότητες. Από το 1908 το βασικό ρόλο στον αθλητισμό του ελληνικού στοιχείου της πόλης καλείται να διαδραματίσει ο Ηρακλής, ενώ το 1914 ιδρύεται και ο Άρης. Γράφει ο **Απόστολος Ν. Παπαδόπουλος**, διδάκτορας της Ιστορίας του Αθλητισμού.

Ο αθλητισμός στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου περιμένει τους ερευνητές και τους ιστοριογράφους του. Αυτούς που με γνώση και ευαισθησία και με κάποια νοηματική προδιάθεση θα ανακαλύψουν, θα καταγράψουν και θα ταξινομήσουν όλο αυτό το διάσπαρτο υλικό που τους περιμένει σε αρχεία, παλιές εφημερίδες, σπάνια βιβλία, λανθάνουσες φωτογραφίες και προφορικές μαρτυρίες των εναπομεινάντων. Γράφει ο καθηγητής της Νομικής Σχολής του Α.Π.Θ. **Γιώργος Αναστασιάδης**.

Βασικό στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας των προσφύγων ήταν η εμπειρία στη συλλογική οργάνωση. Εμπειρία που είχαν αποκομίσει αφενός από τους θεσμούς της αυτοδιοίκησης και της κοινοτικής οργάνωσης, αφετέρου από τους συλλόγους, επαγγελματικούς, πατριωτικούς, εκπαιδευτικούς, μορφωτικούς και αθλητικούς, που είχαν ιδρύσει, ιδιαίτερα στα αστικά και ημιαστικά κέντρα του Οθωμανικού κράτους. Ο ελληνισμός των αστικών κέντρων του Πόντου, της Σμύρνης και ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης είχε να επιδείξει πλούσια παράδοση στον αθλητισμό, ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα και μέχρι τον ξεριζωμό του 1922. Το γεγονός αυτό καταδεικνύεται μέσα από την πληθώρα των μορφωτικών-αθλητικών σωματείων, τη θεσμοθέτηση αθλητικών αγώνων τοπικής ή ευρύτερης εμβέλειας, στους οποίους συχνά συμμετείχαν και αθλητές από την Ελλάδα και άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς και την ανάπτυξη του αθλητικού πνεύματος στα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, με την εισαγωγή του μαθήματος της φυσικής αγωγής και τη διοργάνωση αθλητικών ομάδων και διασχολικών αγώνων.
Όταν οι πρόσφυγες έρχονται στη Θεσσαλονίκη, παρά τις συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης και τα ζωτικά προβλήματα σε εκκρεμότητα, δημιουργούν μία πραγματική άνθηση των σωματείων νεολαίας και των πολιτιστικών - αθλητικών σωματείων. Βασικό στοιχείο του Μεσοπολέμου είναι ότι η συμμετοχή στους αθλητικούς συλλόγους παύει να αφορά κυρίως την ανώτερη και μεσαία τάξη. Στους αθλητικούς προσφυγικούς συλλόγους ήρθαν ενεργά στο προσκήνιο τα λαϊκά κυρίως στρώματα των προσφυγικών συνοικισμών.
Συχνά τα αθλητικά σωματεία σε ορισμένες περιπτώσεις,γεννήθηκαν στους κόλπους άλλων ευρύτερων προσφυγικών συλλόγων. Αυτό αφορούσε κυρίως σωματεία του κέντρου της Θεσσαλονίκης, που φιλοδοξούσαν να δώσουν το στίγμα τους σε μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων, ιδρύοντας τα αντίστοιχα αθλητικά τμήματα.
Η ερευνήτρια του Ι.Α.Π.Ε. **Ελένη Ιωαννίδου**, ιστορικός, στην εξαιρετική αυτή εργασία της, καταγράφει ένα προς ένα δεκάδες προσφυγικά σωματεία και τις δραστηριότητές τους, τόσο από το κέντρο της Θεσσαλονίκης όσο και από τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Καταθέτει, έτσι, ένα πολύτιμο corpus για τους ερευνητές όχι μόνο του αθλητισμού, αλλά της σύγχρονης ιστορίας της Θεσσαλονίκης.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, στα παλαιά γήπεδα του Ηρακλή και του ΠΑΟΚ, στην πανεπιστημιούπολη, στα γυμναστήρια της ΧΑΝΘ και της Μακαμπή, πυγμάχοι από την Κωνσταντινούπολη διαδίδουν στη Θεσσαλονίκη το άγνωστο άθλημα της πυγμαχίας. Γράφει ο **Θεόφιλος Ιωαννίδης**, δικηγόρος Θεσσαλονίκης.

Ο αθλητισμός των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη 1922-1940

Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού του Δήμου Καλαμαριάς

Επιστημονική Επιμέλεια Αφιερώματος - Συγγραφή Κειμένου:
Ελένη Ιωαννίδου,
ιστορικός στο Ι.Α.Π.Ε.

Έρευνα - Τεκμηρίωση υλικού:
Ελένη Ιωαννίδου,
Μαρία Καζαντζίδου,
Θεοδόσης Τσιρώνης,
ιστορικοί - επιστημονικοί συνεργάτες του Ι.Α.Π.Ε.

Φωτογράφηση - Ηλεκτρονική Επεξεργασία Δημοσιευμάτων και Αντικειμένων:
Ειρήνη Τελλίδου,
ειδικός εφαρμογών πληροφορικής στο Ι.Α.Π.Ε.

Γραμματειακή υποστήριξη:
Μαρία Καζαντζίδου,
Ειρήνη Τελλίδου

Μέλη Δ.Σ. Ι.Α.Π.Ε.:
Αμαλία Πασαλίδου, Πρόεδρος
Μαρία Παυλίδου - Βασιλειάδου, Αντιπρόεδρος
Συμεών Κοιμίσογλου, Γραμματέας
Γεώργιος Αμπατζίδης
Σοφία Βακαλοπούλου
Κωνσταντίνα Κατσώρχη
Λεμονιά Ντιντή
Άννα Σαραφίδου
Δημήτριος Τελλίδης
Μαρία Τζώγα
Ανανίας Τσιραμπίδης

Λίγα λόγια για το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού (Ι.Α.Π.Ε.) λειτουργεί από το Μάρτιο του 1994, ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου του Δήμου Καλαμαριάς. Σκοπός του φορέα είναι να συμβάλλει στη διάσωση της ιστορίας, τη διατήρηση της μνήμης και την ανάδειξη της ιστορικής ταυτότητας του προσφυγικού ελληνισμού, στο σύνολό του.

Το Ι.Α.Π.Ε. φέτος συμπληρώνει δέκα χρόνια λειτουργίας. Στο διάστημα αυτό η έρευνα σε ιδιωτικά και δημόσια αρχεία απέφερε σημαντικά στοιχεία για τη ζωή των προσφύγων κατά τις πρώτες δεκαετίες εγκατάστασής τους στην Ελλάδα και για τις πατρίδες της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης. Παράλληλα, η έρευνα αφορά τους Έλληνες της Ανατολικής Ρωμυλίας, τους πρόσφυγες της Πόλης κατά τις δεκαετίες 1950-1970 και της Κύπρου το 1974. Ακόμη, τον ελληνισμό της Διασποράς, τους έλληνες μετανάστες- οικονομικούς πρόσφυγες και τους πρόσφυγες ελληνικής καταγωγής από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την Αλβανία.

Το πλούσιο αυτό αρχειακό υλικό περιλαμβάνει περισσότερες από 6.000 φωτογραφίες, 400 καρτ-ποστάλ, 300 ιδιωτικές συλλογές εγγράφων, πρωτότυπα ή ανατυπωμένα έγγραφα από 80 αρχεία δημόσιων φορέων, χάρτες, μεγάλο αριθμό παλαιών εφημερίδων και ανατυπωμένων δημοσιευμάτων από παλαιές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Η βιβλιοθήκη διαθέτει περίπου 4.000 τίτλους βιβλίων (παλαιές και νέες εκδόσεις) και περιοδικών εκδόσεων, ιστορικά περιοδικά γενικού ενδιαφέροντος και πλήθος σχετικών δημοσιευμάτων του ελληνικού τύπου των τελευταίων δέκα ετών.

Ξεχωριστή θέση στο αρχειακό υλικό του Ι.Α.Π.Ε. κατέχει η Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Περιλαμβάνει 1.600 περίπου προφορικές μαρτυρίες, στις οποίες έχουν καταγραφεί τα βιώματα και οι αναμνήσεις προσφύγων από πόλεις και χωριά της Μικράς Ασίας, του Πόντου, της Ανατολικής Θράκης, της Ανατολικής Ρωμυλίας και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που εγκαταστάθηκαν σε ολόκληρη τη Μακεδονία, τη Θράκη, τη Θεσσαλία και την Εύβοια. Η συλλογή διαθέτει ακόμη 200 βιντεοσκοπημένες μαρτυρίες προσφύγων από τις παραπάνω περιοχές και 110 ηχογραφημένες μαρτυρίες για την περίοδο 1940-1967 στην Καλαμαριά.

Παράλληλα, το Ι.Α.Π.Ε. διοργανώνει εκδηλώσεις για το ευρύτερο κοινό, όπως εκθέσεις φωτογραφικού και αρχειακού υλικού, διαλέξεις, ημερίδες, σεμινάρια και εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ακόμη, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του πραγματοποιεί εκδόσεις σχετικά με την ιστορία των προσφύγων και την τοπική ιστορία.

Για την έρευνα και την προβολή της ιστορίας του προσφυγικού ελληνισμού, το Ι.Α.Π.Ε. συνεργάζεται με το Σύλλογο Φίλων του Ι.Α.Π.Ε., τα προσφυγικά σωματεία της Θεσσαλονίκης και άλλων πόλεων, με άλλα ιστορικά αρχεία, μουσεία και ερευνητικά κέντρα, καθώς και με μεμονωμένους ερευνητές. Για την υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων έχει συνεργαστεί με το Υπουργείο Πολιτισμού, το Υπουργείο Παιδείας, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και την ΕΤ 3.

Στόχος του Ι.Α.Π.Ε. είναι να παραμείνει ένας ζωντανός οργανισμός, του οποίου η ερευνητική δραστηριότητα και η συλλογή αρχειακού υλικού θα επικεντρώνεται στην ανάδειξη της ιστορίας και του πολιτισμού των ελλήνων προσφύγων.

Στο έργο του, το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού προσβλέπει στη συμπαράσταση όλων. Προσδοκά στην συμβολή σας, με την παραχώρηση υλικού ή την υπόδειξη ανθρώπων που έχουν προσφυγική καταγωγή και θα μπορούσαν να καταθέσουν την προφορική ή γραπτή τους μαρτυρία. Η δε συμμετοχή σας στις δραστηριότητες και τις εκδηλώσεις του Ιστορικού Αρχείου, αποτελεί την καλύτερη επιβράβευση των παραπάνω προσπαθειών.

Το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού βρίσκεται στην οδό Ερατύρας 35, στο συνοικισμό Βυζάντιο της Καλαμαριάς. Ώρες εξυπηρέτησης κοινού: 9.00 π.μ. - 2.00 μ.μ., από Δευτέρα έως Παρασκευή. Τηλ. - Fax: 2310/432091.

Εισαγωγή

Ελένη Ιωαννίδου

Αφορμή για το παρόν αφιέρωμα υπήρξε η συμμετοχή του Ιστορικού Αρχείου Προσφυγικού Ελληνισμού, το Σεπτέμβριο του 2003, στις Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, θεσμό του Συμβουλίου της Ευρώπης. Λόγω της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004, το θέμα των εκδηλώσεων της διετίας 2003-2004 στην Ελλάδα ήταν: «Τόποι Αθλητισμού-Τόποι Πολιτισμού».

Ο αθλητισμός, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 και την έλευση των προσφύγων στην Ελλάδα, λειτούργησε ως ένας από τους παράγοντες ενσωμάτωσής τους στις τοπικές κοινωνίες υποδοχής. Ο αθλητισμός και οι αθλητικοί σύλλογοι, που δημιουργήθηκαν από τους πρόσφυγες, αποτέλεσαν δίαυλο επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία και συνέβαλλαν στην ένταξη των προσφύγων στο νέο περιβάλλον. Για το λόγο αυτό, το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού επέλεξε ως θέμα των εκδηλώσεών του τον «Αθλητισμό των Προσφύγων της Θεσσαλονίκης (1922-1940)».

Οι τριήμερες εκδηλώσεις, που περιλάμβαναν έκθεση φωτογραφίας και κειμηλίων, ομιλίες, συζητήσεις και εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές δημοτικών σχολείων, έδωσαν το έναυσμα για μία εκτεταμένη έρευνα και συλλογή αρχειακού υλικού, με άξονα τις αθλητικές δραστηριότητες των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Αναδείχθηκε, έτσι, μία ενδιαφέρουσα και ανεξερεύνητη, μέχρι σήμερα, πτυχή της ιστορίας του προσφυγικού ελληνισμού στην πόλη μας και διασώθηκε πλούσιο υλικό, σχετικό με την ιστορία των αθλητικών προσφυγικών σωματείων, τόσο εκείνων που συνεχίζουν την πορεία τους στη Θεσσαλονίκη, όσο και εκείνων που λειτουργούσαν προπολεμικά και πλέον δεν υφίστανται.

Αξίζει, πιστεύουμε, να αναφερθούμε στην έρευνα και τη συλλογή του αρχειακού υλικού. Όπως καλά γνωρίζουν οι ερευνητές της εποχής του Μεσοπολέμου, ο εντοπισμός ιστορικών στοιχείων για την περίοδο αποτελεί διαδικασία δύσκολη και επίπονη. Ελάχιστες πηγές διασώζονται και ελάχιστοι άνθρωποι της εποχής αυτής βρίσκονται ακόμη κοντά μας, ώστε να αντλήσουμε στοιχεία από τη βιωμένη τους εμπειρία.

Στην περίπτωση της ιστορίας του αθλητισμού, και ειδικότερα των αθλητικών σωματείων στα οποία οι πρόσφυγες δραστηριοποιήθηκαν, η έρευνα αποδείχθηκε εξίσου δύσκολη. Τα σωματεία που συνεχίζουν να λειτουργούν μέχρι σήμερα, παρ' όλο που έχουν μία αδιάλειπτη πορεία και στηρίζονται από χιλιάδες οπαδούς, συχνά σε σχέση λατρείας με την ομάδα τους, σπάνια διατηρούν αρχείο της ιστορικής τους διαδρομής. Οι αθλητικοί σύλλογοι και οι σύνδεσμοι παλαιμάχων, δεν ενδιαφέρθηκαν για τη διάσωση των παλιών τους αρχείων, ούτε ασχολήθηκαν με τη συγκέντρωση κειμηλίων από τους παλαίμαχους αθλητές, παράγοντες ή φιλάθλους, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Χάθηκαν, έτσι, πολύτιμα στοιχεία, απαραίτητα για την καταγραφή της ιστορίας του αθλητισμού και την ανάδειξη της δυναμικής και συχνά ένδοξης πορείας συλλόγων και μεμονωμένων αθλητών. Ακόμη, όμως, και οι ιστορικοί, οι αθλητικογράφοι και οι δημοσιογράφοι ελάχιστα έχουν ερευνήσει αυτή την πτυχή της κοινωνικής ιστορίας της Θεσσαλονίκης. Απαξίωση, αδιαφορία, σύμπτωση; Γεγονός είναι ότι μόνο τα τελευταία χρόνια άρχισαν να γράφονται μελέτες επιστημονικών αξιώσεων σχετικά με την ιστορία του αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη. Τα βιβλία που έχουν εκδοθεί είναι ελάχιστα και γραμμένα περισσότερο με την οπτική του φανατικού φιλάθλου, παρά με τις φιλοδοξίες ενός επιστημονικού πονήματος.

Από την άλλη, με χαρά διαπιστώσαμε ότι σε οικογενειακά αρχεία πολιτών που οι πρόγονοί τους υπήρξαν αθλητές και σε αρχεία φιλάθλων βρίσκεται ακόμη σπάνιο και πολύτιμο υλικό. Και ακόμη ότι οι άνθρωποι αυτοί μας το παραχώρησαν με περηφάνια, με συγκίνηση, αλλά και με την ελπίδα ότι το υλικό αυτό θα βρει το δρόμο του και θα αξιοποιηθεί.

Το Ι.Α.Π.Ε. έκανε ήδη ένα βήμα για την ανάδειξη της ιστορίας του προσφυγικού αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε θερμά όσους, ιδιώτες και φορείς, συνέβαλαν στο έργο μας, τα ονόματα των οποίων αναφέρονται αναλυτικά στο τέλος του αφιερώματος. Ευχαριστούμε ακόμη, τους συγγραφείς των διαφωτιστικών για την ιστορία του αθλητισμού κειμένων, κ. Γιώργο Αναστασιάδη, κ. Θεόφιλο Ιωαννίδη, κ. Απόστολο Παπαδόπουλο και κ. Κυριάκο Χατζηκυριακίδη, που ανταποκρίθηκαν με προθυμία στην πρόσκλησή μας. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε, τέλος, στο περιοδικό «Θεσσαλονικέων Πόλις» που φιλοξενεί τους καρπούς της προσπάθειάς μας και ιδιαίτερα στον κύριο Ευάγγελο Χεκίμογλου, στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία της φιλοξενίας αυτής.

«Ο Δήμος Θεσσαλονικέων τη Νικητρία ομάδι της Θρακικής Σκυταλοδρομίας εις τους ΙΒ΄ Πανθρακικούς Αγώνας 1934». Από τη Συλλογή Κυπέλλων Β.Α.Ο. Φωτογράφηση Ι.Α.Π.Ε.

«Ο Δήμος Σερρών τω νικητή Συλλόγω (Συνάντησις «Ορφεύς» - Β.Α.Ο.), Σέρραι 7.5.1939». Από τη Συλλογή Κυπέλλων Β.Α.Ο. Φωτογράφηση Ι.Α.Π.Ε.

Ο αθλητισμός στη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο 1875 - 1920

Απόστολος Ν. Παπαδόπουλος

Οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 19ου αιώνα (130.000 περίπου) δημιουργούσαν ένα πλούσιο πληθυσμιακό μωσαϊκό, στο οποίο συνυπήρχαν Έλληνες, Τούρκοι, Εβραίοι, Σλάβοι και μικρότερες ομάδες άλλων εθνοτήτων. Οι κάτοικοι αυτοί ήταν οργανωμένοι σε ξεχωριστές κοινότητες, ανάλογα με την εθνική και θρησκευτική τους προέλευση. Στην πόλη λειτουργούσαν διάφορες επαγγελματικές συντεχνίες, η ύπαρξη των οποίων ανιχνεύεται στην εποχή του Βυζαντίου καθώς και πολιτιστικοί σύλλογοι[1]. Οι συντεχνίες και οι σύλλογοι, εκτός από την επαγγελματική και πολιτιστική δράση, ανέπτυξαν και εθνική. Παράλληλα υπήρχαν και αδελφότητες, που είχαν ως απώτερο σκοπό τους τη συνάθροιση και επικοινωνία των μελών τους[2]. Επρόκειτο για μια παγκόσμια κίνηση, που βρήκε ανταπόκριση και στην Ελλάδα, αφού τη δεκαετία 1860-1870 εμφανίστηκαν αρκετοί σύλλογοι, οι οποίοι είχαν θέσει ως σκοπό τους τη διάδοση της ελληνικής παιδείας εντός αλλά και εκτός του ελληνικού κράτους, κατά κύριο λόγο.

Ο σχολικός αθλητισμός

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας ο εν Αθήναις Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, δραστηριοποιούμενος στην περιφέρεια της Μακεδονίας, ίδρυσε στη Θεσσαλονίκη ένα πρότυπο δημοτικό σχολείο, το οποίο λειτούργησε για πρώτη φορά τον Οκτώβριο του 1875. Μέσα σε δύο χρόνια το σχολείο λειτουργούσε ως 4θέσιο με 112 μαθητές, έχοντας στο ωρολόγιο πρόγραμμά του και τη γυμναστική ως βασικό μάθημα[3]. Για τη διάδοση του αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη καθοριστική ήταν η παρουσία του Ιωάννη Φωκιανού[4], ο οποίος από το 1875 μέχρι το 1879 δίδαξε στο Διδασκαλείο[5] της πόλης το μάθημα της γυμναστικής.

Η ευρύτερη άποψη που επικρατούσε εκείνη την εποχή στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ότι οι νέοι θα έπρεπε να γνωρίσουν τη στρατιωτική πειθαρχία και εκπαίδευση από τη σχολική ηλικία (στην Ελλάδα η εισαγωγή των στρατιωτικών ασκήσεων στα σχολεία είχε γίνει με το Β.Δ. 182-1871, ΦΕΚ 7/173-1871)[6], μεταλαμπαδεύτηκε και στη, σκλαβωμένη ακόμη, Θεσσαλονίκη[7] και έτσι, με το μάθημα της γυμναστικής, δόθηκε η ευκαιρία να προετοιμαστούν οι νέοι για τον απελευθερωτικό πόλεμο, ενώ παράλληλα σκοπός ήταν να τονωθεί η εθνική συνείδηση και το φρόνημα των Ελλήνων. Έτσι, συχνά έβλεπε κανείς τους μαθητές του Γυμνασίου και τους σπουδαστές του Διδασκαλείου να μεταβαίνουν στο γυμναστήριο συντεταγμένοι και τραγουδώντας διάφορα εμβατήρια[8]. Οι γυμναστικές επιδείξεις, ένας θεσμός που θεσμοθετήθηκε επίσημα στην Ελλάδα αργότερα (5620/1932), ήταν ήδη γνωστές και πραγματοποιούνταν στο τέλος κάθε σχολικού έτους[9]. Με αφορμή τις γυμναστικές επιδείξεις, οι μαθητές των σχολείων της Θεσσαλονίκης πραγματοποιούσαν παρελάσεις στους κεντρικούς δρόμους της, δημιουργώντας μια πανηγυρική ατμόσφαιρα, ενώ με τον εθνικό χαρακτήρα των ελληνικών χορών, τραγουδιών και των γυμναστικών ασκήσεων κατά τη διάρκεια των επιδείξεων προκαλούσαν το θαυμασμό των άλλων κατοίκων της πόλης[10]. Στο πλαίσιο του σχολικού αθλητισμού καθιερώθηκαν από το 1901 ετήσιοι Γυμναστικοί Σχολικοί Αγώνες στίβου. Δυστυχώς, οι αγώνες αυτοί μετά από 5 χρόνια ατόνησαν και σταμάτησαν να τελούνται. Ωστόσο, όπως αναφέρει ο Χριστοδούλου, οι αγώνες αυτοί έδωσαν το έναυσμα για την ενασχόληση όλων των κατοίκων της Θεσσαλονίκης, Ελλήνων και ξένων, με τον αθλητισμό[11].

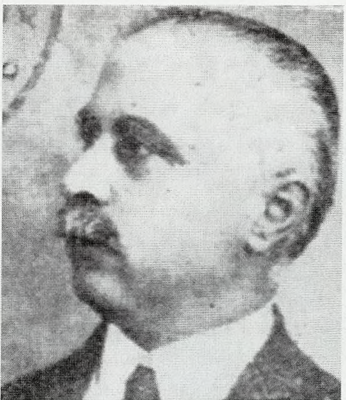
Παράλληλα, και η εβραϊκή κοινότητα ίδρυσε σχολεία αλλά και διάφορους αθλητικούς και πολιτιστικούς συλλόγους και επεδίωκε τους ίδιους στόχους που είχαν και οι Έλληνες της πόλης. Από το 1892 και μετά καθιερώθηκε το μάθημα της γυμναστικής στα εβραϊκά σχολεία, γεγονός το οποίο αποτελούσε μια «καινοτομία που ισοδυναμούσε με αίρεση»[12].

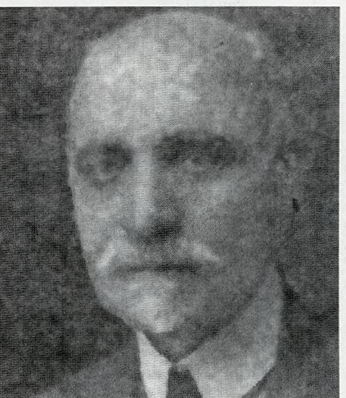
Από την αποστολή του Ηρακλή που θριάμβευσε στους Πανελλήνιους Αγώνες του 1920 στην Αθήνα. Από αριστερά επάνω οι Αλ. Παλαμίδας, Αλ. Πετρίδης, Κ. Κοσμόπουλος, Κ. Καστρίτσης, Κ. Ρωμανός και κάτω οι Απ. Στανίτσας και Κ. Κολτσάκης. Από το αρχείο του Γ.Σ. Ηρακλής

Ο διευθυντής της εφημερίδας «Νέα Αλήθεια» Ι. Κούσκουρας, πρόεδρος του Ηρακλή 1910-11

Ο ιατρός Ν. Κασάπης, πρόεδρος του Ηρακλή 1912-16

Ο Δ. Στεφάνου, πρόεδρος του Ηρακλή 1917-1920

Ο εξωσχολικός αθλητισμός

Όταν το 1870 πραγματοποιήθηκαν τα Β΄ Ολύμπια (Β΄ Ζάππεια Ολυμπιάδα) στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν ήδη αθλητές που ασχολούνταν με τον κλασικό αθλητισμό. Έτσι, ο θεσσαλονικιός αθλητής Δ. Παντάζίδης έκανε αισθητή την παρουσία του στους αθλητικούς αυτούς αγώνες με τη δεύτερη και τρίτη πανελλήνια νίκη που κατέκτησε στο άλμα σε μήκος και τριπλούν, αντίστοιχα[13].

Η γνωριμία με τα σύγχρονα σπορ στον κόσμο της Θεσσαλονίκης έγινε χάρη στους πολλούς Ευρωπαίους που εργάζονταν και ζούσαν στη Θεσσαλονίκη, όπως και τους Έλληνες που σπούδασαν ή έζησαν και εργάστηκαν σε χώρες της Ευρώπης. Εξίσου σημαντική ήταν η προσφορά των στρατιωτών της Αντάντ κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αφού κατά την παραμονή τους στη Θεσσαλονίκη πραγματοποιούσαν συχνά αθλητικούς αγώνες κυρίως ποδοσφαιρικούς με τους συλλόγους της πόλης. Το ποδόσφαιρο αρχικά, αλλά και η πετοσφαίριση και η καλαθοσφαίριση αργότερα αναπτύχθηκαν γρήγορα, αφού το έδαφος ήταν πρόσφορο.

Αθλητικοί σύλλογοι της Θεσσαλονίκης και οι δραστηριότητές τους

Το 1883 ιδρύθηκε ο Ευαγγελισμός[14], όμως μεγαλύτερη δράση είχε ο Όμιλος Φιλομούσων[15], που ιδρύθηκε το 1899. Αυτοί οι πρώτοι σύλλογοι, παράλληλα με τους καθαρά αθλητικούς τους στόχους, απέβλεπαν στην τόνωση της εθνικής συνείδησης των ελλήνων κατοίκων της πόλης. Εκτός από την καλλιέργεια του κλασικού αθλητισμού, οι σύλλογοι αυτοί ανέπτυξαν την κολύμβηση, την κωπηλασία, την ποδηλασία, την ξιφασκία και σιγά σιγά το ποδόσφαιρο. Μετά το 1908 τον ηγετικό ρόλο στην άθληση των νέων και την προώθηση των εθνικών επιδιώξεων ανέλαβε με ιδιαίτερη επιτυχία ο νεοϊδρυθείς Μακεδονικός Γυμναστικός Σύλλογος, ο γνωστός Ηρακλής[16]. Ο κλασικός αθλητισμός, η κολύμβηση, το ποδόσφαιρο και το τμήμα των περιηγήσεων αποτέλεσαν τις πρώτες δραστηριότητες του νέου αυτού συλλόγου.

Ανάλογες δραστηριότητες είχαν να επιδείξουν την εποχή αυτή και οι εβραίοι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης. Το έτος 1899 ιδρύθηκε ο πρώτος σιωνιστικός σύλλογος Kadima[17], ως πολιτιστικός σύλλογος, που όμως στην ουσία ήταν ένας πυρήνας γύρω από τον οποίο λειτουργούσε η διάδοση των εβραϊκών ιδεωδών. Για την ανάταση των εθνικών επιδιώξεων οι Εβραίοι χρησιμοποίησαν, όπως και οι Έλληνες, τον αθλητισμό. Έτσι, διοργάνωναν δημόσιες αθλητικές εκδηλώσεις, όπου οι νεαροί αθλητές εκτελούσαν γυμναστικές ασκήσεις, ενώ παράλληλα ακούγονταν εθνικά τραγούδια στη μητρική τους γλώσσα. Ιδιαίτερο χρώμα στις εκδηλώσεις αυτές έδιναν οι παρελάσεις των νεαρών Εβραίων στις κεντρικές οδούς της πόλης, όπου ντυμένοι ομοιόμορφα ανέμιζαν σημαίες και τραγουδώντας εμβατήρια στην εβραϊκή γλώσσα πιστοποιούσαν τη δύναμη της οργάνωσής τους[18]. Από τον σύλλογο Kadima προέκυψε ο αθλητικός σύλλογος Μακαβαίος το 1908, που μετονομάστηκε στις 17 Δεκεμβρίου του 1939 σε Γυμναστικός Σύλλογος Μακαμπή, με τροποποίηση στο καταστατικό του. Επρόκειτο για ένα καθαρά εβραϊκό σύλλογο, ο οποίος διατηρούσε αθλητικό, προσκοπικό (από το 1916 λειτουργούσε το προσκοπικό τμήμα, το Zofei Maccabi) και θεατρικό τμήμα[19].

Το πρώτο σωματείο όμως, με καθαρά αθλητικό χαρακτήρα, που εμφανίστηκε στη Θεσσαλονίκη ήταν η Union Sportive, η οποία ιδρύθηκε το 1901 ή το 1902 από ξένους κατοίκους της πόλης, κυρίως Ιταλούς, Γάλλους, Άγγλους και Βέλγους, αλλά και κάποιους Έλληνες και Ισραηλίτες[20]. Η Θεσσαλονίκη, εκπροσωπούμενη από την Union Sportive, μαζί με την Αθήνα, τον Πειραιά, τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη ήταν οι πόλεις από τις οποίες ξεκίνησε το ελληνικό ποδόσφαιρο στα τέλη της δεκαετίας του 1890 και στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα[21]. Το 1908 η Union Sportive έπαψε να υφίσταται.

Κατά την πρώτη δεκαετία του 1900 ιδρύθηκαν και άλλοι αθλητικοί σύλλογοι στη Θεσσαλονίκη από τους κατοίκους των κοινοτήτων της πόλης[22], που όμως είχαν σχετικά μικρή διάρκεια ζωής. Ωστόσο, η συμβολή τους στην εμφάνιση και εξάπλωση του αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη ήταν σίγουρα καθοριστική.

Την αθλητική δραστηριότητα στη Θεσσαλονίκη μέχρι το 1914 τη μονοπωλούσε ο Ηρακλής, οργανώνοντας όλες τις αθλητικές διοργανώσεις, αλλά και διαδίδοντας τον αθλητισμό στους κατοίκους της πόλης, ιδιαίτερα όμως στους μαθητές της. Το 1914 ιδρύθηκε ο Άρης[23], αρχικά ως ποδοσφαιρικός σύλλογος, με σκοπό την εκγύμναση «ισχυράς ομάδος αποτελουμένης εκ πασών των κοινωνικών τάξεων» (άρθρο 2 του καταστατικού του). Ο Άρης πέρασε τα πρώτα του χρόνια με μεγάλες περιόδους αδράνειας. Η έντονη παρουσία του στο αθλητικό στερέωμα της πόλης άρχισε από το 1923[24].

Η Χ.Α.Ν., ως οργάνωση, έκανε την πρώτη της εμφάνιση στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στη Θεσσαλονίκη, τον Αύγουστο του 1918. Μετά από συνεννόηση με την κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου, οι Αμερικανοί έστειλαν την πρώτη αποστολή στον ελληνικό χώρο, αποτελούμενη από στελέχη της αμερικάνικης Χ.Α.Ν., με σκοπό να εξυπηρετήσουν τον τότε μαχόμενο ελληνικό στρατό αλλά και τον συμμαχικό και να τους προσφέρουν υπηρεσίες αντίστοιχες με αυτές που πρόσφεραν στους συμμάχους στρατιώτες στα άλλα πολεμικά μέτωπα. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού ιδρύθηκαν κατά την περίοδο του πολέμου τα Σπίτια του Στρατιώτη, τα οποία λειτούργησαν ως λέσχες[25]. Σ' αυτές τις λέσχες λειτουργούσαν καντίνες, καφενεία, εστιατόρια, κουρεία, μορφωτικοί κινηματογράφοι, όπως επίσης βιβλιοθήκες και αναγνωστήρια. Οι στρατιώτες μπορούσαν ακόμη να ασχοληθούν με επιτραπέζια παιχνίδια αλλά και με τον αθλητισμό.

Αναγνωρίζοντας την αξία και την προσφορά της Χ.Α.Ν. προς την Θεσσαλονίκη, επιφανείς κάτοικοι της πόλης έστειλαν επιστολή προς τη Διεθνή Επιτροπή της Χριστιανικής Αδελφότητας των Νέων στις 30 Απριλίου 1919, με την οποία πρότειναν την μόνιμη εγκατάσταση παραρτήματος στη Θεσσαλονίκη. Σ' αυτήν, αφού τονίζουν το μέγεθος της έως τότε δράσης της Αδελφότητας, δεσμεύονταν να ζητήσουν από την Κυβέρνηση ή το Δήμο της πόλης την παραχώρηση οικοπέδου για την ανέγερση κτιρίου. Την επιστολή υπέγραφαν ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος και άλλα επιφανή μέλη της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης[26]. Η επίσημη αναγνώριση της Χριστιανικής Αδελφότητας Νέων Θεσσαλονίκης από το Πρωτοδικείο της πόλης έγινε στις 23 Οκτωβρίου 1921[27]. Στη

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΝΤΙΑΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Ἐπιβλητικὸς καὶ ἀπέριττος ὁ χθεσινὸς χορὸς τῆς Ποντιακῆς Νεολαίας Καλαμαριᾶς στὴ σχολὴ τοῦ συν)σμοῦ.

Ἀπὸ νωρὶς αἱ δύο εὐρύχωροι αἴθουσαι τῆς σχολῆς εἶχαν ὑπερπληρωθῆ. Ἡ κοινωνία μας ἀναγνωρίζουσα τὴν εὐγενικὴ προσπάθεια τῆς Ποντιακῆς Νεολαίας ἔσπευσε πρόθυμα νὰ συνδράμη στὸ πνευματικὸ ξύπνημα τῆς νεολαίας μας δίνοντας τὸν ὀβολόν της γιὰ τὴν συντήρησι τῶν νυκτερινῶν σχολῶν.

Κι' ἔτσι, ὅταν σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα ἡ παγκέττα τοῦ μικροσκοπικοῦ λοχίου τῆς Στρ. Σχολ. Τεχ. Θεσ)νίκης ποῦ εὐγενῶς προσεφέρθη νὰ ὑποβοηθήση τὴ νεολαία ἔδινε τὸ σύνθημα τοῦ χοροῦ δὲν ὑπῆρχε ὄχι τραπέζι διαθέσιμο ἀλλ' οὔτε κάθισμα γιὰ τὰς καταφθανούσας μωρὰς παρθένας.

Χορεύθηκαν ἐκτὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν χορῶν καὶ οἱ ποντιακοὶ μὲ τὴν ἱστορικὴν γιὰ τοὺς ποντίους λύρα, εἰς τοὺς ὁποίους διεκρίθησαν οἱ κ. κ. Καλοχριστιανάκης ἀστυν. δι)τὴς μετὰ τῆς κυρίας του, ὁ κ. Παγιατάκης σταθμάρχης Καλαμαριᾶς μετὰ τῆς κυρίας του, Χαριτάντης Α., Χαριτάντης Β., Παλαιίδας, Στεφανίδης, Σωτηριάδης Ε., Φιρτινίδης.

Ἐπὶ τῆς ὑποδοχῆς ἦσαν οἱ κ. κ. Ἰασωνίδης, Σωτηριάδης, Κυφωνίδης Ἐλευθεριάδης.

Παρέστησαν οἱ κ. Παλαιίδας Σ. Μολυβᾶς Θεοφύλακτος Κοφωνίδης Στεφανίδης Μελίδης Ἀσλανίδης Σωτηριάδης ἀδελφοὶ Στεφανίδου ἐκ Κιλκὶς Φωτιάδης Ἀκριτίδης Σανδαλίδης Μουζενίδης Παχατουρίδης Παπαδόπουλος Σειρηνόπουλος Γραμματικόπουλος Ἀηδονόπουλος ἀνθ)γὸς Ὑψηλάντης Καραγιαννίδης οἰκογενειακῶς Ἐλευθερόπουλος Σωτηριάδης Τεξίδης Μεταλλείδης Κορωνίδης κλπ.

Εἰς τοὺς χοροὺς διεκρίθησαν αἱ δ-δες Στεφανίδου Σειρηνοπούλου Σιδηροπούλου Ἰωακειμίδου Παχατουρίδου Μπαλτατζῆ Τσακιρίδου Σωτηριάδου Κ)νίδου Καραγιαννίδου κλπ. τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα μᾶς διαφεύγουν.

Ὁ χορὸς διήρκεσε μέχρι πρωίας ἄνευ οὐδενὸς ἐπεισοδίου χάρις εἰς τὴν ἄγρυπνον ἐπίβλεψιν τῆς ἀστυνομίας. Οἱ προσκεκλημένοι ἀνεχώρησαν μὲ τὰς καλυτέρας τῶν ἐντυπώσεων συγχαίροντες τὸ Δ. Σ. τῆς Π. Ν. Τοὺς συγχαίρομεν καὶ ἡμεῖς εὐχόμενοι καλὴν σταδιοδρομίαν στὸν νέο τους ἀγῶνα γιὰ τὸ πνευματικὸν ξύπνημα τῆς νεολαίας.

Κ. [illegible]

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 3.3.1930

Χ.Α.Ν.Θ. οφείλεται η διάδοση των αμερικάνικων λεγόμενων παιδιών, της καλαθοσφαίρισης, της πετοσφαίρισης, του base ball και του hockey. Τα δύο τελευταία αθλήματα τα καλλιέργησε για αρκετά χρόνια η Αδελφότητα μόνο κι έτσι δεν κατέστη δυνατή η διατήρηση της ύπαρξής τους.

Συμπερασματικά, μπορεί να σημειωθεί ότι ο αθλητισμός στη Θεσσαλονίκη κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξής του (στη νεότερη ιστορία της πόλης) αποτέλεσε τον φορέα εθνικιστικών επιδιώξεων τόσο των ελλήνων κατοίκων της όσο και των Εβραίων. Στη συνέχεια, μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους το 1912, οι μεγάλοι σύλλογοι προσανατολίστηκαν στον καθαρά αθλητικό τομέα. Ωστόσο, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η μικρασιατική εκστρατεία δεν επέτρεψαν την απρόσκοπτη ενασχόληση των Θεσσαλονικέων με τον αθλητισμό. Το αθλητικό σκηνικό της πόλης μεταβλήθηκε σημαντικά μετά την εγκατάσταση των προσφύγων σ' αυτή.

Άριθ. πρωτ. 1437 — Σύλλογο «Ηρακλή»

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αρ. Πρωτ. 426

Ἐν Θεσσαλονίκῃ

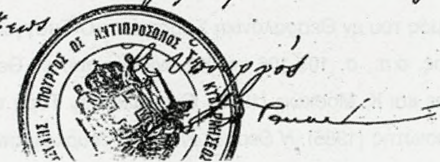
15 Ιουνίου 1913

Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΩΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Πρὸς
τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης

Ἀπαντῶντες εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 426 ἀπὸ 22 Μαΐου ε.ἔ. [illegible]

[illegible]

Η επιστολή του Γενικού Διοικητή Θεσσαλονίκης Κ. Ρακτιβάν της 15.6.1913 προς την Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, με την οποία αρνείται να εγκρίνει την ενοικίαση του γηπέδου της Ελληνικής Κοινότητας στον Ηρακλή και οδηγεί την ομάδα σε έξωση. Από την προσωπική συλλογή του καθηγητή Γ. Αναστασιάδη

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ι. Μπήτος (1940), *Λίγη παληά Θεσσαλονίκη, Ημερολόγιον «Ο Φάρος της Βορείου Ελλάδος», σ. 103.*

2. Κ. Μπονίδης (1996), *Οι ελληνικοί φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι ως φορείς εθνικής παιδείας και πολιτισμού στη διαφιλονικούμενη Μακεδονία (1869 - 1914)*, σ. 191.

3. Κ. Μπονίδης, *ό.π.*, σσ. 121-122 και Βακαλόπουλος Απ. (1997), *Ιστορία της Θεσσαλονίκης 316 π.Χ. - 1983*, σ. 331.

4. Ε. Παυλίνης (1953), *Ιστορία της Γυμναστικής*, σελ. 399. Βλέπε και «Ερμής», 12-3-1876: «Συνεστήθη Διδασκαλείον Αρρένων υπό την διεύθυνσιν του Χαρισίου Παπαμάρκου, εις ό θα διδάσκη το μάθημα της Γυμναστικής ο εξ Αθηνών γυμναστής Ιωάννης Φωκιανός» στον Κ. Τομανά (1997), *Τα σχολεία της Θεσσαλονίκης*, σελ. 15.

5. Α. Δημαράς (1990), «Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε», τόμος Α', στον Πίνακα: Ελληνική Εκπαίδευση. Βλέπε και Παυλίνης, Ε. (1953), *Ιστορία της Γυμναστικής*, σελ. 399.

6. Δ. Αντωνίου (1987), *Τα προγράμματα της μέσης εκπαίδευσης*, σ. 192.

7. Κ. Τομανάς (1997), *Τα σχολεία της Θεσσαλονίκης*, αναφερόμενος στη λειτουργία του Γυμνασίου της Θεσσαλονίκης, επισημαίνει:«το 1873 το Γυμνάσιο αναγνωρίστηκε από το Βασίλειο της Ελλάδος ως ισότιμο με τα εν Ελλάδι λειτουργούντα, γεγονός το οποίο δηλώνει την άμεση σύνδεση σε θέματα εκπαίδευσης μεταξύ της ελεύθερης Ελλάδας και της σκλαβωμένης ακόμη Θεσσαλονίκης» (σελ. 11).

8. Γ. Σταμπουλής (1993), «Η εκπαίδευση πριν την απελευθέρωση», εφημερίδα *Μακεδονία*, 25-12-1993, σ. 6.

9. Θ. Γιαννάκης (1998), *Οδοιπορικό της γυμναστικής επιστήμης στην Ελλάδα, από το 1834 έως το 1998*, σ. 21. Στις 15 Μαΐου 1883 για πρώτη φορά ο Ιωάννης Φωκιανός, στην προσπάθειά του να διαδώσει τη γυμναστική, διοργάνωσε στο Κεντρικό Γυμναστήριο των Αθηνών μπροστά στον πρωθυπουργό της χώρας και πλήθος επισήμων γυμναστικές επιδείξεις. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στο να εισαχθεί η γυμναστική και στα δημοτικά σχολεία.

10. Δ. Χατζόπουλος (1954), Γυμναστικαί επιδείξεις και το «Κουρμπάν» του Χασάν Ταχσίν Πασά, *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* 1954, σ. 280.

11. Ν. Χριστοδούλου (1927), *Ο γυμναστικός σύλλογος Θεσσαλονίκης «Ο ΗΡΑΚΛΗΣ» και η εξέλιξις του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη*, σ. 10 και *Θεσσαλονίκη 1912-1962*, Λεύκωμα, σ. 442.

12. Ρ. Μόλχο (2001), *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856-1919, μια ιδιαίτερη κοινότητα*, σ. 158.

13. Ν. Χριστοδούλου *ό.π.*, σ. 6, υποσημείωση 1 και Ν. Χριστοδούλου (1950), «Ο ελληνικός αθλητισμός διαμέσου των αιώνων», Ομιλίαι, σ. 33.

14. Κανονισμός του εν Θεσσαλονίκη Σωματείου «Ο Ευαγγελισμός», (1888), άρθρο 1ο.

15. Ι. Μπήτος, *ό.π.*, σ. 105-106 και Κανονισμός του εν Θεσσαλονίκη Ομίλου Φιλομούσων, (1902). Βλέπε και Κ. Μοσκώφ (1978), Θεσσαλονίκη. Τομή της μεταπρατικής πόλης, σ. 122-123 και Ι. Χασιώτης (1985), *Η Θεσσαλονίκη της τουρκοκρατίας, Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη*, σ. 161-171, εδώ σ. 170.

16. Ν. Χριστοδούλου (1927), *Ο γυμναστικός σύλλογος Θεσσαλονίκης «Ο ΗΡΑΚΛΗΣ» και η εξέλιξις του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη*, σ. 25 και Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, π. 18 (τώρα 1720).

17. Ρ. Μόλχο, *ό.π.*, σ. 184.

18. M. Acher (1972), «El mouvimiento sionista en Salonique i en las otras sivdades de Grecia», *Zikhron Saloniki*, Grandeza i Destruyicion de Yeruchalayim del Balkan, σ. 47.

19. Κ. Μοσκώφ (1978), *ό.π.*, σ. 38.

20. Ν. Χριστοδούλου (1927), *Ο γυμναστικός σύλλογος Θεσσαλονίκης «Ο ΗΡΑΚΛΗΣ» και η εξέλιξις του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη*, σ. 19, υποσημείωση 1, Ελλάς - Αθλητισμός, Αναμνηστικό Λεύκωμα, Α' Πανελλήνιος Αθλητική Έκθεσις, Αθήνα, 4-11 Ιουνίου 1938, σ. 33, Κ. Μοσκώφ (1978), *ό.π.*, σ. 38 και Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια του Αθλητισμού, εκδ. Δρακόπουλου, Αθήνα, 1961, σ. 542.

21. Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια, *ό.π.*, σ. 542.

22. Ωδάξ ή Οντάς, Alliance Israelite, Ένωσις των Παλαιών Μαθητών της Γαλλογερμανικής Σχολής Γκατένιο, Progre Sportive, Απόλλων, Nordau, Mevasseret Sion, ήταν σύλλογοι που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στη Θεσσαλονίκη και με την πυρκαγιά του 1917 σταμάτησαν ή είχαν ήδη σταματήσει τις δραστηριότητές τους.

23. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, π. 51 (τώρα ν. 1528).

24. *Θεσσαλονίκη 1912-1962*, Λεύκωμα, *ό.π.*, σ. 444.

25. Η θετική αντιμετώπιση της κίνησης των Αμερικανών για την ίδρυση των Σπιτιών του Στρατιώτη φαίνεται στον πρόλογο της έκδοσης *Χριστιανική Αδελφότης των Νέων*, Θεσσαλονίκη, 1924, όπου στη σελίδα 5 αναφέρεται χαρακτηριστικά :«... Ο Αμερικανικός λαός νικητής εις την ζωήν, υπέροχος εις αλτρουϊσμόν και αυταπάρνησιν... δεν ήτο δυνατόν εν τη λαμπρά αυτού σταδιοδρομία να παρίδη την μητέρα του πολιτισμού. Διό αποτίουσα η Αμερική το προς αυτήν οφειλόμενον ηθικόν χρέος επεξέτεινε την ευεργετικήν αυτής δράσιν και εν Ελλάδι ... ιδία όμως δια της μονίμου μεταφυτεύσεως του τόσον καρποφόρου δένδρου της Χ.Α.Ν. χρησιμεύσοντος ως τηλαυγούς φάρου ηθικής αναγεννήσεως της καθ' ημάς Νεολαίας».

26. *Ο Σύντροφος του Στρατιώτου, όργανον της Χριστιανικής Αδελφότητος των Νέων*, έτος Α',σ αρ. φ.1, 1 Ιουλίου 1919, Θεσσαλονίκη, σ. 5.

27. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, π. 332 (τώρα ν. 210).

Για τον αθλητισμό στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου

Γιώργος Αναστασιάδης

Ο αθλητισμός στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου περιμένει τους ερευνητές και τους ιστοριογράφους του. Αυτούς που με γνώση και ευαισθησία -και με κάποια βιωματική προϊδέαση- θα ανακαλύψουν, θα καταγράψουν και θα ταξινομήσουν όλο αυτό το διάσπαρτο υλικό που υπάρχει σε αρχεία, παλιές εφημερίδες, βιβλία, φωτογραφίες και μαρτυρίες.

Με την αξιολόγηση και αξιοποίηση όλου αυτού του πλούσιου αποθέματος θα είναι σε θέση να μας δώσουν μια πλήρη εικόνα για την ιστορικότητα του αθλητισμού στη Βόρεια Ελλάδα και να αποτιμήσουν σ' όλες τις διαστάσεις της τη συγκεκριμένη συμβολή των αθλητικών σωματείων και ενός ολόκληρου κόσμου που τα στηρίζει, στον πολιτισμό της πόλης.

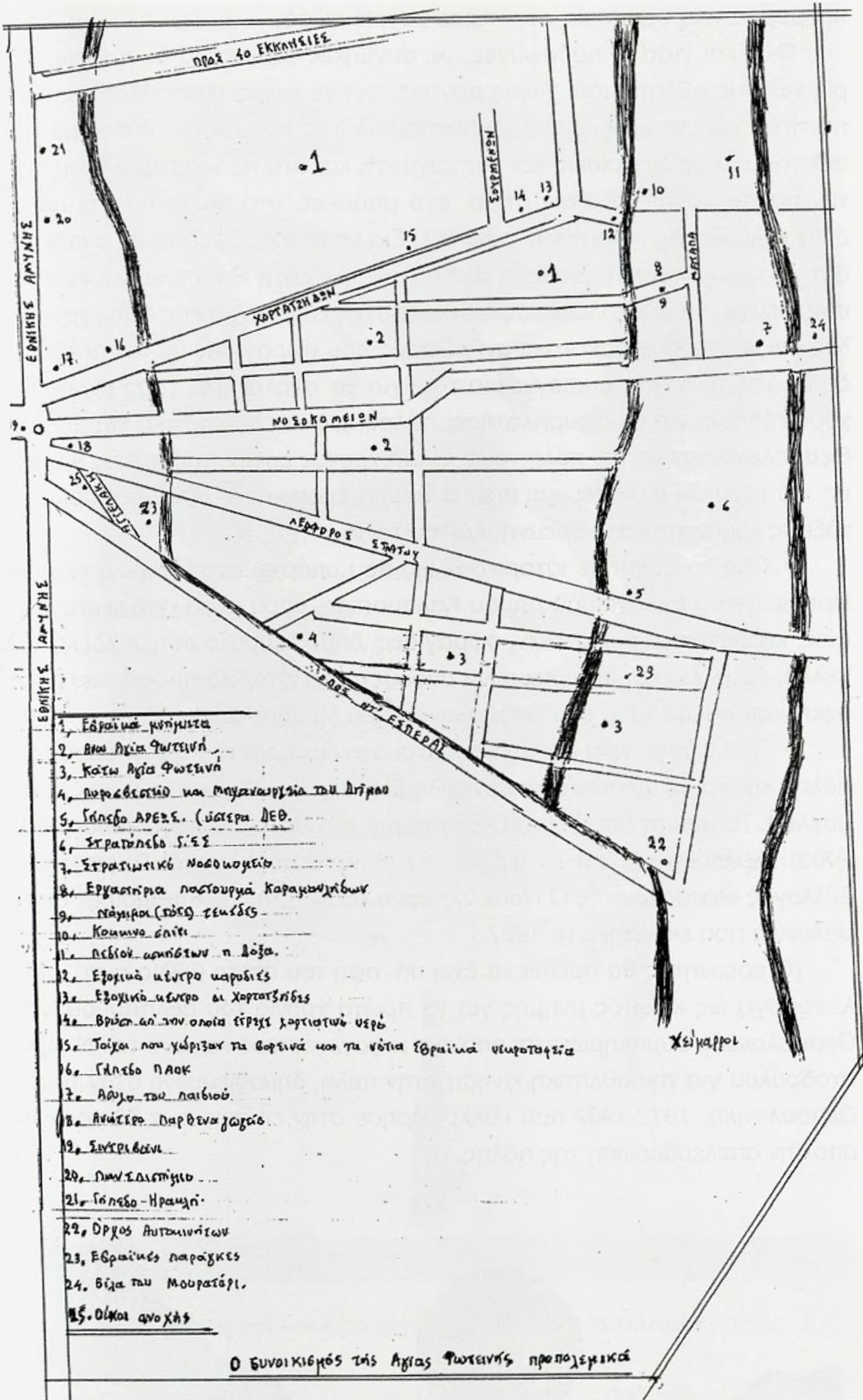
Ειδικότερα, θα είναι σε θέση να επιβεβαιώσουν και να ερμηνεύσουν τις αλλαγές που συντελέστηκαν σ' αυτή την περίοδο στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης και στον τρόπο ζωής των κατοίκων της.

Θα μπορέσουν έτσι να επαληθεύσουν τις ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις ότι ο αθλητισμός μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του '22 και την έλευση των προσφύγων λειτούργησε ως βασικός συντελεστής ενσωμάτωσής τους στις τοπικές κοινωνίες.

Θα τεκμηριώσουν παράλληλα την εκτίμηση ότι οι αθλητικοί σύλλογοι που δημιουργήθηκαν από τους πρόσφυγες λειτούργησαν ως δίαυλοι επικοινωνίας με την κοινωνία και την πολιτεία και συνέβαλαν στην ένταξη και την πρόοδο των προσφύγων στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, όπου οι χώροι άθλησης προσφύγων και γηγενών, οι αλάνες και τα γήπεδα της πόλης αποτέλεσαν τόπους λαϊκής καταφυγής, τόπους καθημερινού πολιτισμού.

1930. Στο γήπεδο της Χ.Α.Ν.Θ., έναν από τους βασικούς χώρους άθλησης στη Θεσσαλονίκη, κατά το Μεσοπόλεμο. Από το βιβλίο του Ηλία Πετρόπουλου «Παλιά Θεσσαλονίκη».

Χάρτης του συνοικισμού της Αγίας Φωτεινής και του περιβάλλοντα χώρου. Προσδιορίζονται με αριθμούς τα σημεία όπου βρίσκονταν, κατά το Μεσοπόλεμο, τα γήπεδα του Ηρακλή (21), του Άρη (5) και του Π.Α.Ο.Κ. (16). Από το βιβλίο του Κώστα Τομανά, «Δρόμοι και γειτονιές της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944».

Θα στηρίξουν, τέλος, την άποψη ότι οι μικρασιάτες, πόντιοι και ανατολικοθρακιώτες πρόσφυγες μετά το 1923 συνεισέφεραν στη νέα πατρίδα τους, στην «πρωτεύουσα των προσφύγων», το στοιχείο της συλλογικής οργάνωσης και έκφρασης, του «ομαδικού πνεύματος» και όλη την αξιόλογη σχετική παράδοσή τους. Και θα εξηγήσουν γιατί και πώς σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα οι πρόσφυγες άρχισαν να σχηματίζουν τα πρώτα σωματεία, τα οποία εξίσου γρήγορα προσέλκυσαν αθλητές και φιλάθλους και απέκτησαν οπαδούς, κυρίως στα λαϊκά στρώματα της πόλης. Για να γίνει έτσι κατανοητό πώς από το 1924 ως το 1940 εμφανίζονται 60 αθλητικά

και μορφωτικά σωματεία στον προσφυγικό χώρο.

Πώς και γιατί οι πρόσφυγες, σε συνθήκες εξαιρετικά δυσμενείς, χωρίς χώρους αθλητισμού, χωρίς όργανα, συχνά χωρίς γυμναστές και προπονητές, σε λασπωμένους δρόμους και αλάνες προωθούν το πνεύμα του αθλητισμού με διακρίσεις και επιτεύγματα και στο ποδόσφαιρο (που έχει τον πρώτο λόγο) και στον στίβο, στο μπάσκετ, στο βόλλεϋ, στην πάλη, στην κολύμβηση, στην ποδηλασία κτλ. Για να καταγράψει και να αναδείξει αυτή την καθημερινή εποποιία του αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου, να αποκαλύψει όψεις και πτυχές της κοινωνικής ζωής της πόλης και να παρουσιάσει τους ανθρώπους που σφράγισαν με την πολυσχιδή δράση τους την φυσιογνωμία της, για να ιχνηλατήσει τους μνημοδόχους τόπους, για να σφυρηλατήσει, τέλος, μια πιο ουσιαστική σχέση των Θεσσαλονικέων με την πόλη τους. Ο σύγχρονος ερευνητής πρέπει να' χει υπ' όψη του ότι διαθέτει -και πρέπει να χρησιμοποιήσει- ορισμένα πρώτης τάξεως «οχήματα» στο ερευνητικό του ταξίδι.

• Όλο το πολύτιμο ιστορικό υλικό που υπάρχει στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, όπου μέσα από φωτογραφίες, καταστατικά σωματείων, σφραγίδες, δημοσιεύματα εφημερίδων, κύπελλα, μετάλλια και άλλα κειμήλια αναδύεται το ιστορικό προφίλ του προσφυγικού αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου.

• Τη βιβλιογραφία που αναφέρεται στην ιστορία του αθλητισμού της πόλης και που εμπλουτίζεται συνεχώς (βλ. π.χ. Ευ. Χεκίμογλου - Αχ. Χεκίμογλου: *Τα πρώτα βήματα του Αθλητισμού στη Βόρεια Ελλάδα 1900-1960*, 2003). Δεσπόζει βέβαια το βιβλίο του Ν. Χριστοδούλου, *Ο Γυμναστικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης Ο Ηρακλής και η εξέλιξη του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη* που εκδόθηκε το 1927.

(Ο ερευνητής θα πρέπει να έχει υπ' όψη του ότι το βιβλίο αυτό, που λειτουργεί ως κιβωτός μνήμης για τα πρώτα χρόνια του αθλητισμού στη Θεσσαλονίκη, συμπληρώνεται από ένα μεταγενέστερο κείμενο του Ν. Χριστοδούλου για την αθλητική κίνηση στην πόλη, δημοσιευμένο στον τόμο: *Θεσσαλονίκη, 1912-1962* που κυκλοφόρησε στην επέτειο των 50 χρόνων από την απελευθέρωση της πόλης...).

Διαφήμιση αθλητικών ειδών. Εικονίζονται αθλητικά παπούτσια της εποχής, τα οποία συνήθως είχαν δερμάτινες σκάρες ή τάπες στη σόλα τους. Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ.φ. 11, 1927

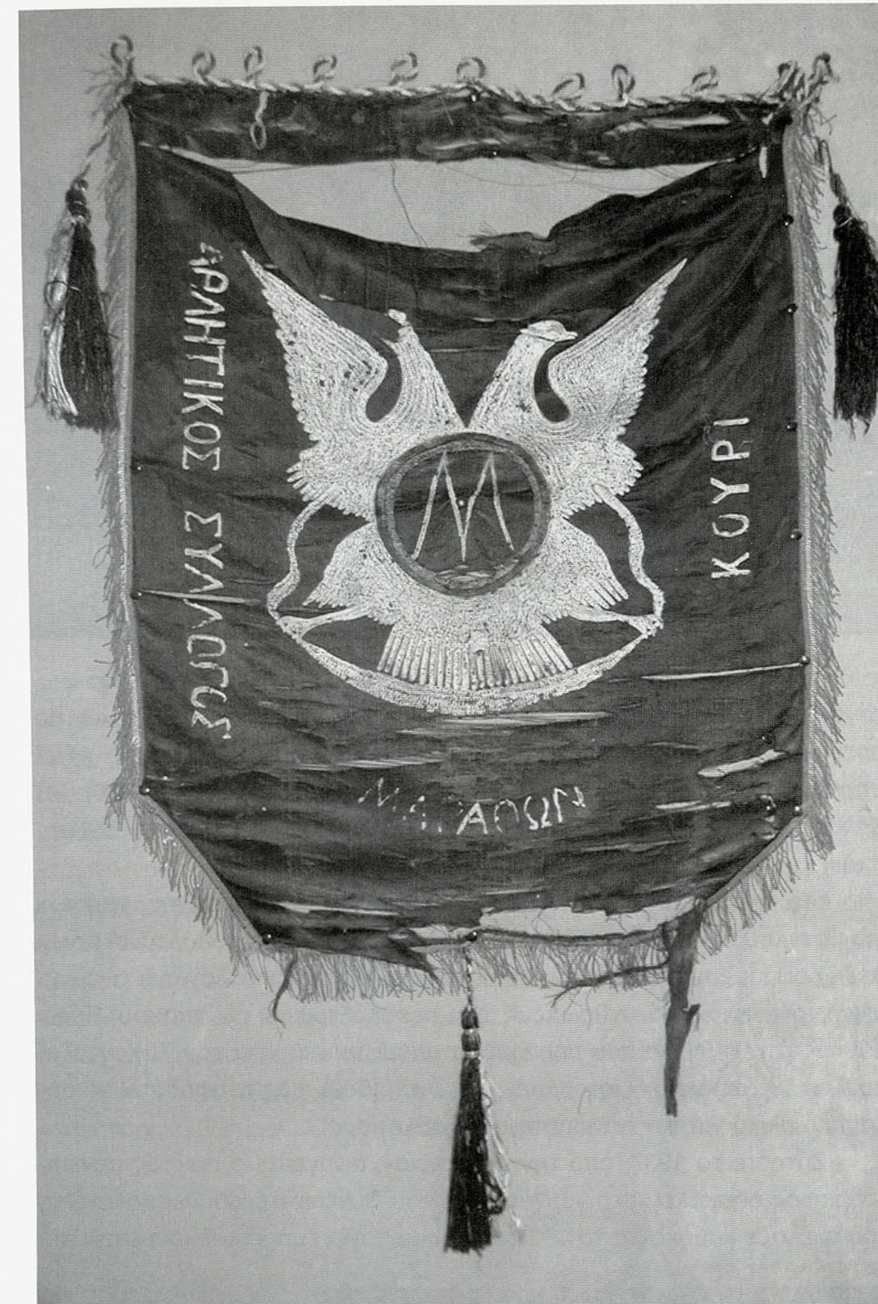
Ὑποδήματα ἀθλητικὰ FOSTER και RAPIDE | Μπάλλες ποδοσφαίρου ΟΛΥΜΠΙΑ και SPESIAL RABAX | Ὑποδήματα ποδοσφαίρου BARATS - RAPIDE - OLIMPIC

Δίσκοι καὶ ἀκόντια Φινλανδικὰ SPORTARTICLES. Ρακέτται καὶ μπάλλες WILLIAMS καὶ SPALDING, Μπανικά, ὑποδήματα καουτσούκ, σκούφιες CONTINENTAL Καὶ ὅλα τὰ εἴδη τῶν σπὸρ εὑρίσκεται εἰς τὸ μοναδικὸν Κατάστημα Εἰδῶν Ἀθλητισμοῦ

Δ. ΚΑΡΑΜΠΑΤΗ & ΑΦΩΝ ΑΠΕΤΙΑΝ

ΣΤΟΑ ΦΕΞΗ 42 · ΑΘΗΝΑΙ

Ὑποδήματα τέννις καὶ περιπάτου λευκὰ ἐκ καουτσοὺκ πρὸς Δραχ. 100 — 115

Το λάβαρο του συλλόγου «Μαραθών - Κουρί», από τη δεκαετία του 1930. Εικονίζεται ο δικέφαλος αετός, σύμβολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Συλλογή Α.Μ.Σ. «Μαραθών Κουρί». Φωτογράφηση Ι.Α.Π.Ε.

• Τα θαυμάσια λευκώματα που εκδόθηκαν τα τελευταία χρόνια. Αναφέρω ενδεικτικά:

- *Μορφωτικό Αθλητικό Σωματείο, Αετός*, Κ.Ι.Θ., 2000 (μέσα από τις σελίδες του διαφαίνεται πόσο κουράγιο και μεράκι χρειαζόταν για να ξεκινήσει και να στηθεί ένα αθλητικό σωματείο: «Αποφασίσαμε», διαβάζουμε στα πρακτικά του συλλόγου, 27.10.1935, «την οργάνωση ομάδας μπάσκετμπωλ, αγοράσαμε και μπάλα και θέσαμε έτσι τις βάσεις για ένα νέο τμήμα»).
- *Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής, 1908-2003*, Κ.Ι.Θ., 2003 (βλ. την βιβλιοπαρουσίασή του στο προηγούμενο τεύχος).
- *Άρης 1914-2002. Οι μεγάλες στιγμές της ιστορικής ομάδας* (2003), από τον Άγγελο Καριπίδη.

1938: Το ποδηλατικό τμήμα του Β.Α.Ο. κάνει παρέλαση πριν την έναρξη των ποδηλατικών αγώνων. Στο βάθος διακρίνεται η Αρμενική Εκκλησία. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

- *ΧΑΝΘ, 1921-1996* (1997), όπου και σημαντικές πληροφορίες και φωτογραφίες για τον αθλητισμό του μεσοπολέμου στην πόλη, με επίκεντρο αυτόν τον «μητροπολιτικό ναό» του θεσσαλονικιώτικου αθλητισμού. Αξιοσημείωτη η επισήμανση του Ν. Φαρδή στη «Μακεδονία» (2.2.1930): «Η ΧΑΝΘ επέτυχε να καναλιζάρει τη νεότητα της πόλης προς τον αθλητισμό»).

•Τα απομνημονεύματα φιλάθλων και αθλητών της εποχής, χρήσιμα για να αναπλάσουμε την εικόνα του αθλητισμού στην μεσοπολεμική πόλη. Δεν ξέρω αν υπολανθάνουν κάποια αδημοσίευτα ημερολόγια ή αναμνήσεις, γραμμένα από ανθρώπους του μεσοπολεμικού αθλητισμού. Ξέρω πάντως ότι το βιβλίο που περιέχει τα απομνημονεύματα του Γ. Κονταξόπουλου (*Η ζωή μου. Η ιστορία ενός αιώνα*, 1982), μας τροφοδοτεί με σημαντικό υλικό για τον πανεπιστημιακό αθλητισμό:

«Ζήτησα, το 1937, από την πρυτανεία», αφηγείται ο πρώτος πανεπιστημιακός δάσκαλος στο γυμναστήριο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που ανέλαβε καθήκοντα το 1930, «τη δημιουργία ευπρεπών και μεγαλύτερων αποδυτηρίων. Τοποθέτησα στα υπόστεγα όργανα γυμναστικής, έκανα μόνιμες εγκαταστάσεις βόλλεϋ και μπάσκετ και όταν αργότερα «ανακάλυψα» ένα τολ στην παραλία κοντά στη Σαλαμίνα, εγκαταλελειμμένο από τους Άγγλους από την εποχή του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, φρόντισα να το μεταφέρω στο Πανεπιστήμιο. Εκεί στα υποτυπώδη αποδυτήρια συγκέντρωνα τους φοιτητές κατά τη διάρκεια του χειμώνα, διδάσκοντάς τους την θεωρητική πλευρά της σωματικής αγωγής». Και, ωστόσο, κάτω από αυτές τις αντίξοες συνθήκες, ο πανεπιστημιακός αθλητισμός αναπτύχθηκε τόσο, ώστε το 1937 η ομάδα πετοσφαίρισης να ανακηρυχθεί πρωταθλήτρια Μακεδονίας - Θράκης και η ομάδα καλαθοσφαίρισης πρωταθλήτρια στους αγώνες που έγιναν στο κλειστό γυμναστήριο της ΧΑΝΘ.

•Τα θρύψαλα μνήμης που αντλούμε από κείμενα που περιέχουν το «λογοτεχνικό βλέμμα». Είχα την ευκαιρία να αποθησαυρίσω ορισμένα απο-

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Απόλλωνα Καλαμαριάς κατά το έτος ίδρυσής της, το 1926. Διακρίνονται οι Γιώργος Αργυράκος, Ι. Σεπίδης, Κ. Θεοδωρίδης, Α. Αθανασιάδης, Μανώλης Μαϊόπουλος, Σ. Μάνος, Γ. Αργυρόπουλος, Μ. Γεωργίου, Π. Μενεξιάδης, Β. Κουρτέσης, Θόδωρος Μάνος. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Συλλόγου «Μακεδονικός» το 1928. Συλλογή Γρηγόρη Ολύμπου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Απόλλωνα, περίπου το 1927 - 1929. Διακρίνονται από αριστερά οι Γιώργος Μακαρονόπουλος (κατοπινός παίκτης του Π.Α.Ο.Κ.), Αλέξης Ανδρεάδης Συμβουλίδης (τέταρτος), ο Βαλεριανός Θεοδοσιάδης (έκτος), ο Παναγιώτης Ακριτίδης (τελευταίος) και ο τερματοφύλακας Συμβουλίδης. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Στο κλειστό γυμναστήριο της Χ.Α.Ν.Θ., στις 11.2.1940. Πριν από τον αγώνα για το πρωτάθλημα Θεσσαλονίκης, μεταξύ του Άρη και του Β.Α.Ο. Όρθιοι από αριστερά διακρίνονται οι Γ. Καραγάσος (Β.Α.Ο.), Κ. Δημητρίου (Άρης), Βαρκούδης (Β.Α.Ο.), άγνωστος παίκτης του Άρη, Κ. Παπαδόπουλος (Β.Α.Ο.), Κ. Τσακίρης (Άρης), Β. Πάλιος (Β.Α.Ο.). Στην κάτω σειρά, από αριστερά οι Κόλιας Καραζήσης (Άρης), Φιλοποίμην Γκράτζιος (Β.Α.Ο.), Τάκης Νικολαΐδης (Άρης), Γιώργος Παππάς (Β.Α.Ο.), Χάρης Θεοχαρίδης (Άρης), Παναγής Μανωλόπουλος (Β.Α.Ο.) και Ορέστης Σιγανός (Άρης). Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού.

σπάσματα στο βιβλίο μου, *Στα γήπεδα η πόλη αναστενάζει*, 1999. Θεωρώ όχι μόνο γοητευτικό αλλά και χρήσιμο να μυρίσουμε λίγο το «άρωμα» της εποχής, διαβάζοντας π.χ. στο βιβλίο του Λεωνίδα Ζησιάδη την γλαφυρή περιγραφή των γηπέδων με τα «τρύπια δίχτυα» και την αναπαράσταση των μεσοπολεμικών ποδοσφαιρικών αγώνων με τους παίκτες και τους «λάιτσμαν» να φορούν το «φιλεδάκι στο μαλλί, γιατί επικρατούσε η μόδα τύπου Ροδόλφο Βαλεντίνο».

Και να πάμε μετά στις «σελίδες από την ποδοσφαιρική αυτοβιογραφία» του Μανώλη Αναγνωστάκη, απ' όπου αναβλύζουν οι μνήμες για τα γήπεδα, την ένταση στις κερκίδες και τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν οι νεαροί, στην εποχή της αθωότητας, τα είδωλα του ποδοσφαίρου, υφαίνοντας ένα διαφορετικό ύφος και ήθος για τον αθλητισμό της Θεσσαλονίκης...

Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Μαραθώνος Κουρί» του 1938 - 1939, στο γήπεδο του συλλόγου, στην περιοχή των οδών Πασαλίδη και Μουρουζηδών, στην Καλαμαριά. Μεταξύ των ποδοσφαιριστών διακρίνεται ο Γιώργος Μουρατίδης, μετέπειτα παίκτης του Π.Α.Ο.Κ., της Α.Ε.Κ. και της Εθνικής Ομάδας. Συλλογή Σταύρου Ζαμπέτογλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού.

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Αθλητικού Ομίλου Κατιρλί, σε αλάνα - γήπεδο στο Καραμπουρνάκι, το 1928. Από αριστερά, Ιορδάνης Τσαβδαρίδης, Παναγιώτης Συμβουλίδης, Πάγκαλος, Ιωάννης Κοσμίδης, Ηφαιστίων Κουριώτης, Ανδρέας Μακαρονόπουλος, Αριστείδης Τερζόπουλος, Δημήτριος Ποζάνης, Κρυστάλλης, Ηλίας Καναβόπουλος. Συλλογή Ηλία Καναβόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

• Οι παλιές εφημερίδες της πόλης (και λησμονημένα σήμερα περιοδικά όπως π.χ. «Ο Αθλητισμός»): η «Μακεδονία», η «Νέα Αλήθεια», το «Φως», τα «Μακεδονικά Νέα» κτλ., περιέχουν πλούσιο και ανεκτίμητο υλικό για τον αθλητισμό αλλά και για το πώς τον αντιμετώπιζε τότε η κοινή γνώμη, μέσα από τα ρεπορτάζ των πρωτοπόρων αθλητικών συντακτών: του Ν. Κοντομήτρου («Ταχυδρόμος»), του Φ. Νούσια («Μακεδονία»), του Στ. Σταυρίδη («Φως»), του Κ. Φλοισβίρη («Εφημερίδα των Βαλκανίων») του Αλ. Ωρολογά («Απογευματινή») κ.ά.

• *Ο Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και περιχώρων 1932-1933*, (1993) όπου μπορούμε να βρούμε βασικά στοιχεία για την ιστορική ταυτότητα των αθλητικών συλλόγων της Θεσσαλονίκης: Για τον Ηρακλή (1908), τον Άρη (1914), τον ΠΑΟΚ (1926), τον Μέγα Αλέξανδρο (1925), τον Θερμαϊκό (1925), τον Μελιτέα (1926), την «Προσφυγική Ένωση», τον Εθνικό, τον Ολυμπιακό, τον Άτλαντα, τον ΒΑΟ, τον Απόλλωνα Καλαμαριάς, τον Αετό, τον Αετιδέα, την ΜΕΝΤ, τον Παμμακεδονικό, τον Αετό (Παπάφη), την Μακαμπή, τον Κανάρη, τον Ερμή, τον Μαραθώνα (Κουρί), τη Νέα Γενεά

Η ποδοσφαιρική ομάδα του «Απόλλωνα», περίπου 1935 - 1937. Συλλογή Ιωάννας Πασαλίδου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

(Ασβεστοχωρίου), τον Ορφέα (Λαγκαδά) κτλ. Στον ίδιο *Οδηγό* περιέχονται και χρήσιμες πληροφορίες για την Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας (1926), τον Όμιλο Αντισφαιρίσεως, τον Μοτοσυκλετικό Όμιλο Β.Ε. (1931), το Ναυτικό Αθλητικό Σύνδεσμο Θεσσαλονίκης (1931), το Ναυτικό Όμιλο Θεσσαλονίκης (1931), την Πυγμαχική Ένωση (1923) και, τέλος, την Ένωση Εφηβικών Ποδοσφαιρικών Σωματείων Θεσσαλονίκης (γραφεία: οδός Απ. Παύλου 72), που ιδρύθηκε το 1928 ως «Ένωσις Ανεπίσημων Σωματείων», με σκοπό να συγκεντρώσει «τα ανεπισήμως δρώντα εφηβικά των συνοικιών ποδοσφαιρικά σωματεία».

«Σήμερον», μας ενημερώνει ο *Οδηγός*, «η Ένωσις Εφήβων αριθμεί 28 σωματεία, διαγωνιζόμενα εις 4 ομίλους δια το πρωτάθλημα, οι δε διακρινόμενοι ποδοσφαιριστές τούτων μεταπηδούσι αμέσως εις τα μεγάλα σωματεία».

Αξίζει να παραθέσουμε εδώ τα ονόματα των σωματείων αυτών που έχουν καλυφθεί όλα σχεδόν από τα πέπλα της λησμονιάς: Α.Μ.Ε.Ν., Απόλλων (Βαρδαρίου), Απόλλων (Χαριλάου), Άραξ, Άρτζια, Δεγκέλ-Σιών, Δόξα, Ελπίς, Ένωσις (Ακροπόλεως), Θρίαμβος, Ιέραξ, Κανάρης (Νεαπόλεως), Κολοκοτρώνης, Λεοντόκαρδος, Μέγας Αλέξανδρος, Νέα Νίκη, Νεότης, Νεότης/Παπάφη, Ολυμπιακός, Όμιλος Ιπποδρομίου, Όμιλος Προφήτου Ηλία, Περσεύς, Σεϊρέ Σιών, Τρωάς, Υφανέτ. Η καρδιά της αθλητικής Θεσσαλονίκης δεν κτυπούσε λοιπόν στον μεσοπόλεμο μόνο στα «μεγάλα» γήπεδα (του Ηρακλή, του ΠΑΟΚ, του Άρη, του Μ. Αλέξανδρου, της ΧΑΝΘ κ.τλ.) αλλά και στα μικρά «γήπεδα» και στις αλάνες όπου η «φυλή του αθλητισμού», μια κοινότητα ανθρώπων, κατέφευγε, ονειρευόταν, μοχθούσε, αναστέναζε, έκανε τρόπο ζωής τους αγώνες ποδοσφαίρου, μπάσκετ, στίβου κτλ.

Και χωρίς να έχει πλήρη επίγνωση, όλος αυτός ο κόσμος της αθλητικής Θεσσαλονίκης ο «μικρός, ο μέγας» έβαλε έτσι τα θεμέλια του αθλητισμού της σύγχρονης πόλης, παρέχοντάς μας σήμερα τα ερεθίσματα για να διερευνήσουμε και να αναδείξουμε ένα από τα πιο σημαντικά κεφάλαια στο «μυθιστόρημα της πόλης», στο βιβλίο της τοπικής μας ιστορίας.

1936. Ο αθλητής του Π.Α.Ο.Κ., Αριστοτέλης Σαχτούρης, ποδηλάτης, παλαιστής και ποδοσφαιριστής. Από το βιβλίο του Στέλιου Ι. Κουφαχείλη, «Θεσσαλονίκη Προσφυγομάνα»

Τα αθλητικά σωματεία των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου (1922-1940)

Ελένη Ιωαννίδου

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, τον Αύγουστο του 1922, και τη Συνθήκη της Ανταλλαγής των Πληθυσμών το 1923, πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την Ανατολική Θράκη βρήκαν στη Θεσσαλονίκη μία νέα πατρίδα. Το 1928 στο σύνολο των 244.680 κατοίκων, οι 117.041 (47,8 %) ήταν πρόσφυγες[1]. Οι περισσότεροι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στα περίχωρα, έξω από τον κύριο κορμό της πόλης, σε νεοσύστατους συνοικισμούς, αμιγώς προσφυγικούς. Ένα μεγάλο μέρος, επίσης, κατοίκησε σε περιοχές του κέντρου και με την παρουσία του επέδρασε καταλυτικά στη φυσιογνωμία των παλαιότερων συνοικισμών της πόλης.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Βασικό στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας των προσφύγων ήταν η εμπειρία στη συλλογική οργάνωση. Εμπειρία που είχαν αποκομίσει αφενός από τους θεσμούς της αυτοδιοίκησης και της κοινοτικής οργάνωσης, αφετέρου από τους συλλόγους, επαγγελματικούς, πατριωτικούς, εκπαιδευτικούς, μορφωτικούς και αθλητικούς, που είχαν ιδρύσει ιδιαίτερα στα αστικά και ημιαστικά κέντρα του οθωμανικού κράτους.

Ο ελληνισμός των αστικών κέντρων του Πόντου, της Σμύρνης και ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης είχε να επιδείξει πλούσια παράδοση στον αθλητισμό, ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι και τον ξεριζωμό του 1922. Το γεγονός αυτό καταδεικνύεται από την πληθώρα των μορφωτικών - αθλητικών σωματείων, τη θεσμοθέτηση αθλητικών αγώνων τοπικής ή ευρύτερης εμβέλειας, στους οποίους συχνά συμμετείχαν και αθλητές από την Ελλάδα και άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς και την ανάπτυξη του αθλητικού πνεύματος στα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα με την εισαγωγή του μαθήματος της φυσικής αγωγής και τη διοργάνωση αθλητικών ομάδων και διασχολικών αγώνων.

Στον Πόντο, παρά την ύπαρξη ορισμένων αστικών κέντρων, όπου τα ελληνικά αστικά στρώματα είχαν να επιδείξουν εκπαιδευτική δραστηριότητα, οικονομική ανάπτυξη και επαφή με τις νεωτερικές τάσεις της εποχής τους, ο αθλητισμός δε γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση, ενώ πολύ περισσότεροι ήταν οι θεσμοί και οι δραστηριότητες μορφωτικού - εκπολιτιστικού χαρακτήρα. Από τον Πόντο είναι γνωστά τα σωματεία: Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος «Ο Προμηθεύς» και Γυμναστικός Σύλλογος «Ο Ακρίτας» στην Τραπεζούντα, Ελληνικός Αθλητικός Σύλλογος «Ο Πόντος» στη Μερζιφούντα, Πανευξείνιος Ελληνικός Σύλλογος «Η Αναγέννησις» και Αθλητικός Σύλλογος «Ο Άτλας» στην Αμισό, «Ο Μιθριδάτης» στη Σινώπη και φυσικά οι αθλητικές ομάδες του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας, της Ψωμιάδειου Σχολής των Κοτυώρων και του Αμερικανικού Κολεγίου της Μερζιφούντας.

Στη Σμύρνη λειτουργούσαν: η «Ένωσις Φιλάθλων Σμύρνης», ο «Πανιώνιος», η «Αθλητική Ένωσις Σμύρνης», ο «Πέλοψ», ενώ γενικότερα στη Μικρά Ασία: ο «Αιολικός» Γυμναστικός Όμιλος Κυδωνιών, ο «Σίπυλος» της

Η ποδοσφαιρική ομάδα του ελληνικού αθλητικού συλλόγου «Πόντος» στη Μερζιφούντα, το 1907. Συλλογή Ιωάννη Αγγελίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης, περίπου το 1907. Από το βιβλίο του Πέτρου Λινάρδου, «Η Σμύρνη του Πανιωνίου. Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση»

Μαγνησίας, ο «Κόροιβος» του Αδραμυτίου, ο «Ιωνικός Αστήρ» στα Σώκια, ο Γυμναστικός Σύλλογος «Ερμίτης» Φιλαδέλφειας, η «Ελπίς» Αξαρίου, ο Γυμναστικός Σύλλογος Πανόρμου, η «Καστριανή» Περγάμου, ο «Πέλοψ» Μελαντίας, ο «Ερμής» και ο «Θησεύς» του Βουρνόβα, η Φιλόθρησκη Αδελφότητα Αττάλειας, ο «Κόπανος» και ο «Αίας» στο Κορδελιό, ο Γυμναστικός Σύλλογος Αϊδινίου και πολλοί άλλοι[2].

Ιδιαίτερη αναφορά οφείλουμε στον αθλητισμό των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, που, στα τέλη του 19[ου] αιώνα και μέχρι το 1922, υπήρξε εφάμιλλος, αν όχι ανώτερος, από αυτόν που αναπτύχθηκε στην Αθήνα και γενικότερα στα όρια του ελληνικού κράτους. Η Κωνσταντινούπολη υπήρξε ο μεγάλος τροφοδότης των αθλητικών συλλόγων στις νέες πατρίδες και ιδίως στη Θεσσαλονίκη. Τροφοδότης τόσο σε έμψυχο υλικό όσο και σε παράδοση αθλητική και οργανωτική. Από την Πόλη και τα περίχωρά της ενδεικτικά αναφέρουμε το Γυμναστικό Σύλλογο Ταταούλων «Ηρακλής», τα «Ολύμπια» Θεραπείων, τον «Άρη» και τον «Ελληνικό Όμιλο Φιλάθλων και Φιλομούσων» Μεγάλου Ρεύματος, τον «Ερμή» (η γνωστή από το 1922 ως «Πέρα Κλουμπ»), και την Ελληνική Ομάδα Ποδοσφαίρου του Πέρα, τον «Θησέα» Βαφεοχωρίου, τον «Περσέα» Κοντοσκαλίου, την «Ελπίδα» και τον «Αχιλλέα» Χαλκηδόνας, τη «Φιλαθλητική Λέσχη» και τον «Ποδοσφαιρικό Σύλλογο» Μοδίου, τον «Ποδοσφαιρικό Σύλλογο» Καδήκιοϊ, το «Βυζάντιο», τον «Κανάρη» και τον «Αστέρα» Ταταούλων, τον «Μίλωνα» και την «Ολυμπία» Μακροχωρίου, τον Ποδοσφαιρικό και Γυμναστικό Σύλλογο «Ολύμπια» Πριγκήπου. Εκτός από τα σωματεία που αναφέρθηκαν, η Πόλη είχε

Η ελληνική ποδοσφαιρική ομάδα «Αναγέννηση» στην Πρίγκηπο. Από το βιβλίο του Ακύλα Μήλλα, «Η Πρίγκηπος»

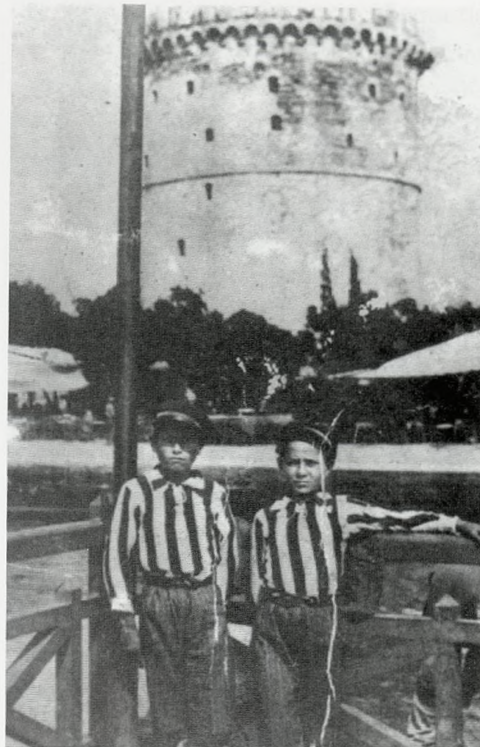
Η ελληνική ομάδα "Πέρα Κλουμπ" της Κωνσταντινούπολης, το 1928. Πέμπτος από αριστερά, ο Βασίλειος Παζάρογλου και δέκατος ο Α. Τσολακίδης, που την ίδια χρονιά μετεγράφησαν στον Π.Α.Ο.Κ. Συλλογή Παναγιώτη Κοντόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

να επιδείξει αθλητές, όπως οι Γεώργιος και Νικόλαος Αλιμπράντης και ο Μιχάλης Δώριζας, που σημειωτέον υπήρξαν Ολυμπιονίκες στην Παραολυμπιάδα της Αθήνας το 1906[3].

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πολύ σύντομα, ένα μόλις χρόνο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την έλευσή τους, οι πρόσφυγες άρχισαν να συστήνουν τα πρώτα σωματεία, για να προωθήσουν την επίλυση των βασικών τους αναγκών για στέγαση, εκπαίδευση και εργασία. Το διάστημα από το 1923 μέχρι το 1936[4] ιδρύθηκαν στη Θεσσαλονίκη περισσότερα από 250 προσφυγικά σωματεία[5]. Τα περισσότερα από αυτά έθεσαν ως βασικό τους σκοπό την «εξυπηρέτηση των προσφυγικών συμφερόντων και την αποκατάσταση των προσφύγων». Στην ιεράρχηση των προτεραιοτήτων φαίνεται ότι πρωτεύοντα ρόλο διαδραμάτισαν η πολιτιστική δραστηριότητα και ο αθλητισμός. Έτσι, σε μία περίοδο οικονομικής εξαθλίωσης και με ζωτικά προβλήματα σε εκκρεμότητα, παρατηρείται μία πραγματική άνθηση των σωματείων νεολαίας και των πολιτιστικών - αθλητικών σωματείων που ιδρύθηκαν από πρόσφυγες. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να συσχετιστεί με τους εξής παράγοντες:

Α. Τη γενικότερη τάση εθελοντικής συσσωμάτωσης πολιτών σε συλλόγους που κυριάρχησε στην Ευρώπη από τα τέλη του 19[ου] αιώνα. Η τάση αφορούσε κυρίως τα ανώτερα και μεσαία αστικά στρώματα των πόλεων και συνδεόταν με την εμπέδωση των αρχών της δημοκρατίας και της ισότητας αλλά και με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου, που επέτρεπε την ενασχόληση με ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός[6]. Αυτό το ρεύμα μεταφέρθηκε στα αστικά κέντρα του ελληνικού κράτους και ιδιαίτερα -όπως επισημάναμε παραπάνω- του μικρασιατικού ελληνισμού, που ήταν σε μεγάλο βαθμό κοσμοπολίτικα και σε επαφή με τις σύγχρονες κοινωνικές τάσεις της Ευρώπης, που οι πρόσφυγες έφεραν στις αποσκευές τους.

Μικροί ΠΑΟΚτζήδες στο Λευκό Πύργο, το 1929. Από το βιβλίο του Δήμου Νεάπολης, «50 χρόνια Δήμος Νεάπολης. Ο τόπος, η ιστορία, οι άνθρωποι»

Β. Την εμπειρία από τη συμμετοχή στους θεσμούς της κοινοτικής οργάνωσης και της αυτοδιοίκησης, στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους. Η εμπειρία αυτή εφοδίασε τους μικρασιάτες Έλληνες με διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες αλλά και με το πνεύμα επιβίωσης και ανάπτυξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους σε κάθε πεδίο.

Μέσα από τις ελάχιστες πηγές που διασώζονται μπορούμε σε ένα βαθμό να σκιαγραφήσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας των σωματείων αυτών και της αθλητικής δραστηριότητας που ανέπτυξε ο προσφυγικός κόσμος στη Θεσσαλονίκη. Στοιχεία που μας απασχόλησαν ήταν το πλαίσιο και ο χώρος δημιουργίας, η ηλικία, η κοινωνική θέση και το φύλο των μελών, τα αθλήματα που προωθούσαν και η σχέση των φορέων με την πολιτική ζωή. Ακόμη, προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε τη σημασία των συγκεκριμένων σωματείων στη ζωή της πόλης και στην κοινωνική ένταξη των προσφύγων, καθώς και το ρόλο τους ως φορέων σύνδεσης με τους τόπους καταγωγής και δημιουργίας νέων ταυτοτήτων.

Τα αθλητικά σωματεία σε ορισμένες περιπτώσεις γεννήθηκαν στους κόλπους άλλων ευρύτερων προσφυγικών συλλόγων. Αυτό αφορούσε κυρίως σωματεία του κέντρου της Θεσσαλονίκης, που φιλοδοξούσαν να δώσουν το στίγμα τους σε μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων, ιδρύοντας τα αντίστοιχα αθλητικά τμήματα. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν η Ένωση Κωνσταντινουπολιτών και η Μικρασιατική Λέσχη, που θα εξετάσουμε αναλυτικά παρακάτω.

Τις περισσότερες φορές, ωστόσο, τα νέα σωματεία γεννήθηκαν στους φυσικούς χώρους που ζούσαν οι πρόσφυγες και διεξαγόταν το αθλητικό παιχνίδι: στις γειτονιές και στις αλάνες. Οι δύο αυτοί τόποι, φορτισμένοι σήμερα με νοσταλγική διάθεση και εξιδανίκευση, επιτελούσαν στην εποχή τους πολλαπλούς ρόλους και, στην περίπτωση του αθλητισμού, υποκαθιστούσαν σε ένα βαθμό την έλλειψη μέσων και υποδομής. Η γειτονιά ανέπτυσσε τη συλλογικότητα, την ένταξη στην ομάδα και στην τοπική κοινότητα, διαμόρφωνε ταυτότητες αλλά και τον ανταγωνισμό με τις άλλες συνοικίες και τους συλλόγους τους. Και η αλάνα, χώρος τραχύς, ανοικτός και ελεύθερος, καλλιεργούσε τη μαχητικότητα, τη χαρά της σωματικής άσκησης και του παιχνιδιού στην ύπαιθρο. Έτσι, η ανοργάνωτη άθληση μιας ομάδας νέων, της παρέας στη γειτονιά, ήταν ο αρχικός πυρήνας που συχνά οδηγούσε στην οργανωμένη άθληση μέσω ενός συλλόγου.

Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που πολλά από τα σωματεία αυτοπροσδιορίζονταν στον τίτλο τους ως «σύλλογοι νεολαίας», περιλαμβάνοντας τον αθλητισμό ανάμεσα στις βασικές τους δραστηριότητες. Η προσφυγική νεολαία έδωσε ώθηση στο φαινόμενο του οποίου οι ρίζες εντοπίζονται ήδη από το 1910 περίπου στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη: την εμφάνιση των νεανικών φορέων και γενικότερα την ενεργό συμμετοχή της νεολαίας στα κοινωνικά δρώμενα[7]. Στους συλλόγους νεολαίας που εξετάζουμε, οι ιδρυτές αλλά και τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων ήταν νέοι εργαζόμενοι, φοιτητές ή ακόμη και έφηβοι μαθητές. Από την άλλη, οι διοικήσεις των υπόλοιπων προσφυγικών σωματείων -ιδιαίτερα όσων προέρχονταν από μεγαλύτερους προσφυγικούς φορείς- απαρτίζονταν και από μεγαλύτερης ηλικίας άτομα. Σε κάθε περίπτωση όμως, ακριβώς λόγω της φύσης του αθλητισμού, οι άνθρωποι που συμμετείχαν στους συλλόγους ήταν κατά κύριο λόγο νεαρής ηλικίας, ακόμη και μικρά παιδιά.

Κατά το μεσοπόλεμο υποχωρεί το χαρακτηριστικό της προηγούμενης περιόδου, όπου η συμμετοχή στους αθλητικούς συλλόγους αφορούσε κυρίως την ανώτερη και μεσαία τάξη. Στους αθλητικούς προσφυγικούς συλλόγους ήρθαν ενεργά στο προσκήνιο τα λαϊκά κυρίως στρώματα των προσφυγικών συνοικισμών. Από τα καταστατικά των σωματείων πληροφορούμαστε ότι τα ιδρυτικά μέλη ασκούσαν επαγγέλματα που τους κατέτασσαν κατά κύριο λόγο στην εργατική και τη μικροαστική τάξη. Συχνά συναντούμε το επάγγελμα του λογιστή, του ιδιωτικού υπαλλήλου, του εμπόρου και του δασκάλου, αλλά και του τεχνίτη ή του εργάτη. Όπως ήδη αναφέραμε, αρκετοί ήταν φοιτητές ή και μαθητές· ωστόσο, συναντούμε και εδώ ορισμένες διαφορές μεταξύ των συνοικιακών σωματείων και αυτών που δημιουργήθηκαν από ισχυρούς προσφυγικούς φορείς. Στα δεύτερα, κυρίως στα σωματεία των Κωνσταντινουπολιτών, τα μέλη των διοικήσεων -τραπεζίτες, χρηματιστές, στρατιωτι-

Στη Νεάπολη, μπροστά από εργαστήρι επιπλοποιίας, το 1928. Στον τοίχο γράφει: ΖΗΤΟ ΠΑΟΚ ΑΡΗΣ. Από το βιβλίο του Δήμου Νεάπολης, «50 χρόνια Δήμος Νεάπολης. Ο τόπος, η ιστορία, οι άνθρωποι»

κοί, δικηγόροι, εμπορικοί αντιπρόσωποι- ήταν συνήθως οικονομικά ευκατάστατα και συμμετείχαν σε θεσμούς από τους οποίους αντλούσαν κοινωνικό κύρος.

Σε κάθε περίπτωση, οι ποδοσφαιριστές και οι υπόλοιποι αθλητές, αγωνίζονταν αμισθί, σε καθαρά ερασιτεχνική βάση. Το ίδιο ίσχυε για τους προπονητές, τους εφόρους και τις διοικήσεις, ακόμη και σε συλλόγους που εξελίχθηκαν σε δυναμικούς φορείς με μεγάλο αριθμό οπαδών, όπως ο Π.Α.Ο.Κ. Οι περισσότεροι απασχολούνταν σε επαγγέλματα όπως αυτά που προαναφέραμε και το οικονομικό τους όφελος από την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό ήταν ανύπαρκτο[8].

Συνήθως οι πρωτεργάτες της δημιουργίας των σωματείων αυτών ήταν, με την ορολογία της δικής μας εποχής, οι ενεργοί πολίτες της δικής τους εποχής. Πολύ συχνά συμμετείχαν εξίσου δραστήρια και σε άλλους φορείς συλλογικής οργάνωσης, π.χ. σε σωματεία επαγγελματικά, πολιτιστικά, προσφυγικής αποκατάστασης, σε θεσμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, σε πολιτικά κόμματα, σχολικές εφορείες ή προσκοπικές ομάδες.

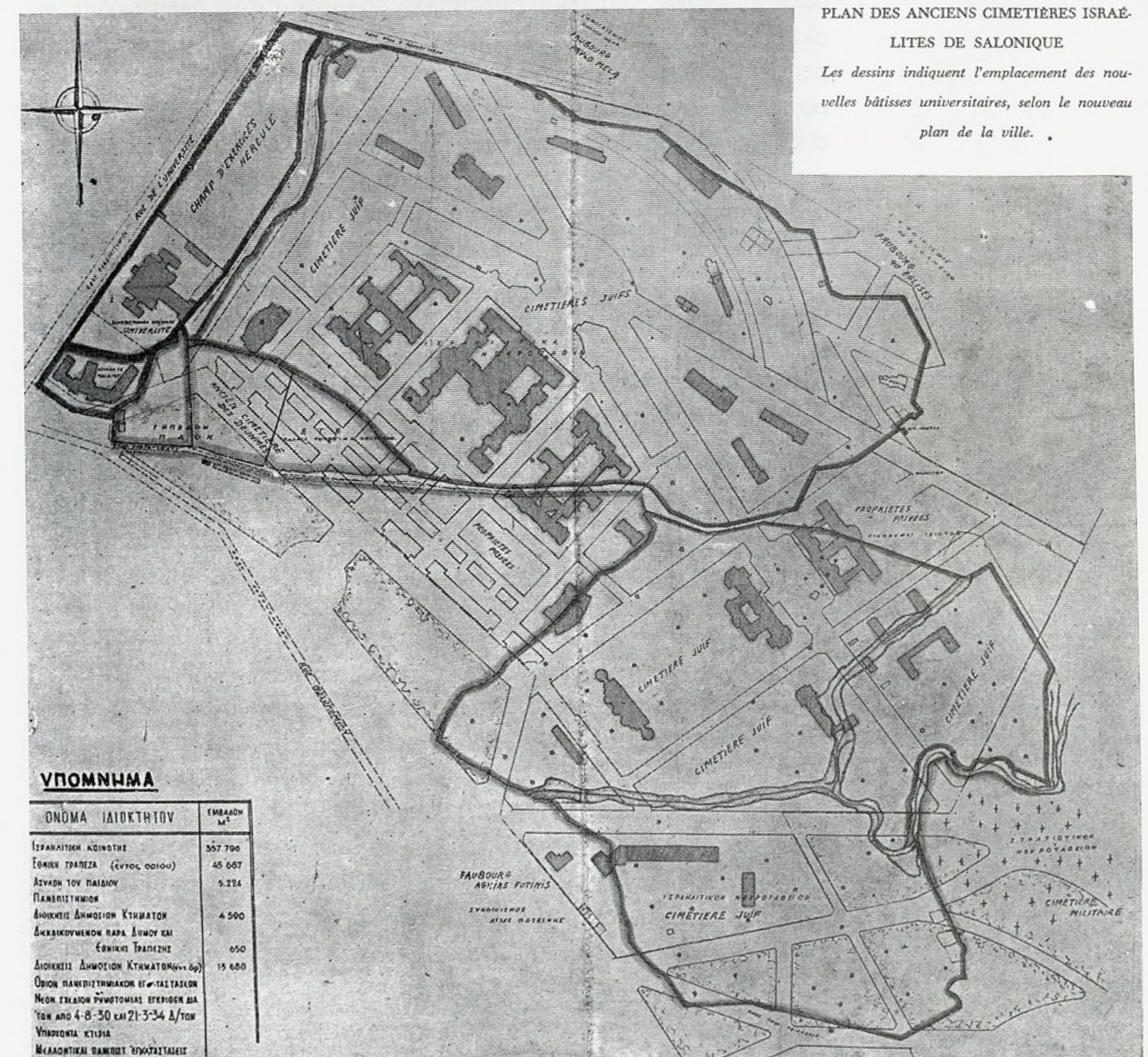
Χαρακτηριστική και σύμφωνη, ασφαλώς, με τα δεδομένα της εποχής ήταν η αποκλειστικά σχεδόν ανδρική συμμετοχή. Παρ'όλο που τα καταστατικά δεν απέκλειαν τη γυναικεία παρουσία, αυτή ήταν πολύ περιορισμένη, τόσο στους καταλόγους των ιδρυτικών μελών και τις διοικήσεις όσο και στους ίδιους τους αθλούμενους. Οι μεγάλοι αθλητικοί σύλλογοι του κέντρου δημιουργούσαν γυναικεία τμήματα, αλλά ελάχιστες γυναίκες εγγράφονταν σε αυτά· συμμετείχαν για σύντομο διάστημα και ασχολούνταν κυρίως με το στίβο, το βόλλεϋ και σπανιότατα με την κολύμβηση. Από την άλλη, εξαίρεση αποτελούσαν μερικές φορές τα συνοικιακά σωματεία που παράλληλα με τον αθλητισμό, ανέπτυσσαν μορφωτικές, καλλιτεχνικές

Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ.φ. 15,1927

ή φιλανθρωπικές δραστηριότητες. Σε αυτά υπήρχε χώρος και για λίγες κοπέλες που θα ασχολούνταν με τις «ευγενείς» δραστηριότητες και όχι με τα σκληρά και ανταγωνιστικά αθλήματα.

Το άθλημα που χωρίς αμφιβολία κυριαρχούσε ήταν το ποδόσφαιρο. Το συγκεκριμένο άθλημα βρισκόταν ήδη σε ανοδική πορεία στην Ελλάδα από την προηγούμενη περίοδο, όμως η χρυσή του εποχή ξεκίνησε μετά το 1922. Καθώς ήταν το κατεξοχήν λαϊκό και ομαδικό σπορ, η μεγάλη του αποδοχή μπορεί να συνδεθεί με την ενασχόληση των λαϊκών στρωμάτων με τον αθλητισμό, τη μαζικοποίηση του αθλητισμού και φυσικά την απουσία αναγκαιότητας εξόδων και ιδιαίτερης υποδομής. Σε όλα τα παραπάνω συνέβαλε η έλευση των προσφύγων και η δημιουργία νέων, λαϊκών, περιαστικών συνοικιών σε περιοχές με άφθονους ελεύθερους χώρους για παιχνίδι και άθληση.

Χάρτης της περιοχής όπου βρίσκονταν τα εβραϊκά νεκροταφεία, στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Κάτω αριστερά διακρίνεται ο χώρος που κατελάμβανε το γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ. Από το βιβλίο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης «In Memoriam»

Οι προσφυγικές γειτονιές και τα αθλητικά τους σωματεία, λοιπόν, ήταν τα φυτώρια που αναδείκνυαν τα ινδάλματα του ποδοσφαίρου και καλλιεργούσαν αθλητικές δραστηριότητες με έντονο το στοιχείο του παιχνιδιού και της ομαδικής προσπάθειας, όπως το ποδόσφαιρο, τις αμερικανικές αθλοπαιδιές (μπάσκετ και βόλλεϋ) και τα ναυτικά αθλήματα (κυρίως ουώτερ πόλο και λεμβοδρομίες). Παράλληλα, όμως, οι σύλλογοι έδωσαν βάρος και σε αθλήματα, όπου η ατομική επίδοση ήταν το βασικό στοιχείο, κυρίως το στίβο, την ποδηλασία και την κολύμβηση.

Τα σωματεία που εξετάζουμε διακρίνονται σε αμιγώς αθλητικά και σε αυτά που περιλαμβάνουν και επιμορφωτικούς - πολιτιστικούς στόχους. Τα μορφωτικά-αθλητικά σωματεία δημιουργήθηκαν περισσότερο στους προσφυγικούς συνοικισμούς και φιλοδοξούσαν να αποτελέσουν εστίες «σωματικής, ηθικής και πνευματικής διαπλάσεως» των μελών τους. Επιδίωκαν, δηλαδή, να προσφέρουν όχι απλά κάποιους τρόπους ευχάριστης και δημιουργικής ενασχόλησης, αλλά μία συνολική έξοδο από τη μιζέρια των συνθηκών ζωής, ένα χώρο πολιτισμού, κοινωνικότητας, αλληλεγγύης και ολοκληρωμένης ατομικής και συλλογικής ανάπτυξης. Έτσι, σε πολλές περιπτώσεις, οι ίδιοι άνθρωποι που έπαιζαν στις αλάνες σκληρό ποδόσφαιρο, χωρίς κανόνες και συστήματα, παράλληλα έγραφαν θεατρικά έργα, ανέβαζαν παραστάσεις, μάθαιναν μουσική, διοργάνωναν διαλέξεις, χοροεσπερίδες και εκδρομές. Συχνά, επίσης, μεριμνούσαν για την οικονομική αρωγή των μελών του συλλόγου ή την ανάπτυξη του συνοικισμού τους.

Ανεξάρτητα από τις προθέσεις που εκφράζονται στα καταστατικά, περιορισμένα είναι τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας για τη μαζικότητα, την ανταπόκριση στο ευρύτερο κοινό και την πραγματική δράση των περισσοτέρων σωματείων. Εξίσου ασαφές είναι το ακριβές διάστημα λειτουργίας του καθενός από αυτά και οι λόγοι για τους οποίους, τις περισσότερες φορές, αυτή σταματά. Η αδράνεια, οι διασπάσεις ή η συγχώνευση ορισμένων συλλόγων με άλλους ήταν συνήθεις αιτίες. Αρκετοί σύλλογοι, επίσης, καταργήθηκαν από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, ενώ για άλλους ο πόλεμος και η Κατοχή αποτέλεσαν το τελικό ορόσημο.

Ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν για το σημαντικό ζήτημα της σχέσης των συλλόγων με την πολιτική, της σύνδεσης και των πιθανών πελατειακών σχέσεων με τα κέντρα εξουσίας. Η υποστήριξη των προσφύγων στο βενιζελισμό και το κόμμα των Φιλελευθέρων -και το αντίστροφο- μπορεί να επιβεβαιωθεί εν μέρει μόνο για τα σωματεία των Κωνσταντινουπολιτών, ιδίως την Α.Ε.Κ. και τον Π.Α.Ο.Κ. Η πιθανή σχέση των συλλόγων με φιλοβασιλικούς, αριστερούς ή φασιστικούς πολιτικούς φορείς καθώς και η πορεία τους κατά την δικτατορία του Μεταξά αποτελούν προβληματικές παραμέτρους της ιστορικής έρευνας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαμόρφωση μίας διττής προσφυγικής ταυτότητας μέσω των αθλητικών προσφυγικών συλλόγων, την οποία συνιστούσαν, από τη μία, η μνήμη των τόπων καταγωγής και η ανάδειξη της ιδιαίτερης προέλευσης και, από την άλλη, η προβολή του νέου τόπου εγκατάστασης, δηλαδή του νεοσύστατου συνοικισμού που οι ίδιοι δημιούργησαν και πλέον έγινε η καινούργια πατρίδα γι' αυτούς. Είναι αξιοσημείωτο πως η διαμόρφωση της ταυτότητας αυτής ξεκίνησε σε πολύ πρώιμο στάδιο, σχεδόν αμέσως μετά την έλευση των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη.

Η σωματειακή ταυτότητα καταδεικνυόταν συνήθως από τα ονόματα και τα εμβλήματα που επιλέγονταν. Συχνά ο τίτλος αποτελεί μία ισχυρή ένδειξη: οι λέξεις μικρασιατικός, ποντιακός, προσφυγικός, βυζαντινός (ή ακόμη πιο συγκεκριμένα: Σμυρναϊκός, Καυκασίων, Κωνσταντινουπολιτών κ.ά.) δήλωναν τη σταθερή σύνδεση με τον τόπο προέλευσης, τον προσανατολισμό της μνήμης στην αφετηρία και την απόφαση ανάδειξης της ιδιαίτερης καταγωγής.

Την εικόνα αυτή ενισχύουν όσα άρθρα καταστατικών σχετίζονταν με το δικαίωμα εγγραφής των μελών, που στην ουσία έθεταν περιορισμούς στη συμμετοχή ατόμων μη προσφυγικής καταγωγής, ενώ τα σύμβολα του Βυζαντίου -ο δικέφαλος αετός, τα χρώματα μαύρο και κίτρινο- αποτελού-

Το εξώφυλλο της εφημερίδας «Αθλητισμός», (αρ.φ. 8) που αφορά τους Πανελλήνιους Αγώνες Στίβου στη Θεσσαλονίκη, το 1927

σαν τα πλέον συνήθη αναγνωριστικά στοιχεία στις σημαίες, στις σφραγίδες και την ενδυμασία των αθλητών.

Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν περισσότερο τους συλλόγους που αναπτύχθηκαν στο ευρύτερο κέντρο της πόλης. Από την άλλη, οι τίτλοι και τα καταστατικά των συλλόγων που δημιουργήθηκαν στους νεοσύστατους προσφυγικούς συνοικισμούς και τις γειτονιές δήλωναν την πρόθεση ανάπτυξης και οικειοποίησης μίας νέας τοπικής ταυτότητας, της συνοικιακής. Σε όλους τους τίτλους αναφερόταν το όνομα του συνοικισμού (π.χ. Καλαμαριά, Κατιρλί, Τούμπα, Αναγέννηση, κ.λπ.), ενώ, σύμφωνα με τα καταστατικά, δικαίωμα συμμετοχής αποκτούσαν συνήθως οι κάτοικοι των αντίστοιχων συνοικισμών, όπου οι σύλλογοι είχαν την έδρα τους. Τα ονόματα των συνοικιακών συλλόγων -όταν υπήρχαν- σπάνια παρέπεμπαν στην προσφυγική ιδιότητα των μελών τους ή στη μικρασιατική τους καταγωγή. Συνήθως, εξέφραζαν έννοιες δυναμισμού και αναγεννητικής ορμής (π.χ. Θρίαμβος, Νέα Γενιά, κ.λπ.), όπως ήταν, εξάλλου, φυσικό για αθλητικούς και νεανικούς συλλόγους ή, σπανιότερα, εμπνέονταν από θεότητες και σημαντικά πρόσωπα του αρχαιοελληνικού κόσμου (π.χ. Ποσειδώνας, Μέγας Αλέξανδρος, κ.ά.). Οι συνοικιακοί σύλλογοι χρησιμοποιούσαν διάφορα χρώματα στην ενδυμασία και τα λάβαρά τους, στις δε σφραγίδες εικονίζονταν συνήθως σύμβολα σχετικά με τον αθλητισμό ή τη μόρφωση και όχι με τον τόπο καταγωγής ή την προσφυγιά. Παρ'όλα αυτά, πολύ συχνά τα σχετικά άρθρα των καταστατικών όριζαν ότι το δικαίωμα εγγραφής ανήκε σε άτομα που κατείχαν την «προσφυγική ιδιότητα».

ΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

Δυναμισμός, οργανωτικότητα, εκσυγχρονισμός ήταν τα στοιχεία με τα οποία μπόλιασαν οι κωνσταντινουπολίτες αθλητές και παράγοντες τον αθλητισμό της Θεσσαλονίκης. Οι Κωνσταντινουπολίτες συσπειρώθηκαν σε σωματεία που αποτέλεσαν τη ζωντανή έκφραση της καταγωγής τους και τη συνέχεια των αθλητικών τους παραδόσεων. Πολλά από τα στελέχη των συμβουλίων διέθεταν οικονομική ευμάρεια, καίριες διοικητικές θέσεις και κοινωνική καταξίωση. Από την άλλη, κωνσταντινουπολίτες ποδοσφαιριστές, που αποτελούσαν το δυναμικό σημαντικών ομάδων της Θεσσαλονίκης και της Κωνσταντινούπολης, δε δίστασαν να ενισχύσουν τα νέα σχήματα. Ο δυναμικός αυτός συνδυασμός έκανε αμέσως τη διαφορά.

Στο κέντρο της πόλης, η πρώτη πενταετία (1924-1929) ταλαντεύσεων και συγκρούσεων έδωσε τη θέση της σε δύο μεγάλα και δυνατά σωματεία, τον Π.Α.Ο.Κ. και το Β.Α.Ο. Στις απομακρυσμένες γειτονιές, οι Κωνσταντινουπολίτες αποτέλεσαν ενεργά στοιχεία των τοπικών συλλόγων και συνέβαλαν στη δημιουργική διέξοδο της προσφυγικής νεολαίας, σε μια εποχή που φαινόταν αδιέξοδη.

Η **Βυζαντινή Αθλητική Ένωση**[9] ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1923 από τους Σ. Ομουρλόγλου (γραμματέα του αθλητικού τμήματος της Χ.Α.Ν.Θ.), Δ. Αφεντάκη, Α. Μιχαηλίδη (διευθυντή του εκπαιδευτικού τμήματος της Χ.Α.Ν.Θ.), Σ. Γιοβάνογλου (υπάλληλο της Αμερικανικής Περίθαλψης), Γ. Χαραλαμπίδη, Δ. Μίσσιο και Δ. Ταπέρη. Το σήμα του συλλόγου ήταν ο δικέφαλος αετός. Η ιδρυτική συνέλευση έγινε στα γραφεία της Χ.Α.Ν.Θ.

Όπως καταδεικνύεται από το καταστατικό, προφανώς οι ιδρυτές στην

ΑΘΛΗΤΙΚΑ

ΟΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΑΙ

ΟΡΓΑΝΩΝΟΥΝ ΤΑΣ ΟΜΑΔΑΣ ΤΩΝ

Εὐχαρίστως πληροφορούμεθα ὅτι ἐνεργείᾳ τῆς Ἑνώσεως Κ)πολιτῶν, ὀργανώνουν κατ' αὐτὰς τὰς ὁμάδας των οἱ καταφυγόντες εἰς τὴν πόλιν μας ἀθληταὶ Κ)πόλεως. Οὗτοι πρὸς τὸ παρὸν ἀνέρχονται εἰς ἄνω τῶν τριάντα, δυνατοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ ἀποτελοῦντες πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, μέχρι τοῦδε μέλη τοῦ «Ἄρεω» καὶ τοῦ «Ἡρακλέους». Ἡ Ἕνωσις ἐνεργεῖ νὰ ἐξεύρῃ διὰ τοὺς ἀθλητάς της κατάλληλον γήπεδον καὶ νὰ τοὺς συγκροτήσῃ εἰς ἰδιαίτερον ἀθλητικὸν σύλλογον, παράρτημά της.

Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀθλητῶν τοὺ ὁποίους εἴδομεν, μᾶς εἶπον ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐμφανισθοῦν καὶ οἱ ἀθληταὶ Κων)πολῖται, οἱ ὁποῖοι μὲ πεποίθησιν ἀκλόνητον, ἀποβλέπουν ἐὰν βοηθηθοῦν, εἰς τὴν ἐπικράτησιν.

Ἡ εἴδησις τῆς ἀνοργανώσεως τῶν ἐκ Κων)πόλεως ἀθλητῶν, ὁμολογουμένως ηὐχαρίστησε τοὺς ἀθλητικοὺς κύκλους, διότι ἡ κίνησις ἐνισχύεται καὶ κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι τόσον ἀπαραίτητον.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 5.6.1925

πλειοψηφία τους είχαν εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη πριν από το 1922· οι περισσότεροι ήταν εύποροι και συμμετείχαν ενεργά στη Χ.Α.Ν.Θ., από την οποία είχαν διαποτιστεί με τα αθλητικά ιδεώδη. Η διάρκεια ζωής της Β.Α.Ε. ήταν σύντομη, αλλά πολλά στελέχη της συμμετείχαν στη συνέχεια στην ίδρυση άλλων αθλητικών σωματείων Κωνσταντινουπολιτών.

Ο φορέας που εμφανίστηκε δυναμικά στο προσκήνιο και έδωσε το διαφορετικό στίγμα των προσφύγων της Κωνσταντινούπολης ήταν το Αθλητικό και Ποδοσφαιρικό Σωματείο **«Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπολιτών (Α.Ε.Κ.) Θεσσαλονίκης»**, πρόδρομος, όπως θα δούμε, του Π.Α.Ο.Κ. και του Β.Α.Ο. Να σημειώσουμε ότι την δεκαετία του 1920 οι Κωνσταντινουπολίτες είχαν δημιουργήσει αθλητικά σωματεία με την επωνυμία «Α.Ε.Κ.» στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και σε αρκετές επαρχιακές πόλεις. Το μοναδικό, βέβαια, που λειτουργεί μέχρι σήμερα είναι η Α.Ε.Κ. Αθηνών.

Η Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης άρχισε τη διαδρομή της ήδη από το 1924 και επίσημα αναγνωρίστηκε το Δεκέμβριο του 1925. Οι ιδρυτές ήταν ενεργά

Η σφραγίδα της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης. Από το καταστατικό της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Έξω από τα γραφεία της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης, δίπλα στο «Άσυλο του Παιδιού», το 1927. Αριστερά ο Αφεντάκης, πρόεδρος του συλλόγου και δεξιά ο Γεώργιος Μανωλόπουλος, μέλος του Δ.Σ. Συλλογή Εμμανουήλ Μανωλόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ομάδα υδατοσφαίρισης της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης, το 1927. Συλλογή οικογένειας Αριστοτέλη Τσιλιγγαρίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

μέλη της Ένωσης Κωνσταντινουπολιτών - η ιδρυτική συνέλευση πραγματοποιήθηκε στη Λέσχη της Ένωσης, στη Λεωφόρο Βασιλέως Γεωργίου 2[10].

Μέλη του πρώτου διοικητικού συμβουλίου ήταν οι Κωνσταντίνος Κρητικός (πρόεδρος), Παντελής Καλπακτσόγλου, Δημήτριος Κοεμτζόπουλος, Ιωακείμ Ιωακειμόπουλος, Νικόλαος Χιδίρογλου, Μιχαήλ Θεοδοσιάδης, Σταύρος Ομουρλόγλου. Άλλα σημαντικά ιδρυτικά μέλη ήταν οι Μικές Βεντουρέλλης, Α. Τσούλκας, Στέφανος Βαφειάδης, Στράτος Θεοδωρίδης, Ν. Πετρόπουλος, Ν. Πιπιλιαγκόπουλος, Αριστείδης Αρμάσης[11].

Η έμπνευση για τη δημιουργία της Α.Ε.Κ ανήκει πιθανόν στον αθλητή Κωνσταντίνο Μπολό. Σύμφωνα με το συγγραφέα Μιλτιάδη Κανώτα, ο Φανούριος Βυζάντιος, από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης, είπε περίπου τα εξής στην ιδρυτική συνέλευση:

Η ομάδα στίβου της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης, κατά τη διάρκεια των Πανθεσσαλονίκειων Αγώνων 1926 - 1927. Δεύτερος από δεξιά, ο Αριστοτέλης Τσιλιγκαρίδης. Συλλογή οικογένειας Αριστοτέλη Τσιλιγγαρίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Στα Ηράκλεια (τους αγώνες που διοργάνωνε ο Ηρακλής) του 1928 τερματίζει πρώτος ο Αριστοτέλης Τσιλιγκαρίδης της Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης. Συλλογή οικογένειας Αριστοτέλη Τσιλιγγαρίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

«Κύριοι, θέλομεν να έχωμεν το σύλλογον των Κωνσταντινουπολιτών. Θέλομεν να κρατήσωμεν το όνομα της πατρίδος που λέγει τόσα πολλά. ... Θα ήθελα να ακουστεί η φωνή μου απ' εδώ έξω, έως τους γηγενείς, εις τους Ηρακλειδείς και Αρειανούς και να τους ερωτήσω: θέλετε να υπάρχει σύλλογος φέρων το όνομα της Κωνσταντινουπόλεως ή θέλετε να σβήσωμεν αυτό το όνομα δια να μην ακούγεται;»[12].

Πράγματι, αρκετοί κωνσταντινουπολίτες αθλητές του Ηρακλή και του Άρη και πολλοί άλλοι που εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη μετά το 1923 προσχώρησαν στο σύλλογο[13]. Έτσι η Α.Ε.Κ. συσπείρωσε αρχικά την πλειοψηφία των κωνσταντινουπολιτών αθλητών και για το διάστημα 1924-1929 οργάνωσε τμήματα για όλα σχεδόν τα αθλήματα (στίβο, ποδηλασία, κολύμβηση, υδατοσφαίριση, λεμβοδρομίες, αμερικανικές αθλοπαιδιές, γυναικείο αθλητισμό). Συμμετείχε με μεγάλη επιτυχία σε όλους τους σημαντικούς αγώνες της εποχής και διοργάνωσε ορισμένους από αυτούς.

Δυστυχώς, οι πληροφορίες μας για τη δραστηριότητα των τμημάτων είναι περιορισμένες και προέρχονται βασικά από τον Τύπο της εποχής:

Στην ομάδα *ποδηλασίας* αρχηγός ήταν ο Αλ. Μάνος και συμμετείχαν οι Ελευθεριώτης, Εμ. Κωνσταντινουδάκης, Ν. Γιάνναρης, Ν. Γεώγλου, Ι. Καπόγλου, Κ. Καρούσος κ.ά[14].

Οι ομάδες σκυταλοδρομίας της Α.Ε.Κ.. Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 43, 1927

Το γυναικείο τμήμα βόλλεϋ της Α.Ε.Κ.
Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 34, 1927

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΙΤΩΝ

Προκήρυξις κολυμβητικῶν ἀγώνων μετὰ λεμβοδρομιῶν

Ἡ Ἀθλητικὴ Ἕνωσις Κωνσταντινουπολιτῶν προκηρύσσει Κολυμβητικοὺς ἀγῶνας μετὰ Λεμβοδρομίας μεταξὺ τῶν Σωματείων Θεσσαλονίκης διὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1926.

Παρακαλοῦνται ὅσα τυχὸν Ἀθλητικὰ Σωματεῖα δὲν ἔλαβον ἰδιαιτέραν πρόσκλησιν ν' ἀποτανθῶσιν εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Α.Ε.Κ. διὰ νὰ λάβωσι σχετικὰς πληροφορίας.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 24.4.1926

Αρχηγός του *κολυμβητικού* τμήματος ήταν ο Ν. Αουλής. Τα αποδυτήρια βρισκόταν στην Αποβάθρα Αλλατίνη[15], ενώ σύμφωνα με την εφημερίδα «Αθλητισμός» υπήρχε ιδιόκτητο παράπηγμα στην παραλία Τζουβανάκι[16]. Στους κολυμβητικούς αγώνες του 1925 στη Θεσσαλονίκη η Α.Ε.Κ. συμμετείχε με 30μελή ομάδα, μεταξύ των οποίων οι Νίκος Χιδίρογλου, Νίκος Πουσουράς, Γεώργιος Πολυνίκης, Μιχάλης Σαραντίδης, Ευστράτιος Πολίτου, Παναγιώτης Κίρτσος, Αντώνης Στεργίου, Αντώνης Αθανασιάδης. Συμμετείχαν ακόμη πέντε γυναίκες, οι Μαρία Μισσίου, Πέπη Μυλωνά, Σεβαστή Λαμιτίδου, Μαρία Ταχυρίδου και Αθηνά Καρυσιάδου[17].

Στο *στίβο* η Α.Ε.Κ. υπήρξε πολυνίκης με ένα πολύ ισχυρό τμήμα στο οποίο συμμετείχαν οι Κωνσταντίνος Δρακόπουλος, Αριστοτέλης Τσιλιγκαρίδης, Δ. Δημητριάδης, Γ. Μπαλωμένος, Ν. Φωστηρόπουλος, Κ. Πενόπουλος, Λ. Ιορδανίδης, Α. Στεργίου, Σ. Ρουσάκης, Αναγνωστίδης, Γιάογλου, Ε. Βασιλειάδης κ.ά.[18]

Στα μέσα του 1924, η πρώτη ποδοσφαιρική ομάδα της Α.Ε.Κ. είχε την επωνυμία «Ατρόμητος»[19] και το 1925 κατατάχθηκε στην Α΄ κατηγορία (με παίκτες τους Κ. Πάγκαλο, Μπαλξόγλου, Ν. Γεωργιάδη, Φωτόκη, Λιανόπουλο, Μακαρονόπουλο, Ξύδη, Βελισάριο, Καρυωτάκη, Σκέμπρη, Αρμό, Στανίση)[20].

Τα γραφεία και ο μικρός χώρος των προπονήσεων βρίσκονταν στην πλατεία Σιντριβανίου. Οι εγκαταστάσεις αυτές αποτέλεσαν τη βάση για την κατασκευή του πρώτου γηπέδου του Π.Α.Ο.Κ. στο ίδιο σημείο.

Πολύ σύντομα δημιουργήθηκαν δύο παρατάξεις. Η αρχική και βασική αιτία των διαφωνιών δεν μπορεί να εντοπιστεί. Μάλλον επρόκειτο για προσωπικούς ανταγωνισμούς που εκδηλώθηκαν στο πλαίσιο του σωματείου ή πιθανόν ξεκινούσαν από το μητρικό φορέα, την Ένωση Κωνσταντινουπολιτών[21]. Οι αρνητικές συνέπειες δεν άργησαν να φανούν στην απόδοση της ποδοσφαιρικής ομάδας, στο αίσθημα συνοχής και στην εικόνα του συλλόγου προς τα έξω. Διαβάζουμε στην «Εφημερίδα των Βαλκανίων» το Φεβρουάριο του 1926:

Το κολυμβητικό παράπηγμα της Α.Ε.Κ.
Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 47, 1928

«Αθλητικόν τμήμα της Ενώσεως Κωνσταντινουπολιτών δεν υφίσταται κατ' ουσίαν και η Κεντρική Επιτροπή της Ενώσεως Κωνσταντινουπολιτών προς πρόληψιν περισσοτέρων δυσαρεσκειών δια την εν γένει «ανώμαλον κατάστασιν» του αθλητικού τμήματος θα ανελάμβανε την διοίκησιν αυτού μέχρι της νέας συνελεύσεως των νέων μελών... Υφίσταται ανεξάρτητον αθλητικόν τμήμα της Ε.Κ.; Τα μέλη του (αθληταί και φίλαθλοι) και το Δ.Σ. αυτού πού ευρίσκονται; Τα μεν διελύθησαν, το δε παρητήθη. Αλλά πότε; Μήπως έγινε ποτέ γενική συνέλευση του αθλητικού τμήματος και υπέβαλε κατ' αυτήν το Δ.Σ. την παραίτησιν αυτού; Έχουν δίκαιο ή όχι να μεμψιμοιρούν οι αθληταί δια την κατάστασιν αυτήν η οποία βαρύνει αυτούς και μόνον; Ερωτώμεν.»[22]

Το ποδηλατικό τμήμα της Α.Ε.Κ.
Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 54, 1928

Έτσι, ενώ η Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης ήταν ένας από τους πιο αξιόλογους συλλόγους, στο ποδόσφαιρο και τον αθλητισμό εν γένει, διασπάσθηκε οριστικά την άνοιξη του 1926. Η μία πλευρά, που προφανώς έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα στο ποδόσφαιρο, εκπροσωπούμενη κυρίως από τον Φανούριο Βυζάντιο και τον Παντελή Καλπακτσόγλου, αποχώρησε στις αρχές του 1926 και συνέστησε τον Π.Α.Ο.Κ., παίρνοντας σταδιακά τους περισσότερους και καλύτερους παίκτες της πρώτης ποδοσφαιρικής ομάδας[23], ενώ στην Α.Ε.Κ. έμεινε η παράταξη του Ν. Πετρόπουλου. Αναπόφευκτα, το 1927 η ποδοσφαιρική ομάδα έπεσε στη Β΄ κατηγορία. Τα υπόλοιπα τμήματα συνέχισαν τη δυναμική τους παρουσία μέχρι το 1929. Το έτος αυτό πραγματοποιήθηκε η διάλυση της Α.Ε.Κ. και η συνένωση - ουσιαστικά η ενσωμάτωσή της - με τον Π.Α.Ο.Κ. Ο Π.Α.Ο.Κ., στην πραγματικότητα, αφομοίωσε τους ποδοσφαιριστές του σωματείου· οι αθλητές των άλλων τμημάτων, κυρίως του στίβου και της ποδηλασίας, διοχετεύτηκαν κατά κύριο λόγο στο Β.Α.Ο. και συνέβαλαν στην ανάπτυξή του[25].

ΑΘΛΗΤΙΚΑ

Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ ἀθλητικὴ Ἕνωσις Κων)πολιτῶν κατὰ τὰς δοθείσας πρὸς ἡμᾶς πληροφορίας πλὰϊ στὰ τόσα τμήματα τῶν ἀνδρῶν ἤρχισε προετοιμάζοντα δραστηρίως καὶ τὸ γυναικεῖον τμῆμα αὐτῆς αἱ βάσεις τοῦ ὁποίου εἶχον τεθῆ νομίζομεν πρὸ πολλοῦ.

Τὸ εὐχάριστον εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι ὅτι τὸ γυναικεῖον τμῆμα δὲν περιλαμβάνει μόνον ὁμάδα βόλλεϋ μπώλλ, ἀλλὰ καὶ ἀθλητ. ὁμάδα.

Αἱ προπονήσεις ἀμφοτέρων ἔχουν ἀρχίση ἤδη μὲ πολλὴν ὄρεξιν καὶ κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν παρακολουθούντων συντόμως θὰ ἔχωμεν καὶ τὰς πρώτας ἐπισήμους δρομεῖς τῆς Θεσ)νίκης. Τὸ εὐχόμεθα καὶ τὰς συγχαίρομεν.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 23.8.1927

Ποδοσφαιρικοὶ ἀγῶνες.

Κατὰ τὸν γενόμενον ποδοσφαιρικὸν ἀγῶνα τὴν Κυριακὴν ἐν τῷ πεδίῳ Ἀλλατίνι — Καλαμαριᾶς, μεταξὺ τῆς δευτέρας ποδοσφαιρικῆς ὁμάδος τοῦ Συνδέσμου Καλαμαριᾶς ἢ «Ἕνωσις» καὶ τῇ πρώτης τοιαύτης τῆς Ἑνώσεως Κωνσταντινουπολιτῶν ὁ «Ἀτρόμητος», ἐνίκησεν ἡ ὁμὰς τοῦ Συνδέσμου Νέας Καλαμαριᾶς μὲ ἀποτελέσματα 5 κατὰ 0.

«Μακεδονικά Νέα», 18.6.1924

Η πρώτη σφραγίδα του Π.Α.Ο.Κ. (1926-1929). Από το καταστατικό του Π.Α.Ο.Κ. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ο Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών (Π.Α.Ο.Κ.) πραγματοποίησε την ιδρυτική του συνέλευση το Μάρτιο του 1926, στη Λέσχη Κωνσταντινουπολιτών, που στο μεταξύ είχε μεταστεγαστεί στη Λεωφόρο Νίκης 1. Η αναγνώριση από το Πρωτοδικείο, τον Απρίλιο[26], ήταν η τυπική ολοκλήρωση μίας διαδικασίας που είχε αρχίσει από τα τέλη του προηγούμενου έτους, με τις εσωτερικές διαμάχες που είχαν ξεσπάσει στην Α.Ε.Κ. Ήταν ταυτόχρονα η απαρχή της μεγαλειώδους πορείας του προσφυγικού αθλητικού σωματείου που επρόκειτο αμέσως να γίνει από πιο σημαντικά και δημοφιλή στη Θεσσαλονίκη, σε ολόκληρη την Ελλάδα, ακόμη και στον ελληνισμό της Ομογένειας.

Τους πρωτεργάτες της ίδρυσης του νέου συλλόγου ακολούθησαν πολλά διοικητικά στελέχη και οι αξιότεροι ποδοσφαιριστές της Ένωσης. Ο νέος σύλλογος πολύ γρήγορα προσέλκυσε ικανούς ποδοσφαιριστές κωνσταντινουπολίτικης καταγωγής από τις άλλες ομάδες της Θεσσαλονίκης, κυρίως από τον Ηρακλή και τον Άρη, αλλά και από τις ελληνικές ομάδες της Κωνσταντινούπολης, ιδίως από την «Πέρα Κλουμπ»[27].

Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο συμμετείχαν οι Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλίδης (πρόεδρος), Παντελής Καλπακτσόγλου, Ιωακείμ Ιωακειμόπουλος, Κωνσταντίνος Κρητικός, Κωνσταντίνος Κοεμτζόπουλος, Παναγιώτης Μαλέσκας, Μιχαήλ Θεοδοσιάδης, Αρίστος Δημητριάδης, Αλέξανδρος Αγγελόπουλος και Μενέλαος Τσούλκας[28].

Το πακέτο τσιγάρων μάρκας «ΛΗΘΗ» της Εταιρείας Μαρούλη, με το σήμα του τετράφυλλου τριφυλλιού και του πέταλου. Το ίδιο έμβλημα χρησιμοποίησε ο Π.Α.Ο.Κ. στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του. Από το βιβλίο του Ε.Λ.Ι.Α., «Η ιστορία του ελληνικού τσιγάρου»

Αναλυτικά, οι πρόεδροι του σωματείου μέχρι το 1940 ήταν οι εξής[29] 1926-27: Τριαντάφυλλος Τριανταφύλλου, 1927-28: Φανούριος Βυζάντιος, 1928-29: Κωνσταντίνος Μελετίου, 1929-30: Αθηνόδωρος Αθηνοδώρου, 1930: Παντελής Καλπακτσόγλου, 1930-33: Πέτρος Λεβαντής, 1933-34: Ιωάννης Τσακίρογλου, 1934-35: Σάββας Τσαντάς, 1938-39: Ιωάννης Τσακίρογλου, 1939-40: Καμάρας. Επίτιμος πρόεδρος: Λεωνίδας Ιασονίδης.

Οι οικονομικές δυνατότητες του Π.Α.Ο.Κ. ήταν περιορισμένες, όπως και όλων σχεδόν των αθλητικών σωματείων, ιδιαίτερα των προσφυγικών. Δύο στοιχεία περιόριζαν αυτή τη δυσπραγία: αφενός αρκετά από τα μέλη ήταν λογιστές, έμποροι, επαγγελματίες, ιατροί, δικηγόροι και χρηματιστές, γεγονός που τους επέτρεπε να ενισχύουν περιοδικά το σύλλογο. Αφετέρου, ο σύλλογος είχε στενότατη σχέση με παράγοντες της πολιτικής, της τοπικής αυτοδιοίκησης και του τοπικού τύπου. Ενδεικτικά σημειώνεται ότι ο Πέτρος Λεβαντής (πρόεδρος τα έτη 1930-1931 και 1933-1934)

Η πρώτη ενδεκάδα του Π.Α.Ο.Κ. το 1926. Από αριστερά, Κουντουρίδης, Μπανζόγλου, Μακαρονάς, Τώνης, Βεντουρέλης, Χριστοδούλου, Χαλεπιάν, Γεωργιάδης, Πάγκαλος, Παντερμαλής, Αϊβανός. «Αγγελιοφόρος», 8.10.2001

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Π.Α.Ο.Κ. το 1928. Στις φανέλες των παικτών διακρίνεται το τετράφυλλο τριφύλλι με το πέταλο - το πρώτο έμβλημα της ομάδας, πριν το δικέφαλο αετό. Κάτω, με την τραγιάσκα, ο τερματοφύλακας Χαρίλαος Παπαδόπουλος, δεξιά του ο Μικές Βεντουρέλης, και αριστερά ο Σαρής. Πάνω, από δεξιά ο Γεωργιάδης, ο Λιανόπουλος, ο Τσολακίδης, ο Πάγκαλος, ο Παντερμαλής, ο Ρωμύλος, ο Μακαρονόπουλος και ο Ανδρεάδης. Συλλογή Εμμανουήλ Μανωλόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

ήταν βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων και διευθυντής της εφημερίδας «Μακεδονία», ο Λ. Καραμαούνας, δημοτικός σύμβουλος την περίοδο 1932-1933 με το συνδυασμό του Χαρίσιου Βαμβακά (που υποστηρίχθηκε από τους Φιλελεύθερους), ο Λεωνίδας Ιασονίδης (επίτιμος πρόεδρος), βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων, ο Παντελής Καλπακτσόγλου, (πρόεδρος τις περιόδους 1931-1933, 1940-1944 και 1946-1948) δημοτικός σύμβουλος. Όλα τα παραπάνω πρόσωπα προσέκειντο στο κόμμα των Φιλελευθέρων, πολιτικό χώρο που κατεξοχήν υποστηριζόταν από τους πρόσφυγες την περίοδο του Μεσοπολέμου. Η ίδια αμφίπλευρη υποστήριξη ίσχυε και για την Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης· εξάλλου οι συνελεύσεις της Ένωσης Κωνσταντινουπολιτών συχνά λάβαιναν χώρα στην αίθουσα του κόμματος των Φιλελευθέρων[30].

Το αρχικό έμβλημα του Π.Α.Ο.Κ. ήταν ένα τετράφυλλο τριφύλλι σε σύμπλεγμα με ένα πέταλο[31]. Σύμφωνα με πηγές[32], το εμπνεύστηκε ο Κώστας Κοεμτζόπουλος (ιδρυτικό μέλος) από τη διακόσμηση του πακέτου τσιγάρων που κάπνιζε (βλ. φωτογραφία). Το σήμα αντικαταστάθηκε -με την συγχώνευση της Α.Ε.Κ. και την αναθεώρηση του καταστατικού το 1931- από το δικέφαλο αετό, σύμβολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα χρώματα ήταν το μαύρο και το άσπρο - συμβόλιζαν αντίστοιχα το πέν-

Η Β΄ (αναπληρωματική) ομάδα του Π.Α.Ο.Κ., το 1929 - 1930. Είχε προηγηθεί συνένωση με την Α.Ε.Κ. κι έτσι το σήμα στις φανέλες των αθλητών είναι ο δικέφαλος αετός. Συλλογή Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

ΑΘΛΗΤΙΚΑ

Ο ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΟΠΑΘΩΝ

Ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος προμηνύεται ὁ μεθαυριανὸς ἀγὼν ὑπὲρ τῶν σεισμοπαθῶν εἰς τὸν στῖβον τοῦ Ἡρακλέους μεταξὺ τῆς μικτῆς ὁμάδος τῶν σωματείων α΄ κατηγ. καὶ τῆς ἰσχυρᾶς τῆς Π.Α.Ο.Κ.

Ὁ ἀγὼν τεθεὶς ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ κ. Γεν. Διοικητοῦ δι' ἕνα τόσο ἱερὸν σκοπὸν ἀσφαλῶς μὲ τὰ ληφθέντα μέτρα ὑπὸ τῆς Ποδοσφ. Ἑνώσεως θὰ συγκεντρώση ὅλον τὸν κόσμον τῶν πολυπληθῶν φιλάθλων μας οἱ ὁποῖοι πάντοτε προκειμένου δι' ἕνα ὡραῖον ἀγῶνα ποτὲ δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὸν ἀγαπημένον των στῖβον.

—Σκυταλοδρομιῶν...βάσανος!...

Χθὲς τὸ ἀπόγευμα εἰς τὸν στῖβον

«Μακεδονικά Νέα», 4.5.1928

θος για την Άλωση της Πόλης και για την προσφυγιά και την ελπίδα[33].

Το βάρος δόθηκε αναμφισβήτητα στο ποδόσφαιρο. Παράλληλα, λειτουργούσαν τμήματα κλασικού αθλητισμού, κολύμβησης, ποδηλασίας, βόλλεϋ, μπάσκετ, χάντμπωλ, σκοποβολής, πάλης[34]. Λειτουργούσε, επίσης, λέσχη για τη φοίτηση των μελών, εντευκτήριο και από το 1932 παιδικό τμήμα, με προπονητή τον καθηγητή Φυσικής Αγωγής, Κ. Αθανασιάδη[35].

Στο ξεκίνημά της, το 1926, η ποδοσφαιρική ομάδα έλαβε μέρος στο πρωτάθλημα Θεσσαλονίκης και κατατάχθηκε στη Β΄ κατηγορία. Από την περίοδο 1927-1928 ανήλθε στην Α΄ κατηγορία. Η λήξη του ανταγωνισμού με την Α.Ε.Κ. ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την ομάδα με ικανά στελέχη. Ακόμη, ένας μικρός, μη αναγνωρισμένος σύλλογος, οι «Δρακόμαχοι», τροφοδοτούσε την ομάδα με νέα ταλέντα[36]. Σύμφωνα με τον Κυριάκο Μποσταντζόγλου, ποδοσφαιριστή του Π.Α.Ο.Κ. την περίοδο 1930-1946:

«Ένας, σαν έφορος ας πούμε, ο Νικηφόρος Τσαρπανάς, ήταν δουλειά του να βρίσκει ταλέντα, να βρίσκει από εμάς που παίζαμε στην άσφαλτο, στις αλάνες κ.λπ. Αυτός είχε μανία με τον Π.Α.Ο.Κ. Άντε τον έναν, άντε τον άλλον, κάναμε μια ομαδούλα εδώ στη Συγγρού, ανεπίσημα, τους Δρακόμαχους ... Υπήρχαν κι άλλα ανεπίσημα σωματεία, τα Πράσινα Πουλιά, τα οποία, ο έφορος που ήταν Ηρακλής, τα πασάριζε στον Ηρακλή, από τους Δρακόμαχους μας πασάριζαν στον Π.Α.Ο.Κ. Σιγά σιγά, σιγά σιγά, μας πήραν χαμπάρι οι μεγάλοι προπονηταί, οι έφοροι, κι άρχισαν να μας μαζεύουν. Εγώ πήγα στον Π.Α.Ο.Κ., σαν πρόσφυγας, σαν Θρακιώτης. Όλοι οι δικοί μας οι χωριανοί, οι πρόσφυγες από την περιφέρεια, κατασταλάζανε στον Π.Α.Ο.Κ.»[37]

Μέχρι το 1940 οι προπονητές εργάζονταν αμισθί. Το 1931-1932 η ομάδα απέκτησε ως προπονητή, τον Γερμανό Ροδόλφο Γκάσνερ, τον μόνο έμμισθο μέχρι το 1946[38]. Το 1933-34, με προπονητή τον Νίκο Πάγκαλο, η δεύτερη ομάδα του συλλόγου κέρδισε το πρωτάθλημα Ελλάδας, σε αγώνα με αντίπαλο τον Παναθηναϊκό. Το 1937 ο Π.Α.Ο.Κ. κέρδισε το πρωτάθλημα

Στιγμιότυπο από ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ Απόλλωνα Αθηνών και ΠΑΟΚ, στο εξώφυλλο της εφημερίδας «Αθλητισμός». Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 12, 1927

Φωτογραφία του Κωνσταντίνου Ανδρεάδη, αρχηγού του Π.Α.Ο.Κ., στο εξώφυλλο της εφημερίδας «Αθλητισμός». Εφημερίδα «Αθλητισμός», αρ. φ. 35, 1928

Όλες οι ποδοσφαιρικές ομάδες του Π.Α.Ο.Κ. (Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄), το 1930, στο πρώτο γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ., δίπλα στο «Άσυλο του Παιδιού». Πίσω, διακρίνεται το Επταπύργιο. Συλλογή Εμμανουήλ Μανωλόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Μακεδονίας - Θράκης, σε αγώνα με αντίπαλο τον Άρη[39] και το 1939-1940 συμμετείχε στον τελικό κυπέλλου Ελλάδας. Παίκτες του Π.Α.Ο.Κ. συμμετείχαν στη Μικτή Θεσσαλονίκης και στην Εθνική Ελλάδος, ενώ ορισμένοι τροφοδότησαν την Α.Ε.Κ. Αθηνών.

Τα πρώτα χρόνια ο σύλλογος προπονείτο στο γήπεδο του Θερμαϊκού[40] και χρησιμοποιούσε ένα παλιό βαγόνι τρένου για αποδυτήρια. Η λύση στο πρόβλημα του γηπέδου έρχεται χάρη στη συνένωση με την Α.Ε.Κ. το 1929. Οι πρόχειρες κτιριακές εγκαταστάσεις και ο υποτυπώδης αγωνιστικός χώρος, δεξιά από το «Άσυλο του Παιδιού», εκεί που σήμερα βρίσκεται η Θεολογική Σχολή, αποτέλεσαν τη βάση για την κατασκευή του πρώτου γηπέδου.

Το 1929 ο σύλλογος αγόρασε ένα οικόπεδο δεξιά από το γήπεδο[41]. Στο σημείο αυτό χυνόταν ένας χείμαρρος που χρειάστηκε να σκεπαστεί με χώμα, να γεφυρωθεί με λαμαρίνες και να ανοιχθεί δίοδος για τα νερά. Τα υλικά της γεφύρωσης και τις χαλύβδινες σωληνώσεις παραχώρησε το Γ΄ Σώμα Στρατού (επρόκειτο για υλικό που είχε μείνει στις αποθήκες του από το Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο). Ωστόσο, οι αφανείς ήρωες της κατασκευής του γηπέδου ήταν τα μέλη και οι φίλαθλοι του Π.Α.Ο.Κ. που αφιλοκερδώς πρόσφεραν την εργασία και τον οβολό τους στους εράνους που έγιναν για το

Στιγμιότυπο από τον αγώνα Απόλλων Αθηνών - Π.Α.Ο.Κ., στις 31.5.1931, για το πρωτάθλημα Εθνικής Κατηγορίας, στο γήπεδο Ρουφ. Από το βιβλίο «Η ιστορία του Π.Α.Ο.Κ.». εκδ. Γ.Χ. Αλεξανδρής

Η Β΄ ομάδα του Π.Α.Ο.Κ., πρωταθλήτρια Ελλάδας 1933-1934. Οι παίκτες που αποτελούσαν την ομάδα ήταν οι Σεραφείδης, Φράγκος, Μοσχίδης, Ευστρατίου, Νίκος Πάγγαλος, Ν. Καρασαββίδης, Κωνσταντινίδης, Αθανασιάδης, Απόστολος Κοντόπουλος και ο Ηλιάδης. Επίσης διακρίνονται ο γραμματέας της ομάδας Π. Κοντόπουλος και ο φροντιστής Τσαρπανάς. Από το περιοδικό «Π.Α.Ο.Κ. Εμπιστευτικό», τ. 2, 20 Απριλίου 1999

σκοπό αυτό[42]. Η μαρτυρία του Κυριάκου Μποσταντζόγλου είναι και πάλι χαρακτηριστική:

«Το γήπεδό μας στο Σιντριβάνι τελείωσε το '30. Αφού ήταν όλο χώματα και πήγαιναν οι φανατικοί και βοηθούσανε... χώματα, χώματα γεμίσανε την τάφρο. Ο Καλπακτσόγλου το αποτελείωσε κι έγινε. Όπως ήταν το Πανεπιστήμιο, από πίσω ήταν τα μνήματα. Πλάι στο πανεπιστήμιο ήταν το γήπεδο του Ηρακλέους. Από 'κει κατέβαιναν τα νερά από τα μνήματα και περνούσαν μέσα από το γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ. Όταν έβρεχε πολύ, είχε κοκκινόχωμα κάτω, δεν μπορούσαμε να παίξουμε...»[43].

Με τις δυναμικές ενέργειες της διοίκησης, τις χορηγίες των εύπορων μελών, τη συνεισφορά των φιλάθλων και τη συμβολή της πολιτείας το Σεπτέμβριο του 1930 τα έργα είχαν ολοκληρωθεί. Ακολούθησε μία ακόμη επέκταση του γηπέδου προς τα δεξιά -καταπάτηση ουσιαστικά (τουλάχιστον στην αρχή) στμήματος των εβραϊκών νεκροταφείων. Ακριβή στοιχεία για την απόκτηση αυτού του οικοπέδου δεν υπάρχουν. Σύμφωνα με δημοσίευμα της «Εφημερίδας των Βαλκανίων»[44], για την παραχώρηση της προ-

Η ομάδα του Π.Α.Ο.Κ. το 1935, με την εξής σύνθεση: Όρθιοι από αριστερά: Κουκουλάς, Κρήτας, Γλάρος, Μποσταζόγλου, Ιωαννίδης, Πανίδης και ο τερματοφύλακας Σωτηριάδης. Καθιστοί: Απόστολος Κοντόπουλος, Γούλιος και Ξούρας. Όρθιοι με τα πολιτικά, ο γραμματέας της ομάδας Παύλος Κοντόπουλος και ο έφορος Μάλτος. Συλλογή Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ποδοσφαιρική ομάδα και παράγοντες του Π.Α.Ο.Κ. το 1937-1938, στο πρώτο γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ., δίπλα στο «Άσυλο του Παιδιού». Ανάμεσα στους παίκτες διακρίνονται από αριστερά οι Κυριάκος Μποσταντζόγλου, Πανίδης, ο Ιωαννίδης, ο Σωτηριάδης (τερματοφύλακας), ο Κοσμίδης, ο Ξούρας, ο Βλάχος, ο Απόστολος Κοντόπουλος. Στο βάθος διακρίνεται το Πανεπιστήμιο (σημερινή Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ.). Συλλογή Απόστολου Κοντόπουλου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

έκτασης υπογράφηκε συμβόλαιο με την Εθνική Τράπεζα. Δε γνωρίζουμε, βέβαια, αν το δημοσίευμα αναφέρεται στο χώρο του χειμάρρου ή στην κατοπινή προέκταση στα εβραϊκά κοιμητήρια.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Νίκου Ζουμπουλίδη (ιδρυτικό μέλος του Π.Α.Ο.Κ.), είναι πιθανό πως μέχρι ένα σημείο ακολουθήθηκαν μη νόμιμες διαδικασίες. Η μαρτυρία, υπερβολική ίσως σε κάποια σημεία, αποδίδει ωστόσο το κλίμα ενθουσιασμού, τις μεθόδους που εν μέρει χρησιμοποιήθηκαν και τα ποδοσφαιρικά ήθη της εποχής:

«... Ζητήσαμε και μας έδωσαν ένα οικόπεδο λίγο πιο κάτω από του Ηρακλή για προπονητήριο. Ο Άρης και ο Ηρακλής είχαν τότε μεγάλη δύναμη. Και οι δύο δε μας άφηναν να κάνουμε το γήπεδό μας. Αφού είστε έτσι, θα το γυρίσουμε κι εμείς, θα το πάμε «αλά τουρκ», είπα μέσα μου. Άκουσε, παιδί μου, τι έκανα και δε θα το πιστέψεις. Πήγα από καφενείο σε καφενείο και μάζεψα όλους τους νταήδες της Βλάνγκας και του Κοντοσκαλίου (σημ. περιοχές της Κωνσταντινούπολης). Παλικάρια Κωνσταντινουπολίτες. Όλοι κουμπουράδες και φαλτσετάδες. Έτσι, οργάνωσα μια ομάδα που θα μας προστάτευε καθώς θα κάναμε το γήπεδο. Η μόνη λύση ήταν να επεκτείνουμε το προπονητήριο, αλλά δε μας άφηναν, όπως σας είπα. Δίπλα του υπήρχε ένα ποτάμι που μας χώριζε από τα εβραϊκά νεκροταφεία. Το χειμώνα είχε νερό, αλλά το καλοκαίρι ήταν ξερό. (...) Μπαζώσαμε το ποτάμι. Το μετράμε και πάλι το βρίσκουμε μικρό για γήπεδο. Περαιτέρω επέκταση δε γινόταν, γιατί υπήρχε ο δρόμος για τα μνήματα. Μια μέρα με έπιασε η τρέλα. Δε μπορούσα να πιστέψω ότι ο Π.Α.Ο.Κ. δε θα είχε δικό του γήπεδο. Πήγα με τους νταήδες και κατέλαβα το δρόμο και ένα κομμάτι από τα μνήματα. Οι Εβραίοι τσατίστηκαν. «Παιδιά δε γίνεται, πρέπει να κάνουμε το γήπεδό μας» τους είπα. Τελικά βρήκαμε μια συμβιβαστική λύση και πήραμε μια γωνιά. Δούλευε κασμά όλη η πόλη. Το πρωί με έβλεπαν στις τράπεζες με κοστούμι και το απόγευμα μέχρι αργά το βράδυ δουλεύαμε κασμά»[45].

Παρέλαση της ομάδας του Π.Α.Ο.Κ. κατά την τελετή έναρξης της ποδοσφαιρικής περιόδου 1939- 1940, στο γήπεδο του Ηρακλή. Οι τρεις πρώτοι που διακρίνονται είναι, από αριστερά, οι Χατζηαντωνίου, Κρήτας και Κοντόπουλος. Συλλογή Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η πρώτη ομάδα καλαθοσφαίρισης του Π.Α.Ο.Κ., το 1928, με την ομάδα του Ηρακλή. Διακρίνονται οι παίκτες του Π.Α.Ο.Κ., Βογιατζόπουλος και Γκινάλης (καθιστοί), Ουραΐλογλου, Ταχβοριάν και Αλεξιάδης (όρθιοι). Από το βιβλίο της Κ.Α.Ε. Π.Α.Ο.Κ. «PAOK BASKETBALL CLUB»

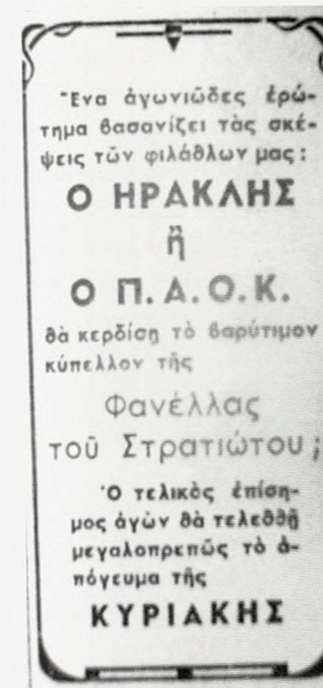

Η ομάδα καλαθοσφαίρισης του Π.Α.Ο.Κ. στο γήπεδο της Χ.Α.Ν.Θ. στις 17.12.1930. Ήταν μία από τις έξι ομάδες που συμμετείχε στο πρωτάθλημα του 1930. Συλλογή Χ.Α.Ν.Θ. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Το Δεκέμβριο του 1930 πραγματοποιήθηκε «η κατάθεσις του θεμελίου λίθου της διευρύνσεως του σταδίου του Π.Α.Ο.Κ.»[46]. Παρευρέθησαν και μίλησαν ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας Στυλιανός Γονατάς, ο πρόεδρος της Γερουσίας και Αρχιστράτηγος των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, ο υποψήφιος Δήμαρχος Θεσσαλονίκης Χαρίσιος Βαμβακάς και όλοι οι γερουσιαστές και βουλευτές της Θεσσαλονίκης. Το γήπεδο είχε λίγες ξύλινες κερκίδες και οι περισσότεροι φίλαθλοι παρακολουθούσαν όρθιοι. Τσιμεντένιες κερκίδες έγιναν μεταπολεμικά. Ο Π.Α.Ο.Κ. στεγάστηκε εκεί μέχρι το 1959, όταν απέκτησε τελικά το γήπεδο στην Τούμπα και ταυτίστηκε με αυτήν.

Ο αθλητής του Π.Α.Ο.Κ. Ιωάννης Τσιλαγκίρογλου, φωτογραφημένος με τα μετάλλιά του. Ασχολήθηκε κυρίως με την πάλη. Από το βιβλίο του Χρήστου Ζαφείρη, «Εν Θεσσαλονίκη 1900-1960»

Ἕνα ἀγωνιῶδες ἐρώτημα βασανίζει τὰς σκέψεις τῶν φιλάθλων μας:

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ

ἤ

Ο Π. Α. Ο. Κ.

θὰ κερδίσῃ τὸ βαρύτιμον κύπελλον τῆς

Φανέλλας τοῦ Στρατιώτου;

Ὁ τελικὸς ἐπίσημος ἀγὼν θὰ τελεσθῇ μεγαλοπρεπῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς

ΚΥΡΙΑΚΗΣ

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 18.6.1940

ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΟ ΠΑΘΗΜΑ ΤΟΥ Π.Α.Ο.Κ. ΑΣ ΞΥΠΝΙΣΗ ΤΑΣ ΟΜΑΔΑΣ ΜΑΣ

ΕΠΙΒΑΛΛΕΤΑΙ ΝΑ ΓΙΝΗ ΕΝΤΟΝΟΣ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΜΟΔΙΩΣ

Ὅσα ἔχουν συμβῆ αὐτὴν τὴν φορὰν εἰς βάρος τῆς ὁμάδος τοῦ ΠΑΟΚ κατὰ τὸν ἀγῶνά του πρὸς τὸν Ὀλυμπιακὸν μαρτυροῦν κατάπτωσιν εἰς τὸ ἔσχατον ὅριον τῆς ἀθλητικῆς νοοτροπίας ποὺ διέπει τὰς μεγαλοσχήμους ποδοσφαιρικὰς ὀργανώσεις τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Ἀπὸ τὴν ὀργανωμένην πρόγκαν καὶ τὴν αἰσχρὰν διαγωγὴν τοῦ κοινοῦ, κοινοῦ τῆς αὐτῆς ποιότητος στενῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ τυφλοῦ ἀθλητικοῦ φανατισμοῦ, ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ διαιτητοῦ ἐντεταλμένου νὰ μεροληπτήσῃ κατὰ συστηματικῶς σκανδαλώδη τρόπον καὶ ἀκόμη μὲ τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθησαν οἱ ἀντίπαλοι τῆς ὁμάδος μας, κατ' ὑψηλὴν πάντοτε ἐπιταγήν, προκύπτει σαφῶς τὸ ἑξῆς: Ὅτι ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀνακινῶν γῆν καὶ οὐρανόν, μὲ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα ἔπρεπε νὰ κερδίσῃ τὸν ἀγῶνα ὅπως καὶ πρέπει νὰ νικήσῃ εἰς ὅλους τοὺς ὑπολοίπους ἀγῶνας του—διότι 10 χιλιάδες τυφλωμένοι καὶ ἐμπαθεῖς, ἀπὸ συλλογικὴν ψύχωσιν, φίλαθλοι Πειραιεῖς ἔχουν στοιχηματίσει ὅτι ὁ Ὀλυμπιακὸς θὰ βγῆ πρωταθλητὴς τῆς Ἑλλάδος κατὰ 100 ο)ο.

Εὐνόητον ὡς ἐκ τούτου τυγχάνει ὅτι καὶ ἄλλαι ὁμάδες μας ποὺ πρόκειται νὰ ἀγωνισθοῦν πρὸς τὸν Ὀλυμπιακὸν πρόκειται νὰ ὑποστοῦν οὕτως ἢ ἄλλως τὴν αὐτὴν τύχην καὶ ὑποδοχὴν γενόμεναι ἐξιλαστήρια θύματα διὰ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ ὡς πρωταθλητοῦ πρὸς δόξαν βέβαια τῶν ἀρχῶν ποὺ ἐποπτεύουν τοῦ πτωχοῦ αὐτοῦ ἀθλήματος τοῦ ὁλονὲν καὶ ἐκπίπτοντος εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν διὰ τοιαῦτα καὶ παρόμοια ἀνδραγαθήματα ἐκείνων ποὺ τὸ κατήντησαν ἔτσι.

Ὁ ΠΑΟΚ ὑπέβαλεν ἔνστασιν

Ὁ ΠΑΟΚ ὑποστηρίζων ὅτι ὁ ἀγὼν διεκόπη περὶ τὸ 35ον λεπτὸν τὸ β' ἡμιχρονίου ἀντικανονικῶς λόγω τῆς εἰσροῆς τῶν φιλάθλων εἰς τὸ γήπεδον ὑπέβαλε κανονικὴν ἔνστασιν ἁρμοδίως μὲ τὴν ἐλπίδα φυσικὰ ὅτι αὐτὴ θὰ κριθῇ......ἀμεροληπτως.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 11.2.1936

ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΨΗΦΙΣΘΗ Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΔΙΑ ΨΗΦΩΝ 40-35

Η ΩΡΑΙΑ ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ ΤΟΥ Π.Α.Ο.Κ.

Ἐνώπιον μιᾶς ἐξαιρετικῆς συγκεντρώσεως κόσμου χθὲς τὸ ἀπόγευμα ἔλαβε χώραν ἡ προαναγγελθεῖσα κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου τῆς διευρύνσεως τοῦ σταδίου τοῦ Πaοκ. Κατὰ τὴν ὡραίαν τελετὴν ἡ ὁποία καὶ ἐσημείωσε μίαν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν παρέστησαν ὁ παρεπιδημῶν ἐνταῦθα πρόεδρος τῆς γερουσίας κ. Παρασκευόπουλος, ὁ γεν. διοικητὴς κ. Γονατᾶς, ὁ ὑποψήφιος δήμαρχος κ. Βαμβακᾶς καθὼς καὶ ὅλοι οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῇ πόλει μας γερουσιασταὶ καὶ βουλευταί.

Μετὰ τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν χαραγμέναι ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς αἱ λέξεις «12 Δεκεμβρίου 1930» καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης «ΠΑΟΚ 1926» ὁ πρόεδρος τοῦ Πaοκ βουλευτὴς κ. Λεβαντῆς ἐξεφώνησε ὡραῖον λόγον διὰ τοῦ ὁποίου ἐξῆρε τὴν πίστιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ἀθλητῶν καὶ φιλάθλων ὀπαδῶν τοῦ Πaοκ οἱ ὁποῖοι παρ' ὅλον ὅτι ὑπῆρξαν ἐν ἀρχῇ πένητες καὶ συντετριμμένοι εἰς τὴν προσφυγικὴν των δυστυχίαν ἐπέμειναν νὰ ἀναστηλώσουν καὶ νὰ μεταλαμπαδεύσουν τὸ ὑγιὲς βυζαντινὸν ἀθλητικὸν πνεῦμα κομίζοντες αὐτὸ ὡς ἄλλους των Ἐφεστίους θεούς. Καὶ μὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐγγενοῦς ἀθλητισμοῦ ἐναμιλλόμενοι κατώρθωσαν νὰ δώσουν ἕνα νέον τόνον εἰς τὸν ἀθλητισμὸν τῆς πόλεως ὁ ὁποῖος καὶ ἔφθασε σήμερον εἰς ἕνα τόσο ζηλευτὸν σημεῖον.

Συνεχίζων ὁ κ. Λεβαντῆς εἶπε ὅτι τὸ κράτος καὶ ὁ δῆμος πρέπει νὰ ἔλθουν περισσότερον ἀρωγοὶ εἰς τὸ συντελούμενον ἔργον τοῦ ἀθλητισμοῦ τῆς πόλεώς μας καὶ καταλήγων ἐπῄνεσε διαδηλῶν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ σωματείου τοῦ ὁποίου προΐσταται πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μεγίστης δωρεᾶς του τῶν ὑλικῶν τῆς γεφυρώσεως τοῦ χάνδακος ἐνισχύει μίαν τόσον ὡραίαν προσπάθειαν ἡ ὁποία δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ἀποδώσῃ καὶ μεγαλείτερα ὠφελήματα διὰ τὸ γενικὸν καλὸν τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ προσφυγικοῦ τοιούτου ὁ ὁποῖος παρέμενε μέχρι τῆς στιγμῆς ἄνευ γηπέδου.

Μετὰ τὸν κ. Λεβαντῆν ὡμίλησε ὁ στρατηγὸς κ. Παρασκευόπουλος ὅστις διὰ συντόμου προσλαλιᾶς ἐξεδήλωσε τὴν χαράν του διὰ τὰς προόδους τοῦ ἀθλητισμοῦ, ὁ ὁποῖος, εἶπε, σφυρηλατεῖ τὴν ὑγιῆ καὶ ἐθνικὴν ψυχήν, καὶ ἐχαιρέτησε τὸ χαρμόσυνον γεγονὸς εὐχηθεὶς ὅπως καὶ τὸ γήπεδον τοῦτο ἐκπληρώσῃ τὸν μεγάλον σκοπόν του.

Εἶτα ὡμίλησε ὁ βουλευτὴς κ. Λούδαρης εἰπὼν ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ἀρχιστρατήγου μας πρέπει νὰ γίνουν εὐαγγέλιον διὰ τὴν ἀθλητικὴν νεολαίαν καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ὑποψήφιος δήμαρχος κ. Βαμβακᾶς, ὅστις εἶπε ὅτι ἂν καὶ δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τούτοις δράττεται τοῦ ὡραίου αὐτοῦ ἀθλητικοῦ γεγονότος νὰ χαιρετίσῃ τὸν συνεχιζόμενον δοξασμένον ἀθλητισμὸν τῆς Κων)πόλεως καὶ εἰς τὴν νέαν του πατρίδα, σὰν παλαιὸς ἀθλητὴς καὶ ἱδρυτὴς τοῦ ἐθνικοῦ καὶ γυμναστικοῦ συλλόγου τῆς Ἐλβετίας «Μινέρβα».

Μετὰ τὸν κ. Βαμβακᾶν τὸν λόγον ἔλαβε ὁ κ. Ἰασονίδης ὅστις ὡς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Πaοκ, ἀπηύθυνε ἐγκάρδιον καὶ ἐμπνευσμένον χαιρετισμὸν πρὸς τὸν κόσμον αὐτοῦ ἐκδηλώσας τὴν μεγάλην χαράν του καὶ ἐπὶ τῷ εὐτυχῆ γεγονότι ὅτι προΐστανται αὐτοῦ ὁ εἰς τὸν θρίαμβον ὁδηγήσας τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀρχιστράτηγος κ. Παρασκευόπουλος καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως κ. Γονατᾶς καὶ συντελεστὴς τῆς σημερινῆς ἐλευθερίας μας.

Τὸ Δ. Σ. τοῦ Πaοκ συνεχάρησαν ἐπίσης ὁ πρόεδρος τοῦ Ἡρακλέους κ. Κοσμόπουλος καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ Μακεδονικοῦ κ. Ὡρολογᾶς.

Τὴν λῆξιν τῆς ὡραίας ἑορτῆς ἐπηκολούθησε δεξίωσις εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συλλόγου ἔνθα καὶ προσεφέρθη καμπανίτης.

— *Ἡ ἵδρυσις τῆς ἐθνικῆς κατηγορίας γεγονὸς τετελεσμένον*

ΑΘΗΝΑΙ 13. — Ἡ ΕΠΟ ἐδέχθη τὸν θεσμὸν τῆς ἐθνικῆς κατηγορίας διὰ ψήφων 40 ἔναντι 35.

— *Οἱ αὐριανοὶ ἀγῶνες*

Λόγω τῶν ἐκλογῶν δι' ἀστυνομικῆς διαταγῆς ἀπηγορεύθησαν οἱ αὐριανοὶ ποδοσφ. ἀγῶνες.

Πιθανὸν ὅμως διὰ διαβήματος τῆς Π.Ε.Μ καὶ ὑπ' εὐθύνην της νὰ λάβουν καὶ πάλιν χώραν οὗτοι.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Φέρεται εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ ὅτι τὰ Γραφεῖα τῆς Ἑταιρίας Διανομῆς Ὕδατος Θεσ)νίκης μετεφέρθησαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Τσιμισκῆ ἀριθ. 80 (μέγαρον Ντάκα) τηλέφ. καλωδ. 1.71.

Ἡ Διεύθυνσις

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 13.12.1930

Ο ύμνος του Π.Α.Ο.Κ.

Είμαστε εμείς της Πόλης τα παιδιά τα παινεμένα
Που παίζουμε τη μπάλα ξακουσμένα
Έχουμε εμείς περίσσια χάρη
Μονάδες που ομάς δεν έχει άλλη

Το τέρμα μας είναι από μπετόν φτιαγμένο
Γιατί είναι από το Χαρχάλα φυλαγμένο
Τα δύο μπακ μας είναι ίδια λεοντάρια
Πατούνε πάντα σε γερά αχνάρια

Κι αν το Μικέ μας λάθρα τον περάσουν
Στο γέρο τον Μπιζού θε να τα χάσουν

Τα τρία χαφ μας είναι ολόρθα κάστρα
Που κάμουν τους εχθρούς να βλέπουν άστρα
Ρωμύλο, Κωτσαρά και το Γιωργάκη
Που είναι πυρ, μανία και μεράκι

Τα δύο αφάν γκατέ είναι η τιμή μας
Το καύχημα στη μπροστινή γραμμή μας
Ο Αράπης με όλους μόνος του τα βάζει
Και ο Ετιέν στο πι και φι τα γκολ τα βάζει

Τα δύο εξτρέμ μας είναι πάντα αγριεμένα
Σουτάρουν πάσες που δεν πάνε στα χαμένα
Ο Φώτης μας ολόταχος σα τη χελώνα τρέχει
Κι ο Μακαρονάς που ευκαιρίες πάντα έχει

Ο ύμνος απαγγέλθηκε από τον Εμμανουήλ Μανωλόπουλο - ο ίδιος και μέλη της οικογένειάς του συμμετείχαν στην Α.Ε.Κ., τον Π.Α.Ο.Κ. και τον Β.Α.Ο., κατά το Μεσοπόλεμο. Από τα ονόματα των παικτών που αναφέρονται συμπεραίνουμε ότι γράφτηκε την περίοδο 1928 - 1930.

Ο **Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος (Β.Α.Ο.)** ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1926[47]. Η πρωτοβουλία ανήκε κυρίως σε Κωνσταντινουπολίτες, αρκετοί από τους οποίους υπήρξαν μέλη της Α.Ε.Κ., από την οποία αποχώρησαν. Η μνήμη του Βυζαντίου δεν κυριαρχούσε μόνο στον τίτλο· έμβλημα του συλλόγου ήταν ο δικέφαλος αετός και χρώματα το κίτρινο και το μαύρο. Στο άρθρο 26 του καταστατικού οριζόταν ότι: «οι αθληταί θα φέρωσι την κάτωθι στολήν, με βάσιν τον χρωματισμόν της Βυζαντινής Σημαίας: φιλές μαύρος, φανέλλα μαύρη με κίτρινον περιμασχάλιον και περιλαίμιον, εις το αριστερόν δε μέρος του στήθους εντός ορισμένου κιτρίνου σχεδίου θα υπάρχη διαγώνιος μαύρη ταινία φέρουσα τα στοιχεία Β.Α.Ο., περισκελίς μαύρη με κίτρινας λωρίδας εκατέρωθεν, μαύρας περικνημίδας με δύο κιτρίνας περιφερείας και άσπρα υποδήματα»[48].

Την πρώτη διοίκηση αποτέλεσαν οι Στέφανος Βαφειάδης (πρόεδρος ως το 1931), Στυλιανός Χατζηγεωργίου, Κωνσταντίνος Παναγιωτίδης, Ιωάννης Θεοδωρίδης, Δημήτριος Σανταλτζίδης. Το 1931 ανέλαβε την προεδρία ο λοχαγός Ιωάννης Μπουζιώτης, κατά τη θητεία του οποίου ο σύλλογος γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Άλλοι πρόεδροι μέχρι το 1940 ήταν οι Γεώργιος Γώγος και Δημήτριος Ζαμβρέκας, ενώ ο Χαρίσιος Βαμβακάς, Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, την περίοδο 1932-34 (υποστηριζόμενος από το κόμμα των Φιλελευθέρων) ήταν επίτιμος πρόεδρος[49].

Το 1936 δημιουργήθηκε το πρώτο γυμναστήριο στη συμβολή των οδών Μανουσογιαννάκη 21 και Δεσπεραί[50], όπου στεγάστηκαν επίσης τα γραφεία και το εντευκτήριο.

Ο Β.Α.Ο. υπήρξε ένας όμιλος με αξιοσημείωτη δραστηριότητα σχεδόν σε όλα τα αθλήματα, με μεγάλο αριθμό αθλητών από ολόκληρη τη Θεσσαλονίκη και με έντονη παρουσία στη διοργάνωση αγώνων. Την περίοδο του Μεσοπολέμου δημιουργήθηκαν τα εξής τμήματα:

Στο στάδιο της Χ.Α.Ν.Θ., στις 29.8.1931. Οι νικητές των Α΄ Παμμακεδονικών αγώνων ποδηλασίας που οργάνωσε ο Β.Α.Ο. Από αριστερά, διακρίνεται ο αθλητής του Β.Α.Ο., Α. Ρογκότης, νικητής στα 10 χλμ., ο αθλητής του Π.Α.Ο.Κ., Θ. Χατζηαναστασίου, νικητής στο 1 χλμ. και ο αθλητής του Β.Α.Ο., Αθανάσιος Τσιμπής, νικητής στα 75 χλμ. Συλλογή Αθανασίου Τσιμπή. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ομάδα ποδοσφαίρου του Β.Α.Ο. το 1931, μαζί με παίκτες από άλλη ομάδα. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Καλαθοσφαίρισης:

Ο Β.Α.Ο. ξεκίνησε τη διαδρομή του κυρίως ως καλαθοσφαιρικός όμιλος. Η ακριβής επωνυμία του, σύμφωνα με το καταστατικό, ήταν Αθλητικός Σύλλογος Καλαθόσφαιρας «Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος», ενώ στο άρθρο 2 δηλώνεται ότι «σκοπός του συλλόγου είναι η εκγύμνασις εις την καλαθόσφαιραν, ως και εις διάφορα άλλα αθλήματα». Στην πορεία, έδωσε μεγάλη βαρύτητα και σε άλλους τομείς αθλητισμού. Το 1927 κατέκτησε το πρωτάθλημα Θεσσαλονίκης και τον επόμενο χρόνο κέρδισε τη δεύτερη θέση στο πανελλήνιο πρωτάθλημα. Το 1935 προσλήφθηκε ως προπονητής ο ελληνοαμερικανός Διαμαντής Διαμαντίδης. Στην ομάδα μπάσκετ συμμετείχαν οι Φιλοποίμην Γκράτζιος, Παναγιώτης Μανωλόπουλος, Βύρων Τάλιος, Γεώργιος Παππάς, Γ. Καρανάσιος, Κ. Παπαδόπουλος.

Κατά τη διάρκεια των Δ΄ Παμμακεδονικών αγώνων ποδηλασίας, στο στάδιο της Χ.Α.Ν.Θ., τον Αύγουστο του 1934. Μετά την απονομή των κυπέλλων στους νικητές των 75 χλμ. Από αριστερά, οι ποδηλάτες του Β.Α.Ο. Ιωάννης Εμμανουήλ, Χρήστος Μαυροκορδάτος και Αθανάσιος Τσιμπής, ο πρόεδρος του συλλόγου, λοχαγός Ιωάννης Μπουζιώτης και ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Νικόλαος Μάνος. Συλλογή Αθανασίου Τσιμπή. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Κομοτηνή, ΙΓ΄ Πανθρακικοί αγώνες, 1936. Ο αθλητής του Β.Α.Ο., Ιωάννης Μιχαηλίδης, τερματίζει πρώτος στο δρόμο των 800 μέτρων. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ποδηλασίας:

Δημιουργήθηκε το 1928. Τον επόμενο χρόνο ο Β.Α.Ο. ανακηρύχθηκε πρωταθλητής στους ποδηλατικούς αγώνες Θεσσαλονίκης και πήρε μέρος στους Πανελλήνιους αγώνες. Το 1931 διοργάνωσε τους πρώτους Παμμακεδονικούς αγώνες ποδηλασίας, όπου κέρδισε την πρώτη θέση στη βαθμολογία. Έως το 1935 ο σύλλογος διοργάνωνε κάθε χρόνο τους Παμμακεδονικούς, όπου κάθε φορά κέρδιζε υψηλές διακρίσεις με τους αθλητές Τσιμπή, Ρογκότη και Ρέππα.

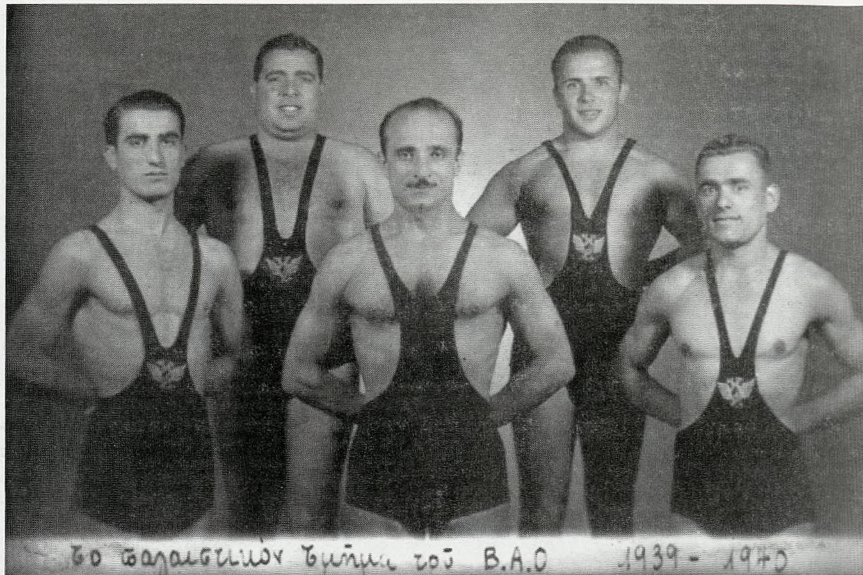
Στίβου:

Ιδρύθηκε το 1927. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 συμμετείχε και αποσπούσε υψηλές διακρίσεις στα τοπικά πρωταθλήματα και στους Παμμακεδονικούς αγώνες, ενώ το 1935 διοργάνωσε τους Παμμακεδονικούς. Αθλητές που διακρίθηκαν ήταν οι Γεωργόπουλος, Λαζάρου, Κωνσταντινίδης, Γιάννος, Ιωάννης Μιχαηλίδης, Βορτσέλας, Πασσής και ιδιαίτερα ο Χρήστος Μαυροκορδάτος και ο Μενέλαος Γκράτζιος.

Από την τελετή εγκαινίων του πρώτου γυμναστηρίου του Β.Α.Ο., στη συμβολή των οδών Μανουσογιαννάκη και Δεσπεραί το 1936. Στο βάθος διακρίνεται το τραμ. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Το παλαιστικό τμήμα του Β.Α.Ο., το 1939-1940. Στην πίσω σειρά, από αριστερά, ο Στέφανος Βαγιάνος και ο Ιωάννης Γιαγκούδης. Στη μέση, ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Πάλης:

Το τμήμα συστάθηκε το 1936, με πρωτεργάτες τους Στέφανο Βαφειάδη και Στέφανο Βαγιάνο, και το 1937 λειτούργησε παράρτημα στην Κατερίνη. Την εποχή εκείνη, ο Β.Α.Ο. ήταν ο μοναδικός αθλητικός σύλλογος στη Βόρεια Ελλάδα που είχε τμήμα πάλης. Τα επόμενα δύο χρόνια υπήρξαν πολύ δημιουργικά, καθώς στους Πανελλήνιους αγώνες ελληνορωμαϊκής πάλης ο σύλλογος κατέκτησε υψηλές διακρίσεις με τους Γεώργιο Γρηγορίου, Κωνσταντίνο Κωνσταντινίδη και ιδιαίτερα τον Ιωάννη Γιαγκούδη (α΄ θέση το 1939).

Επιτραπέζιας αντισφαίρισης (πινγκ-πονγκ):

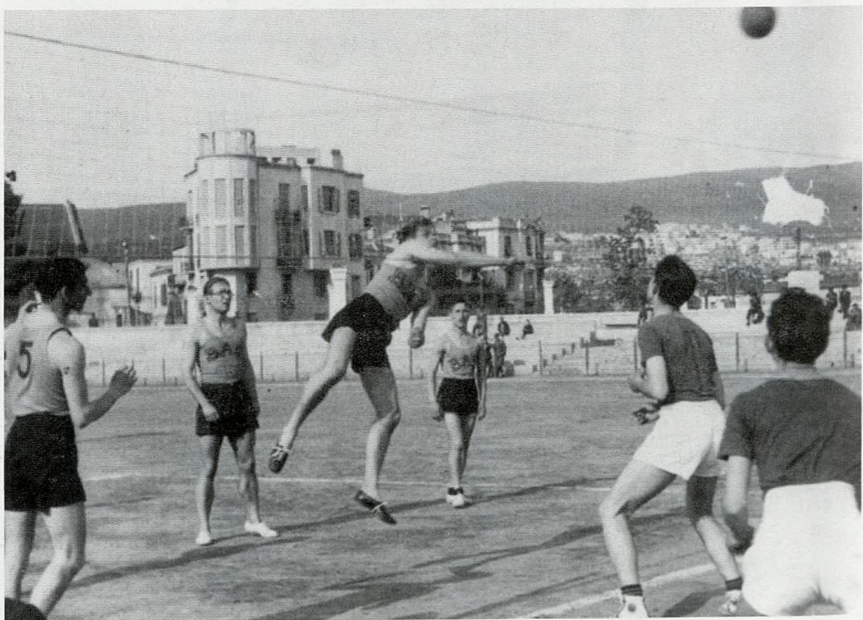
Ιδρύθηκε το 1928. Το 1937 διοργάνωσε το πρωτάθλημα Θεσσαλονίκης, όπου κατέλαβε τη 2η θέση.

Ποδοσφαίρου:

Σε αντίθεση με την κυρίαρχη τάση της εποχής, ο Β.Α.Ο. έδωσε λιγότερη βαρύτητα στο «βασιλιά των σπορ», σε σχέση με τα υπόλοιπα αθλήματα. Το 1929 η ποδοσφαιρική ομάδα ανήλθε στη Β΄ κατηγορία, όπου παρέμεινε μέχρι το 1934. Στις αρχές αυτού του έτους συνέβη κάτι παράδοξο για τα αθλητικά ήθη: η γενική συνέλευση του ομίλου παμψηφεί ενέκρινε πρόταση του διοικητικού συμβουλίου για τη διάλυση του ποδοσφαιρικού τμήματος. Η πρόταση στηριζόταν στη διαπίστωση ότι τόσο από τους ποδοσφαιριστές όσο και από τις διοικήσεις των σωματείων γινόταν εκμετάλλευση της ιδιότητας του ποδοσφαιριστή και έτσι καταστρεφόταν η έννοια του ερασιτεχνισμού στο συγκεκριμένο άθλημα. Η ενέργεια αυτή είναι χαρακτηριστική του ήθους και του επιπέδου που ο όμιλος προσπάθησε να διατηρήσει, αλλά και της εμπορευματοποίησης του ποδοσφαίρου από την πρώιμη ακόμη εποχή της εξέλιξής του.

Τέλος, η ομάδα βόλλεϋ συμμετείχε σε όλα τα τοπικά πρωταθλήματα της δεκαετίας 1930, από το 1936 λειτούργησαν τμήματα ορειβασίας - εκδρομών και παιδικό (όπου γυμνάζονταν περισσότερα από 100 παιδιά) και από το 1937 τμήμα κολύμβησης.

Το σωματείο συνέχισε μεταπολεμικά τη δημιουργική του πορεία. Σήμερα λειτουργεί σε σύγχρονες εγκαταστάσεις στην οδό Ελπίδας στη Νεάπολη.

Μάιος 1940, στο στάδιο του Β.Α.Ο. Η ομάδα πετοσφαίρισης του Β.Α.Ο σε αγώνα με την Αθλητική Ένωση Εμποροϋπαλλήλων. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο Θέμης Μαυροκορδάτος και ο Ιωάννης Μιχαηλίδης, μέλη του ορειβατικού τμήματος του Β.Α.Ο., που δημιουργήθηκε το 1936. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

'Ανακοίνωσις Β·Α.Ο.

Τὴν προσεχῆ Κυριακὴν διεξάγεται ὁ α' ἀνώμαλος δρόμος 6000 μ. Ἡ ἐκκίνησις θὰ γίνη τὴν 10ην π. μ. ἀκριβῶς ἐκ τοῦ γηπέδου τοῦ ΠΑΟΚ συνεπῶς οἱ ἀθληταὶ τῶν δηλωσάντων συμμετοχὴν σωματείων δέον νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκκινήσεως τὴν 9.30 π. μ. ἀκριβῶς. Ἡ διαδρομὴ εἶνε ἡ ἑξῆς: Γήπεδον ΠΑΟΚ Λεωφόρος Νοσοκομείων—διὰ τοῦ Ἰταλικοῦ Νοσοκομείου εἰς Βενιζελοχῶρι—Γήπεδον Βολῆς στρατιωτῶν καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ Χορτατζήδων εἰς τὸ γήπεδον τοῦ ΠΑΟΚ. Ὁ ἀγὼν θὰ διεξαχθῆ ὑπὸ οἱανδήποτε καιρικὴν κατάστασιν.

(Ἐκ τοῦ Γραφείου)

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 14.12.1934

«Η Διεθνής Έκθεσις Θεσσαλονίκης. Τω Πολυνίκη Συλλόγω των Δ΄ Παμμακεδονικών Ποδηλατικών Αγώνων 1934». Από τη Συλλογή Κυπέλλων Β.Α.Ο. Φωτογράφηση Ι.Α.Π.Ε.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ Β.Α.Ο.

Σήμερον τὴν πρωΐαν ἀναχωρεῖ δι' Ἀθήνας ἡ παλαιστικὴ ὁμὰς τοῦ Β.Α.Ο. ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς πλέον ἱκανούς της παλαιστάς.

Ἡ ὁμὰς τοῦ Β.Α.Ο. κατέρχεται μὲ πολλὰς ἐλπίδας ἐπικρατήσεως τῶν παλαιστῶν τῆς πρωτευούσης. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Στ. Βαγιάνον, ἀρχηγόν, τῆς κατηγορίας βαρέων βαρῶν, τὸν Δ. Ἀβραμίδην, κατηγορίας 72 κιλῶν, τὸν Ἰωάν. Γιαγκούδην πρωταθλητὴν κατηγορίας 66 κιλῶν καὶ τοὺς Γ. Κωνσταντινίδην, Θ. Κωνσταντινίδην καὶ Γρ. Γρηγορίου κατηγορίας 61 κιλῶν.

Στὸ μοναδικὸ σωματεῖο, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖ εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν τὸ ἀνδροπρεπὲς ἄθλημα τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς πάλης, εὐχόμεθα ἐπικράτησιν.

Τὴν ὁμάδα συνοδεύει ὁ πρόεδρος τοῦ ὁμίλου κ. Δ. Ζαμβρέκας καὶ ὁ σύμβουλος Στ. Βαφειάδης.

ΠΥΓΜΑΧΙΚΑ

Ὁ πυγμάχος Ντίνο Οὐζιὲλ παρουσιασθεὶς εἰς τὰ γραφεῖα

«Μακεδονία», 19.10.1940

Τὰ εἰσιτήρια πωλοῦνται εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Ὁμίλου (Μανουσογιαννάκη 10) εἰς τὸ κατάστημα ἀθλητ. εἰδῶν Χριστ. Βόγα (Ἁγίας Σοφίας 26) εἰς τὸ παραγγελιοδοχικὸν γραφεῖον τοῦ Β. Μούσιου (Φωκαίας 1) εἰς τὸ κατάστημα κεντημάτων Ἰωαν. Ἀκανθοπούλου (Ἑρμοῦ 48) καὶ εἰς τὸ κατάστημα βενζίνης Γεωργ. Μαυρογορδάτου (Ἁγ. Σοφίας 1) τιμᾶται δὲ ἕκαστον Δραχμὰς 20 μετ' ἐπιστροφῆς.

Ἡ ἐπιτροπή

«Μακεδονικά Νέα», 24.7.1931

μαχα.

— ***Ποδηλατισταί μας εἰς Ἀθήνας***

Ἀνεχώρησαν χθὲς δι' Ἀθήνας ὅπως μετάσχωσι τῶν ἐκεῖ μεγάλων ἀγώνων οἱ ποδηλατισταί μας ἐκ τοῦ ΒΑΟ Εὐγενίδης Εὐγ., Μπαγλάνης Σ., Ρογκότης Α., Καγιαλῆς Κ. καὶ Γάτσκας ἐκ δὲ τοῦ Ἡρακλέους Ἀτρενὶκ Χεκιμιάν, Χαλεπλῆς Ι. καὶ Ἐλευθεριάδης Ε.

— ***Πρωτάθλημα καλαθοσφαίρας***

Αὔριον Κυριακὴν καὶ ὥραν 10.30 π. μ. συναντῶνται εἰς τὸ Στάδιον τῆς Χ.Α.Ν.Θ. αἱ ὁμάδες 1η καὶ 2α τῶν σωματείων Β.Α.Ο. καὶ Ἄρεως διὰ τὸ πρωτάθλημα καλαθοσφαίρας 1930—31.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 22.11.1930

— ***Πρωτάθλημα Πίγγ-πόγγ Θεσσαλονίκης***

Αὔριον καὶ ὥραν 2,30 μ. μ. εἰς τὴν Λέσχην τοῦ Παιδικοῦ Τμήματος τῆς ΧΑΝΘ ἐξακολουθεῖ τὸ πρωτάθλημα Πίγγ-πόγγ μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν ὁμάδων τοῦ Σώματος Προσκόπων καὶ Β.Α.Ο.

«Μακεδονικά Νέα», 25.2.1933

— **Μεγάλη Θαλασσία ἐκδρομὴ τοῦ ΒΑΟ εἰς Μπαξὲ Τσιφλίκ**

Ὁ Βυζαντινὸς Ἀθλητικὸς Ὅμιλος διοργανώνει τὴν προσεχῆ Κυριακὴν 26ην τρέχοντος θαλασσίαν ἐκδρομὴν εἰς Μπαξὲ Τσιφλὶκ μὲ τὸ πετρελαιοκίνητον καὶ ταχύπλουν «Ἑρμῆς».

Ὥρα ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς ἀποβάθρας τοῦ Λευκοῦ Πύργου ὡρίσθη ἡ

«Μακεδονικά Νέα», 24.7.1931

«Ο Δήμος Θεσ/κέων τη νικητρία ομάδι των 75 χλμ. Τω Α΄ Παμ/κων Ποδηλ/κων αγώνων 1931». Από τη Συλλογή Κυπέλλων Β.Α.Ο. Φωτογράφηση Ι.Α.Π.Ε.

Η ομάδα επιτραπέζιας αντισφαίρισης (πιγκ-πογκ) του Β.Α.Ο. το 1934. Καθιστός ο Γεώργιος Λασκαρίδης και δίπλα του ο Στέφανος Βαφειάδης (πρόεδρος του συλλόγου ως το 1931). Όρθιοι από αριστερά οι Αντώνιος Κωνσταντινίδης, Νικόλαος Λαζάρου και Ζαφείριος Μάργκας. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Στο στάδιο της Χ.Α.Ν.Θ., το 1938. Ο αθλητής στίβου του Β.Α.Ο., Μενέλαος Γκράτζιος στο άλμα επί κοντώ. Το ίδιο έτος έκανε πανελλήνιο ρεκόρ εφήβων στο άλμα εις ύψος με 1,89. Αργότερα υπήρξε μέλος της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων και των διοικήσεων του Σ.Ε.Γ.Α.Σ. Συλλογή Β.Α.Ο. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Στο ευρύτερο κέντρο της Θεσσαλονίκης δημιουργήθηκαν πέντε ακόμη σωματεία, που ήδη από τον τίτλο έδιναν ξεκάθαρα την ταυτότητα της καταγωγής τους.

Η «**Προσφυγική Ένωση**» ιδρύθηκε το 1928. Σύμφωνα με μαρτυρία του Γρηγορίου Ολύμπου[51], ενός από τους σημαντικούς και παλαιότερους ποδοσφαιριστές της ομάδας και της Θεσσαλονίκης γενικότερα, το σύλλογο αρχικά δημιούργησαν πρόσφυγες μαθητές που κατοικούσαν σε παράγκες στην περιοχή της Λαχαναγοράς, στο Βαρδάρη. Στην ίδια περιοχή, η φιλανθρωπική οργάνωση «Προσφυγικός Φοίνικας» διοργάνωνε συσσίτια και μαθήματα που παρακολουθούσαν άπορα προσφυγόπουλα, ενώ ταυτόχρονα ανέπτυξε και διάφορα αθλήματα, ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο. Το διάστημα 1930-1933 η ομάδα έπαιζε στη Β΄ κατηγορία, ενώ το 1935-1936 ανήλθε στην Α΄, όπου παρέμεινε μέχρι το 1940[52]. Ο σύλλογος διατηρούσε, επίσης, τμήμα στίβου.

Σύμφωνα και πάλι με τον Γρηγόριο Ολύμπου, ο πρώτος πρόεδρος του συλλόγου ονομαζόταν Βαρσακέλης, ενώ επί σειρά ετών, κατά τη δεκαετία του 1930, τη θέση του προέδρου κατείχε ο Αθανάσιος Καζινάρης, ιατρός, ο οποίος αργότερα, στις δημοτικές εκλογές του 1951, εξελέγη δημοτικός σύμβουλος Θεσσαλονίκης με το Λαϊκό Κόμμα[53]. Το 1936, στο πλαίσιο της πολιτικής του Μεταξά, ο όρος «Προσφυγική» απαλείφθηκε εντελώς και το σωματείο μετονομάστηκε σε «Μακεδονικό».

Επειδή για μεγάλο διάστημα δε διέθετε δικό του γήπεδο, ο «Μακεδονικός» χρησιμοποιούσε τα γήπεδα του Ηρακλή, του Άρη και του Π.Α.Ο.Κ. Αργότερα, πιθανόν στα τέλη της δεκαετίας του 1930 ή αμέσως μετά τη γερμανική Κατοχή, χρησιμοποίησε ένα ιδιόκτητο οικόπεδο στη Νεάπολη, κοντά στα συμμαχικά νεκροταφεία (επί της σημερινής οδού Λαγκαδά). Ίσως το γεγονός αυτό να εξηγεί τη μετακόμιση του συλλόγου στη Νεάπολη, όπου εδρεύει μέχρι και σήμερα με την επωνυμία «Π.Α.Ε. Μακεδονικός».

«Να πληρωθούμε; Δε λες πληρώναμε κιόλας! Παίζαμε για την αγάπη που είχαμε στο σωματείο. Αν έφευγες για άλλη ομάδα, τιμωρούσουν ένα χρόνο από την Ένωση (σ: Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας-Θράκης). Δεν έπαιζες ένα χρόνο! Εγώ έπαιζα στην Προσφυγική Ένωση, που μετονομάστηκε σε «Μακεδονικό» από το 1928 μέχρι το 1952. Δούλευα καρεκλάς από το 1928. Μετά ο σύλλογος με έβαλε στην Εταιρεία Τροχιοδρομικών. Να, τέτοια οφέλη μπορούσες να έχεις...»

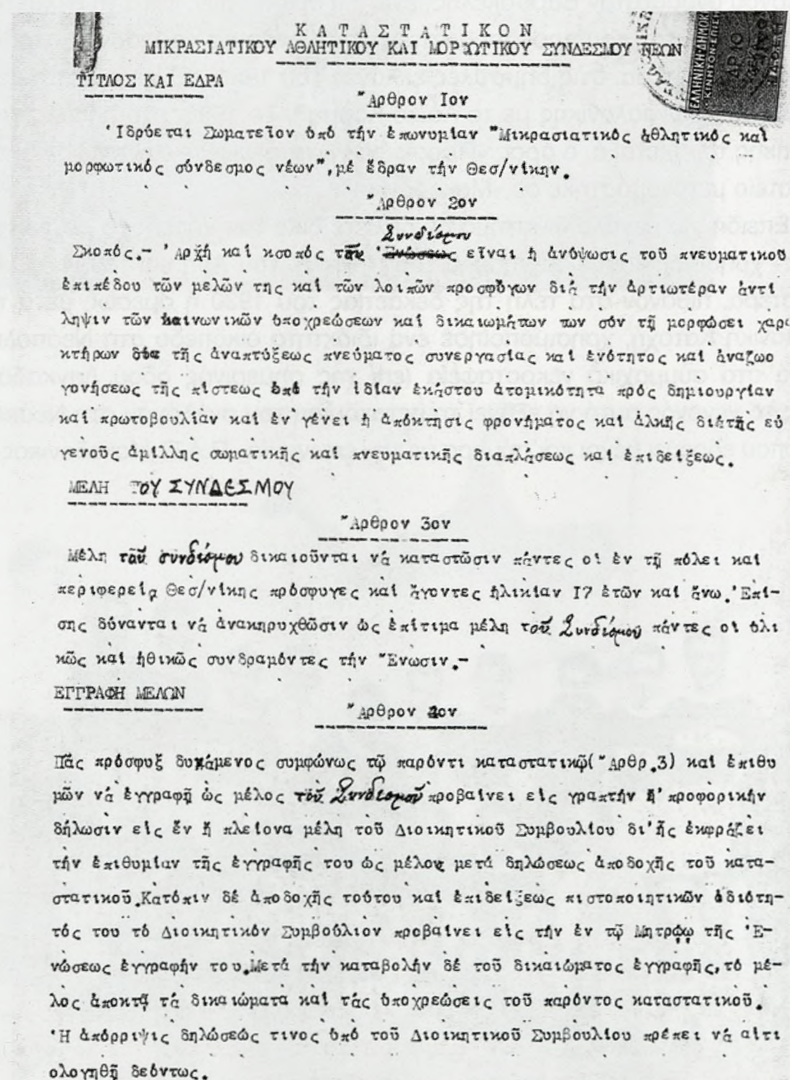
Απόσπασμα από προφορική μαρτυρία του Γρηγόρη Ολύμπου. Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου «Μακεδονικός», το 1938 - 1939. Συλλογή Γρηγόρη Ολύμπου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο **Μικρασιατικός Αθλητικός Μορφωτικός Σύνδεσμος Νέων** ιδρύθηκε το 1925. Τα μέλη του πρώτου διοικητικού συμβουλίου ήταν κάτοικοι του κατεξοχήν κέντρου της Θεσσαλονίκης, δηλαδή της περιοχής που περιεβάλλετο από τις οδούς Εθνικής Αμύνης, Εγνατία και Αγίας Σοφίας. Πρώτος πρόεδρος υπήρξε ο Νικόλαος Αγγελίδης και μέλη της διοίκησης οι Κωνσταντίνος Αγγελίδης, Δημήτριος Ράλλης, Σταύρος Μπακιρτζής, Ιωάννης Καρτάλης, Βύρων Αναγνωστόπουλος, Ιπποκράτης Γιαννακόπουλος και Γεώργιος Λαδόπουλος. Η ιδρυτική συνέλευση έγινε στα γραφεία του Συλλόγου Προσφύγων Κοιλάδας Μαιάνδρου. Ο προσανατολισμός στο προσφυγικό στοιχείο γίνεται σαφής και από τα σχετικά σημεία του καταστατικού: «Αρχή και σκοπός ... η ανύψωσις του πνευματικού επιπέδου των μελών και λοιπών προσφύγων ...», «μέλη δύνανται να καταστώσιν πάντες οι εν τη πόλει και περιφερεία Θεσ/νίκης πρόσφυγες...» και «πας πρόσφυξ επιθυμών να εγγραφή ...»[54].

Το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν αναφορές στη δράση του σωματείου, μας κάνει να υποθέσουμε ότι αποτέλεσε μία, σύντομη και χωρίς συνέχεια, απόπειρα συσπείρωσης και αθλητικής δραστηριοποίησης των προσφύγων της πόλης.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΝΕΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ ΚΑΙ ΕΔΡΑ

Ἄρθρον Ιον

Ἱδρύεται Σωματεῖον ὑπό τήν ἐπωνυμίαν "Μικρασιατικός ἀθλητικός καί μορφωτικός σύνδεσμος νέων", μέ ἕδραν τήν Θεσ/νίκην.

Ἄρθρον 2ον

Σκοπός.- Ἀρχή καί σκοπός τῆς ~~Ἑνώσεως~~ Συνδέσμου εἶναι ἡ ἀνύψωσις τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν μελῶν της καί τῶν λοιπῶν προσφύγων διά τήν ἀρτιωτέραν ἀντίληψιν τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καί δικαιωμάτων των σύν τῇ μορφώσει χαρακτήρων διά τῆς ἀναπτύξεως πνεύματος συνεργασίας καί ἑνότητος καί ἀναζωογονήσεως τῆς πίστεως ὑπό τήν ἰδίαν ἑκάστου ἀτομικότητα πρός δημιουργίαν καί πρωτοβουλίαν καί ἐν γένει ἡ ἀπόκτησις φρονήματος καί ἀλκῆς διά τῆς εὐγενοῦς ἁμίλλης σωματικῆς καί πνευματικῆς διαπλάσεως καί ἐπιδείξεως.

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Ἄρθρον 3ον

Μέλη τοῦ συνδέσμου δικαιοῦνται νά καταστῶσιν πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει καί περιφερείᾳ Θεσ/νίκης πρόσφυγες καί ἄγοντες ἡλικίαν 17 ἐτῶν καί ἄνω. Ἐπίσης δύνανται νά ἀνακηρυχθῶσιν ὡς ἐπίτιμα μέλη τοῦ Συνδέσμου πάντες οἱ ὑλικῶς καί ἠθικῶς συνδραμόντες τήν Ἕνωσιν.-

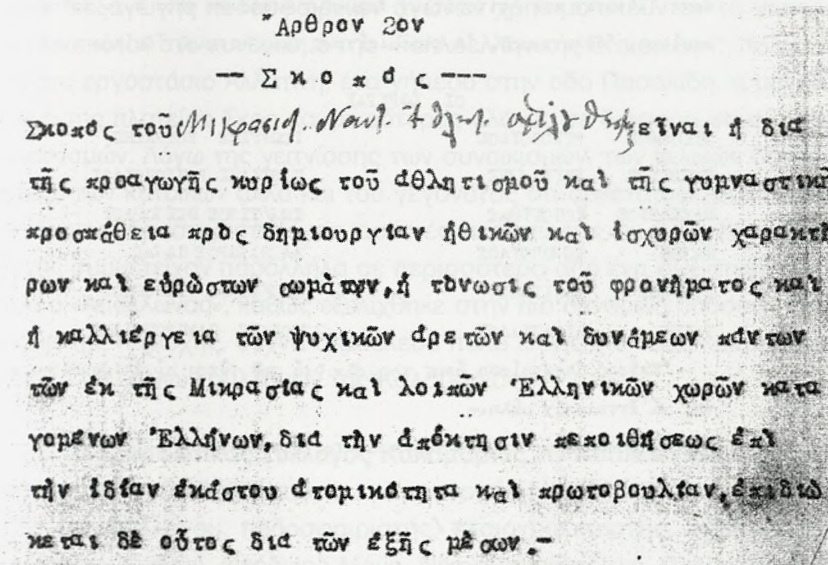
ΕΓΓΡΑΦΗ ΜΕΛΩΝ

Ἄρθρον 4ον

Πᾶς πρόσφυξ δυνάμενος συμφώνως τῷ παρόντι καταστατικῷ (Ἄρθρ. 3) καί ἐπιθυμῶν νά ἐγγραφῇ ὡς μέλος τοῦ Συνδέσμου προβαίνει εἰς γραπτήν ἤ προφορικήν δήλωσιν εἰς ἕν ἤ πλείονα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου δι' ἧς ἐκφράζει τήν ἐπιθυμίαν τῆς ἐγγραφῆς του ὡς μέλος μετά δηλώσεως ἀποδοχῆς τοῦ καταστατικοῦ. Κατόπιν δέ ἀποδοχῆς τούτου καί ἐπιδείξεως πιστοποιητικῶν ἰδιότητός του τό Διοικητικόν Συμβούλιον προβαίνει εἰς τήν ἐν τῷ Μητρῴῳ τῆς Ἑνώσεως ἐγγραφήν του. Μετά τήν καταβολήν δέ τοῦ δικαιώματος ἐγγραφῆς, τό μέλος ἀποκτᾷ τά δικαιώματα καί τάς ὑποχρεώσεις τοῦ παρόντος καταστατικοῦ. Ἡ ἀπόρριψις δηλώσεώς τινος ὑπό τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου πρέπει νά αἰτιολογηθῇ δεόντως.

Άρθρα από το καταστατικό του Μικρασιατικού Αθλητικού και Μορφωτικού Συνδέσμου Νέων όπου δηλώνεται ο αμιγώς προσφυγικός χαρακτήρας του συλλόγου. Από το καταστατικό Μικρασιατικού Αθλητικού και Μορφωτικού Συνδέσμου Νέων. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Η ιδρυτική συνέλευση του **Μικρασιατικού Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου Θεσσαλονίκης** πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 1928 στην αίθουσα της Μικρασιατικής Λέσχης[55]. Ως σκοπός οριζόταν «η προαγωγή του αθλητισμού ... και η καλλιέργεια των ψυχικών αρετών ... πάντων των εκ Μικρασίας και λοιπών ελληνικών χωρών καταγομένων Ελλήνων ...». Ακόμη, στο πρώτο άρθρο του καταστατικού σημειωνόταν ότι το σωματείο διατελούσε υπό την ηθική και υλική συνδρομή της Μικρασιατικής Λέσχης, η οποία συμμετείχε και στη διοίκηση του συλλόγου. Πρόεδρος του πρώτου διοικητικού συμβουλίου ήταν ο Ιωάννης Σαρακάσης και μέλη οι Μιχαήλ Λουκίδης, Νικόλαος Αγγελίδης, Γεώργιος Λαδόπουλος, Ιωάννης Στελετάρης. Ο βίος του συλλόγου υπήρξε σύντομος· οι ασχολούμενοι με τα ναυτικά αθλήματα πρόσφυγες προφανώς σύντομα εντάχθηκαν σε σωματεία πιο δραστήρια και στέρεα, που δημιουργήθηκαν στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του 1930, όπως ο Ναυτικός Όμιλος, ο Ιστιοπλοϊκός Όμιλος και ο Όμιλος Φίλων Θαλάσσης.

Ἄρθρον 2ον

— Σκοπός —

Σκοπός τοῦ Μικρασιατ. Ναυτ. Ἀθλητ. [illegible] εἶναι ἡ διά τῆς προαγωγῆς κυρίως τοῦ ἀθλητισμοῦ καί τῆς γυμναστικῆς προσπάθεια πρός δημιουργίαν ἠθικῶν καί ἰσχυρῶν χαρακτήρων καί εὐρώστων σωμάτων, ἡ τόνωσις τοῦ φρονήματος καί ἡ καλλιέργεια τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν καί δυνάμεων πάντων τῶν ἐκ τῆς Μικρασίας καί λοιπῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καταγομένων Ἑλλήνων, διά τήν ἀπόκτησιν πεποιθήσεως ἐπί τήν ἰδίαν ἑκάστου ἀτομικότητα καί πρωτοβουλίαν, ἐπιδιώκεται δέ οὗτος διά τῶν ἑξῆς μέσων.-

Το 2ο άρθρο του Μικρασιατικού Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου Θεσσαλονίκης που αναφέρεται στους σκοπούς του συλλόγου. Από το καταστατικό του Μικρασιατικού Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου Θεσσαλονίκης. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Η **Εθνική Μικρασιατική Νεολαία** ιδρύθηκε το 1931[56]. Μέλη του πρώτου διοικητικού συμβουλίου ήταν οι Γεώργιος Ριζόπουλος (πρόεδρος), Κωνσταντίνος Βεϊνόγλου, Τάκης Διδασκάλου, Παναγιώτης Ανανιάδης, Γεώργιος Τουράσης, Γεώργιος Τάκης. Βασικός σκοπός ήταν «η δημιουργία φιλίας μεταξύ των νέων μικρασιατών προσφύγων...», αλλά, σύμφωνα με το άρθρο 4 «εις την Νεολαίαν δύναται να εγγραφή πας πολίτης ...». Η δημιουργία του σωματείου απέβλεπε κυρίως στη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των μελών, στην ψυχαγωγία και στην επίλυση βασικών προβλημάτων της προσφυγικής νεολαίας. Στο πλαίσιο αυτό θεωρείτο βασικό μέσο «η ίδρυση τμημάτων διαφόρων σπορ ως π.χ. ποδοσφαίρου, αθλητικών αγωνισμάτων, αντισφαιρίσεως, ναυτικού ομίλου, κ.λπ.», παράλληλα με την ίδρυση λέσχης, τις διαλέξεις και τις χορευτικές εσπερίδες. Η σφραγίδα του σωματείου έφερε απλώς την επωνυμία και το έτος ίδρυσης. Το καφενείο «Προβολεύς» στην οδό Υψηλάντου φιλοξένησε την ιδρυτική συνέλευση.

Το πρακτικό της ιδρυτικής συνέλευσης της Εθνικής Μικρασιατικής Νεολαίας Θεσσαλονίκης. Από το καταστατικό της Εθνικής Μικρασιατικής Νεολαίας Θεσσαλονίκης. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Γενικῆς Συνελεύσεως πρός ἵδρυσιν Συλλόγου ὑπό τήν ἐπωνυμίαν " ΕΘΝΙΚΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ"

Ἐν Θεσσαλονίκῃ σήμερον τήν 11 Ὀκτωβρίου 1931 ἡμέραν Κυριακήν καί ὥραν 11 πρό μεσημβρίας ἐπί τῆς ὁδοῦ Ὑψηλάντου καφφενεῖον " Ὁ Προβολεύς" ἀπεφάσισαν τήν ἵδρυσιν Συλλόγου ὑπό τήν ἐπωνυμίαν "ΕΘΝΙΚΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ" σκοπόν ἔχοντα:

1) Τήν Δημιουργίαν φιλίας καί γνωριμίας μεταξύ τῶν Νέων Μικρασιατῶν προσφύγων.

2) Τήν μετ'ἐπιμελείας ἐξακρίβωσιν τῶν ἀναγκῶν τῶν Μικρασ. Προσφύγων καί σχετικήν ἐνέργειαν ἁρμοδίως διά τήν θεραπείαν αὐτῆς.

3) τοῦ σκοποῦ τούτου τήν ἐπίτευξιν ἡ ΝΕΟΛΑΙΑ ἐπιδιώκει 1ον) Δι' ἱδρύσεως Λέσχης, 2ον) Διά διαλέξεων, 3ον) Χορευτικῶν ἑσπερίδων & 4ον) "Ἵδρυσιν καί λειτουργίαν τμημάτων διαφόρων σπόρ π.χ. ποδοσφαίρου, Ἀθλητισμοῦ, Ἀντισφαιρίσεως καί Ν-αυτικοῦ Ὁμίλου κ.λ.

ΟΙ ΙΔΡΥΤΑΙ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥΡΑΣΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	Χ"ΓΙΑΝΝΗΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΟΠΟΚΥΘΑΣ	ΚΩ/ΤΙΝΟΣ ΒΕΖΙΡΟΓΛΟΥ
ΠΑΥΛΟΣ	ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ	ΠΛΑΚΙΔΗΣ	ΚΩ/ΤΙΝΟΣ ΡΙΖΒΟΓΛΟΥ
ΤΑΚΗΣ	ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπίσης ἀπεφασίσθη ὅπως κληθοῦν διά τοῦ τύπου οἱ ἐπιθυμοῦντες νά ἐγγραφοῦν μέλη.-

Πᾶν μή προβλεπόμενον ὑπό τοῦ παρόντος Καταστατικοῦ Ὑπεύ-

-/-

— Ἡ Σμυρναϊκὴ Νεολαία

Ἡ Σμυρναϊκὴ Νεολαία ἀπευθύνεται καὶ προσκαλεῖ πάντας νὰ ἐγγραφοῦν ὡς μέλη της, διότι ὁ σκοπός της εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς νέας γενεᾶς σφυρηλατημένης εἰς τὸ Ἐθνικὸν αἴσθημα. Πρός τοῦτο θέλει προβῆ εἰς τὴν ἵδρυσιν τμημάτων, Ἀθλητικοῦ, Κολυμβητικοῦ, Ποδηλατικοῦ καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἐν χρήσει σπόρ. Ἐπίσης διὰ σειρᾶς διαλέξεων θέλει διαπαιδαγωγήσει τοὺς νέους μας. Ἡ ἵδρυσις νυκτερινῆς Σχολῆς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν ἐνεργειῶν μας.

Ἐγγραφαὶ ἐνεργοῦνται παρὰ τῷ Ταμίᾳ τῆς Νεολαίας εἰς τὰ γραφεῖα Μεγ. Κόφα 79.

Εἰς τὰ τμήματα γίνονται δεκταὶ πρὸς ἐγγραφὴν καὶ δίδες, αἵτινες θ' ἀποτελέσουν ομάδα, ὁρισθείσης διὰ τὴν προπόνησίν των ἰδικῆς καθηγητρίας.

(Ἐκ τοῦ Γραφείου)

«Μακεδονικά Νέα», 18.6.1931

Το ίδιο έτος (1931) η **Σμυρναϊκή Νεολαία Θεσσαλονίκης** εγκαινίασε τη λειτουργία της στο καφενείο «Αλυσσίδα» της οδού Υψηλάντου[57]. Λίγους μήνες αργότερα τα γραφεία στεγάστηκαν στο Μέγαρο Κόφα (Τσιμισκή 79 και Βενιζέλου 10)[58].

Η προσωρινή διοικούσα επιτροπή αποτελείτο από τον πρόεδρο Παύλο Ξενόπουλο και τους Νικόλαο Ριζόπουλο και Ευάγγελο Μιχαηλίδη. Η σμυρναϊκή ταυτότητα ήταν έντονη στην επωνυμία, εντούτοις δικαίωμα εγγραφής είχαν όλοι οι έλληνες πολίτες. Παρ'όλο που στο καταστατικό δινόταν περισσότερη βαρύτητα στα άλλα τμήματα (λέσχη, φιλολογικό, μουσικό, ψυχαγωγικό) και γινόταν μία απλή αναφορά στο τμήμα φυσικής αγωγής, στη Σμυρναϊκή Νεολαία λειτουργούσε ποδοσφαιρική ομάδα για την οποία υπάρχουν αναφορές στον Τύπο της εποχής. Το ίδιο έτος μάλιστα έγινε προσπάθεια για τη λειτουργία γυναικείου αθλητικού τμήματος. Το λάβαρο του συλλόγου ήταν η ελληνική σημαία ξηράς, στην οποία, κάτω από το σταυρό έγραφε «Σμυρναϊκή Νεολαία Θεσσαλονίκης».

Στους δύο παραπάνω συλλόγους συμμετείχαν κάτοικοι κυρίως της Ανατολικής Θεσσαλονίκης, που διέμεναν στην περιοχή από την Αγία Τριάδα μέχρι το Ντεπώ και στα όρια του συνοικισμού Χαριλάου, στις οδούς Δημοκρατίας, Τζαβέλλα, Υψηλάντου.

"Αρθρον 3ον

'Επέτειος ἑορτή τοῦ Συλλόγου ὁρίζεται ἡ τελευταία Κυριακή τοῦ μηνός Αὐγούστου ἑκάστου ἔτους, καθ'ἥν ὁ Σύλλογος θά τελῇ 'Αρχιερατικόν μνημόσυνον ὑπέρ τῶν σφαγιασθέντων ἀδελφῶν ἡμῶν.-

Από το καταστατικό του Συλλόγου «Σμυρναϊκή Νεολαία Θεσσαλονίκης» το 3° άρθρο το οποίο αναφέρεται στην επέτειο εορτή του Συλλόγου. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

ΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ

Καλαμαριά

Στην Καλαμαριά συναντούμε πλήθος συλλόγων σε όλες τις επιμέρους συνοικίες[59]. Είναι ίσως η περιοχή όπου, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στη Θεσσαλονίκη, εμφανίζεται το φαινόμενο της προσήλωσης στον τοπικό/συνοικιακό χαρακτήρα, έτσι όπως το περιγράψαμε παραπάνω. Ως χώροι διεξαγωγής ποδοσφαιρικών αγώνων χρησιμοποιούνταν το γήπεδο που βρισκόταν στο συνοικισμό της «Γαλλοελληνικής Εταιρείας»[60], πολύ κοντά στο εργοστάσιο Αλλατίνη, ένα γήπεδο στην οδό Πασαλίδη, η μεγάλη αλάνα της πλατείας Σκρα και μικρότερες αλάνες σε διάφορα σημεία των συνοικισμών. Λόγω της γειτνίασης των συνοικισμών, των φιλικών δεσμών μεταξύ των κατοίκων αλλά και του γεγονότος ότι αρκετά σωματεία είχαν ολιγόχρονη δραστηριότητα, σε αρκετές περιπτώσεις οι αθλητές της περιοχής συμμετείχαν παράλληλα σε περισσότερα από ένα σωματεία. Ιδιαίτερα ο «Απόλλωνας», καθώς εξελίχθηκε στην πιο δυναμική ποδοσφαιρική ομάδα της περιοχής, συχνά αποτέλεσε πόλο έλξης για τους καλύτερους παίκτες των άλλων συλλόγων της Καλαμαριάς.

Ο **Αναμορφωτικός Σύλλογος Καλαμαριάς «Ο Απόλλων»** ιδρύθηκε το Φεβρουάριο του 1926[61], από τους Εμμανουήλ Μαϊόπουλο (πρώτος πρόεδρος του συλλόγου, ποδοσφαιριστής, ελαιοχρωματιστής, φωτογράφος και κατόπιν ιερέας), Θεόδωρο Μάνο, Νίκο Αργυρόπουλο, Πλούτωνα Αγαθόπουλο, Γεώργιο Αργυράκο, Αντώνη Αθανασιάδη, Ιωάννη Ξενόπουλο και Χαράλαμπο Οδοντόπουλο, που αποτέλεσαν το πρώτο διοικητικό συμβούλιο. Επόμενοι πρόεδροι υπήρξαν οι Σταμάτης Καζάρας, Κώστας Σαββαΐδης, Θωμάς Γαβριηλίδης, Πλάτων Μποζατζίδης, Ιωάννης Σεπίδης, Νικόλαος Αργυρόπουλος και Σταύρος Καρατζάς. Παρ'όλο που ο Απόλλωνας έχει ταυτιστεί αποκλειστικά με το ποντιακό στοιχείο, στην πραγματικότητα τα ιδρυτικά μέλη και οι άνθρωποι που συμμετείχαν, σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, ήταν Πόντιοι αλλά και πολλοί Κωνσταντινουπολίτες, κάτοικοι του κεντρικού συνοικισμού της Καλαμαριάς και του γειτονικού συνοικισμού Δέρκων[62].

Η σφραγίδα του «Απόλλωνα Καλαμαριάς». Από το καταστατικό του «Απόλλωνα Καλαμαριάς». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Κατά τον Εμμανουήλ Μαϊόπουλο[63], η επωνυμία του συλλόγου είχε τριπλή προέλευση: το όνομα του θεού της μουσικής, το ζαχαροπλαστείο «Απόλλων» της Κωνσταντινούπολης και το χοροδιδασκαλείο «Απόλλων» του Στέλιου Χαρίτου, στο οποίο συμμετείχαν πολλοί νέοι της Καλαμαριάς.

Σύμφωνα με το καταστατικό, η ιδρυτική συνέλευση πραγματοποιήθηκε στο χορευτήριο του Ιορδάνη Σεργιάδη. Ο χώρος είναι ενδεικτικός των

Η εφηβική ποδοσφαιρική ομάδα που αποτέλεσε τον πυρήνα της ποδοσφαιρικής ομάδας του Απόλλωνα Καλαμαριάς, περίπου το 1924. Από αριστερά, ο Βαλεριανός Θεοδοσιάδης (με το ψευδώνυμο «Βαλίκ»), ο Συμεών Μάνος, ο Ιωάννης Βελισσαρίδης («Τσιτάκ»), ο Δαμιανός Κοσμίδης, ο Αλέξης Ανδρεάδης, ο Ιωάννης Κοσμίδης, ο Γεώργιος Γιαννουλάτος, ο Ανέστης Βαφειάδης («Πουρούκ»), ο Γιώργος Γιουλτουρίδης και ο Μίμης Τσαβδαρίδης. Συλλογή Γεωργου Γιουλτουρίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

μορφωτικών και καλλιτεχνικών προσανατολισμών του συλλόγου στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του: δημιουργήθηκε τμήμα θεάτρου, τμήμα εκμάθησης μουσικών οργάνων και η περίφημη μαντολινάτα. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες συνεχίστηκαν για μεγάλο διάστημα, ακόμη και κατά την μεταπολεμική περίοδο.

Οι πρώτες συναντήσεις και συνεδριάσεις των μελών φιλοξενούνταν στο χοροδιδασκαλείο του Ερμείδη ή στο μοναδικό δημοτικό σχολείο, γνωστό και ως «κόκκινο σχολείο» (ένα ξύλινο θάλαμο, βαμμένο κόκκινο). Καθώς οι συμμετέχοντες πλήθαιναν, ήδη από το 1926 δημιουργήθηκε αθλητικό και ποδοσφαιρικό τμήμα.

Η ποδοσφαιρική ομάδα έλαβε για πρώτη φορά μέρος στο τοπικό πρωτάθλημα το 1928 και κατατάχθηκε στη Γ΄ κατηγορία. Το 1929 ανέβηκε στη Β΄ κατηγορία, όπου και ανακηρύχθηκε πρωταθλήτρια το 1932. Επειδή, ωστόσο, δεν κατάφερε να ανέλθει στην Α΄ κατηγορία, όλοι οι παίκτες της πρώτης ομάδας αποχώρησαν και προσχώρησαν στον Π.Α.Ο.Κ., χωρίς

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Απόλλωνα, περίπου το 1927 - 1929. Διακρίνονται από αριστερά οι Γεώργιος Μακαρονόπουλος (κατοπινός παίκτης του Π.Α.Ο.Κ.), Αλέξης Ανδρεάδης Συμβουλίδης (τέταρτος), ο Βαλεριανός Θεοδοσιάδης (έκτος), ο Παναγιώτης Ακριτίδης (τελευταίος) και ο τερματοφύλακας Συμβουλίδης. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η β΄ ομάδα του Απόλλωνα, στην αλάνα που χρησιμοποιούσε ο Απόλλωνας ως γήπεδο, 1929-1930. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

φυσικά τη συγκατάθεση της διοίκησης του συλλόγου. Για το λόγο αυτό τιμωρήθηκαν με διετή αποκλεισμό από τα παιχνίδια, όπως όριζαν οι σχετικοί κανονισμοί. Καθώς οι περισσότεροι από τους αποχωρήσαντες τελικώς έπαιξαν στην αναπληρωματική ομάδα του Π.Α.Ο.Κ., αναγκάστηκαν να επιστρέψουν το 1936 στον Απόλλωνα. Η ομάδα αναδιοργανώθηκε και το 1938-1939 προβιβάστηκε στην Α΄ κατηγορία. Κατά την περίοδο αυτή πρόεδρος ήταν ο Σταύρος Καρατζάς, κατοπινός Δήμαρχος Καλαμαριάς για τρεις τετραετίες (1951 - 1964)[64].

Ο σύλλογος μέχρι το 1959 δε διέθετε δικό του γήπεδο. Υπάρχουν διαφορετικές μαρτυρίες για το χώρο που στεγάζονταν τα γραφεία και που χρησιμοποιείτο για τις αγωνιστικές υποχρεώσεις της ομάδας. Σύμφωνα με τις περιγραφές, το πιθανότερο είναι ότι τα γραφεία στεγάζονταν σε παράγκα κοντά στη Χ.Α.Ν. Καλαμαριάς, στην οδό Πασαλίδη (μεταξύ των σημερινών οδών Σαμαρά και Μουρουζηδών). Εκεί υπήρχε και μία αλάνα που χρησίμευε κυρίως για προπονήσεις, αλλά και ως γήπεδο. Αργότερα ο σύλ-

Η ποδοσφαιρική ομάδα, παράγοντες και οπαδοί του Απόλλωνα, το 1930. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Η πρώτη χρονιά του Απόλλωνα στην Α' Εθνική Κατηγορία, το 1939 - 1940. Γονατιστός ο τερματοφύλακας Ν. Ευκαρπίδης. Από αριστερά οι παίκτες Η. Χουρπουλιάδης, Π. Ακριτίδης, Λ. Καρπόζηλος, Α. Κοσκεριάδης, Ι. Κοταλακίδης, Φ. Γραμματικόπουλος, Μ. Οικονομίδης, Γ. Νικηφορίδης, Π. Γεωργιάδης, Δ. Χαλδαιόπουλος. Συλλογή Συλλόγου Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνος Καλαμαριάς. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

«.. πολλοί από τους παίκτες είχαν και φιλεδάκι στο μαλλί, διότι ήταν η περίοδος της χωρίστρας και του μπριγιόλ, επικρατούσε η μόδα τύπου Ροδόλφο Βαλεντίνο κι έπρεπε να 'χουν το νου τους μη τους φύγει καμιά τρίχα». Λεωνίδας Ζησιάδης, «Θεσσαλονίκη, όσα θυμάμαι: μπάλα και πανηγύρι», από το βιβλίο «Στα γήπεδα η πόλη αναστενάζει»

λογος στεγάστηκε σε οίκημα στην περιοχή των οδών Τραπεζούντος και Κωφίδου. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, λίγο πριν τον πόλεμο τα γραφεία βρίσκονταν στην οδό Κομνηνών, δίπλα στο σχολείο (νυν Δημαρχείο)[65].

Ο Παναγιώτης Κιρκασίδης, ποδοσφαιριστής του "Απόλλωνα" Καλαμαριάς. Συλλογή Ιωάννας Πασαλίδου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού.

Τα χρώματα της ποδοσφαιρικής ομάδας ήταν αρχικά το άσπρο και το μαύρο[66]. Ήδη όμως από το 1926 τα χρώματα αυτά κατοχυρώθηκαν στον Π.Α.Ο.Κ. κι έτσι ο Απόλλων υιοθέτησε το σκούρο κόκκινο και το μαύρο.

Ο «Απόλλων» από τη δεκαετία του 1930 αποτέλεσε για τον κόσμο της Καλαμαριάς σύμβολο της προσφυγικής ταυτότητας, φορέα ένταξης και καταξίωσης ολόκληρου του προσφυγικού συνοικισμού στη νέα πατρίδα. Η αφήγηση του Ηλία Καναβόπουλου, παίκτη στον «Απόλλωνα» και σε μικρότερες ομάδες της Καλαμαριάς, από το 1926 μέχρι το 1936, απεικονίζει το κλίμα της εποχής:

«Παίζαμε μπάλα! Δίναμε όλο το είναι μας μέσα στο γήπεδο, ό,τι μπορούσαμε, παίζαμε μπάλα για την Καλαμαριά, πώς το λένε! Πονούσε η ψυχή μας όταν χάναμε! Μόλις σχολούσαμε από κάθε παιχνίδι, βγαίνανε στα σπίτια μπροστά, στις πόρτες, να μας χαιρετήσουν ... Γυναίκες, παιδιά, μικροί, μεγάλοι... Είτε χάναμε, είτε κερδίζαμε...»[67].

Η πορεία αυτή συνεχίστηκε εντονότερα κατά τις δεκαετίες '50 και '60, τη χρυσή εποχή της ομάδας, περίοδο ωστόσο κατά την οποία παρήκμασαν ουσιαστικά οι μορφωτικές του δραστηριότητες. Η λειτουργία του συλλόγου συνεχίζεται έντονη μέχρι σήμερα, έχοντας δημιουργήσει και άλλα αθλητικά τμήματα εκτός του ποδοσφαιρικού.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στους συλλόγους που προηγήθηκαν χρονικά ή λειτούργησαν παράλληλα με τον «Απόλλωνα» και στη συνέχεια αφομοιώθηκαν στην πλειοψηφία τους από αυτόν.

– **'Αθλητική ἑορτή 'Απόλλωνος Καλαμαριᾶς**

Σήμερον Κυριακήν καί ὥραν 8.)2 μ.μ. εἰς τό ἐξοχικόν Κέντρον Νέου Ρυσσίου ὁ «Παράδεισος» ὁ 'Αθλ. μορφωτικός Σύλλογος Καλαμαριᾶς «'Απόλλων» Σωματεῖον ἐν τῇ δευτέρα κατηγορία τοῦ Τοπικοῦ Πρωταθλήματος δίδει τήν καθιερωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ καί καθ' ἕκαστον ἔτος τελουμένην ἑορτήν μετά καλλιτεχνικῆς ἑσπερίδος πρός τιμήν τῶν ἀθλητῶν καί ποδοσφαιριστῶν του.

Τήν ἔναρξιν τοῦ πλουσίου καί ἐκλεκτοῦ του προγράμματος θά σημειώση ὁ κ. Α. Ζησιμόπουλος ἀπόστρατος 'Αντισυνταγματάρχης ὅστις θά ὁμιλήση μέ τό θέμα «'Αθλητισμός—Κοινωνισμός». Θά ἐπακολουθήση μετ' αὐτήν τό κόψιμο τῆς πήττας τῶν ἀθλητῶν, ἐπαγγελίαι μερικά ἐξαιρετικά τραγούδια καί διάφορα παιχνίδια.

— —

— **Πρόσκλησις**

Προσκαλοῦνται οἱ ποδοσφαιρισταί τῆς Α'ης ὁμάδος τῆς Προσφυγικῆς 'Ενώσεως εἰς τό γήπεδον τοῦ "Α-

«Μακεδονικά Νέα», 8.1.1932

Το 1923 ομάδα νέων συνέστησε την **Μορφωτική και Αθλητική Ένωση Καλαμαριάς** ή **Σύνδεσμο Νεολαίας Καλαμαριάς «Η Ένωσις»**[68]. Πιθανότατα, ήταν το πρώτο συνοικιακό προσφυγικό σωματείο της Θεσσαλονίκης, κυρίως μορφωτικού χαρακτήρα, που περιελάμβανε στους στόχους και τη σωματική ανάπτυξη των μελών του. Σύμφωνα με το πέμπτο άρθρο του καταστατικού, «τακτικά μέλη του συνδέσμου εγγράφονται πάντες οι εν Καλαμαριά και Θεσσαλονίκη διαμένοντες νέοι και νέαι εκ των προσφύγων οι κεκτημένοι τα νόμιμα προσόντα». Στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο συμμετείχαν οι Νικόλαος Γεωργιάδης (πρόεδρος), Γεώργιος Κυριακίδης, Αλέξανδρος Φουλίδης, Κλεάνθης Νασούφης, Παναγιώτης Καζαντζίδης. Ο σύλλογος το 1928 μετεξελίχθηκε σε «**Ένωση Ποντιακής Νεολαίας Καλαμαριάς**»[69], ενώ ήδη από το 1925 ορισμένα μέλη είχαν αποχωρήσει, ιδρύοντας το Γυμναστικό Σύλλογο «Ακρίτα»[70]. Ιδρυτικά μέλη της «Ένωσης Ποντιακής Νεολαίας» ήταν οι Μιχαήλ Αποστολίδης (πρόεδρος), Παναγιώτης Ταξίδης, Αγ. Σαββουλίδης, Παναγιώτης Παχατουρίδης, Γεώργιος Πουσουλίδης, Ιωάννης Τσαπικίδης, Σταύρος Βαφειάδης. Επίσης, πρόεδρος διετέλεσε ο Γεώργιος Σωτηριάδης. Οι δύο αυτοί σύλλογοι ασχολήθηκαν ενεργά τόσο με τον αθλητισμό και τον πολιτισμό όσο και με ζητήματα επαγγελματικής αποκατάστασης των μελών τους, μέσω της Σχολής Ευελπίδων, της Αστυνομίας Πόλεων και της Χωροφυλακής[71].

Ο **Σύνδεσμος Νεολαίας Καλαμαριάς «Νέα Γενεά»** ιδρύθηκε άτυπα, μόλις το 1923, με πρωτοβουλία των Νικολάου Γεωργιάδη και Αλ. Φουλίδη και αναγνωρίστηκε από το Πρωτοδικείο το 1925[72]. Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Ιωάννης Μουρατίδης και στη συνέχεια ο Ι. Κουγκουντζίδης. Στο σωμα-

τείο κατά βάση ενεργοποιούνταν κάτοικοι του κέντρου της Καλαμαριάς, κυρίως ποντιακής καταγωγής και από τον Καύκασο[73]. Σύμφωνα, εξάλλου, και με το καταστατικό: «Τακτικά μέλη θεωρούνται οι εν Καλαμαριά και Θεσσαλονίκη πρόσφυγες νέοι ...», φράση που δηλώνει τον σαφή προσφυγικό και τοπικό προσανατολισμό του σωματείου. Μέχρι το 1928 η «Νέα Γενεά» έπαιζε στη Β΄ κατηγορία[74] και ήταν μαζί με την Ποντιακή Νεολαία τα σημαντικότερα αθλητικά σωματεία της Καλαμαριάς.

Τα χρώματα του σωματείου ήταν το άσπρο και το μπλε. Τα γραφεία στεγάζονταν σε μία παράγκα στη συμβολή των σημερινών οδών Μεταμορφώσεως και Αργυρουπόλεως, στο ύψος του σημερινού Ληξιαρχείου. Απέναντι υπήρχε μεγάλη αλάνα όπου διεξάγονταν οι αγώνες και οι προπονήσεις[75]. Ο σύλλογος, εκτός από το ποδοσφαιρικό διατηρούσε και τμήμα στίβου, το οποίο συμμετείχε με καλές επιδόσεις στα Β΄ Πανθεσσαλονίκεια και στους Παμμακεδονικούς Αγώνες[76], καθώς και ομάδα κολύμβησης που συμμετείχε στους αγώνες του 1925, στη Θεσσαλονίκη[77].

Ονομαστικός κατάλογος
των μελών του Διοικητ. Συμβουλίου [illegible] του Γυμναστικού & [illegible] Συνδέσμου Νεολαίας Καλαμαριά «Νέα Γενεά»

Αριθ.	Ονοματεπώνυμον	Ιδιόχειρος υπογραφή	Ηλικία	Επάγγελμα		Διαμονή
1	Ιωάνν. Μουρατίδης	[illegible]	26	Δημ. υπάλληλος	Έλληνες υπήκοοι	Καλαμαριά [illegible] 9
2	Παναγ. Κυπριανίδης	[illegible]	25			" " 56
3	Βασ. Κομητσίδης	[illegible]	27			"
4	Γεώρ. Κυριακίδης	[illegible]	25	Δημ. υπάλληλος		[illegible] 121
5	Κωνστ. Κωνίδης	[illegible]	24			Καλαμαριά 121
6	Αβραμ. Βαϊτσίδης	[illegible]	22			" 143
7	Ιωαν. Σεβαστόπουλος	[illegible]	19			" //

Βεβαίωσις

Ο κάτωθι σημειούμενος πρόεδρος βεβαιώ [illegible] ότι τα μέλη του Διοικ. Συμβουλίου είναι Έλληνες υπήκοοι, ενήλικες, διαχειρίζονται ελευθέρως την περιουσίαν των, δεν συνδέονται μεταξύ των μέχρι του Β΄ βαθμού & έχουσι όλα τα νόμιμα προσόντα όπως προΐστανται αναγνωρισμένου Σωματείου.-

Καλαμαριά τη 1η Μαΐου 1925

Ο Γεν. Γραμματεύς [illegible]

Ο Πρόεδρος [illegible]

Ο κατάλογος των ιδρυτικών μελών του Συνδέσμου Νεολαίας Καλαμαριάς «Νέα Γενεά». Από το καταστατικό της Νέας Γενιάς. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Αγώνας μεταξύ της ποδοσφαιρικής ομάδας του Συνδέσμου Νεολαίας Καλαμαριάς «Νέα Γενεά» και άλλης ομάδας, σε αλάνα - γήπεδο στο Καραμπουρνάκι, το 1927. Συλλογή Παναγιώτη Λαγγίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο **Σύλλογος Νεολαίας Καυκασίων Καλαμαριάς** ιδρύθηκε το 1924[78]. Ιδρυτικά του μέλη ήταν οι Κωνσταντίνος Πασσαλίδης, Ιάσων Κουϊμτζίδης, Γεώργιος Συμβουλίδης, Χαρ. Κελπανίδης και Σοφία Καρυπίδου.

Ο **Αναμορφωτικός Σύλλογος Καλαμαριάς «Ο Θρίαμβος»** ιδρύθηκε το 1926, αλλά τυπικά αναγνωρίστηκε από το Πρωτοδικείο τον Ιούνιο του 1936[79]. Ενεργά μέλη του συλλόγου ήταν νέοι κάτοικοι του κεντρικού κυρίως συνοικισμού της Καλαμαριάς, ποντιακής ως επί το πλείστον καταγωγής, όπως οι Θανάσης Ασιατίδης, Ιορδάνης Ουσταμπασίδης, Ιων. Μακρίδης, η Αθηνά και η Κίτσα Μακρίδου, ενώ πρόεδρος κατά το έτος επίσημης σύστασης ήταν ο Ηλίας Αλτίνογλου. Τα γραφεία στεγάζονταν σε μία παράγκα στην οδό Κομνηνών. Οι δραστηριότητες ήταν κυρίως πολιτιστικές, αλλά υπήρχε επίσης ερασιτεχνικό ποδοσφαιρικό τμήμα. Το φθινόπωρο του 1936 η Ασφάλεια Θεσσαλονίκης διέλυσε το σωματείο, με αφορμή μία

Καλαμαριά, 1930 - 1933. Μέλη του Αναμορφωτικού Συλλόγου Καλαμαριάς «Ο Θρίαμβος», μπροστά στην παράγκα της οδού Κομνηνών, που στέγαζε τα γραφεία. Η ταμπέλα γράφει «Θρίαμβος 1926» Από το περιοδικό «Έρμαρχος», τ. 6, Ιανουάριος-Απρίλιος 1986

παράσταση που ανέβασε ο σύλλογος και η οποία, προφανώς, δεν έτυχε της επίσημης έγκρισης[80].

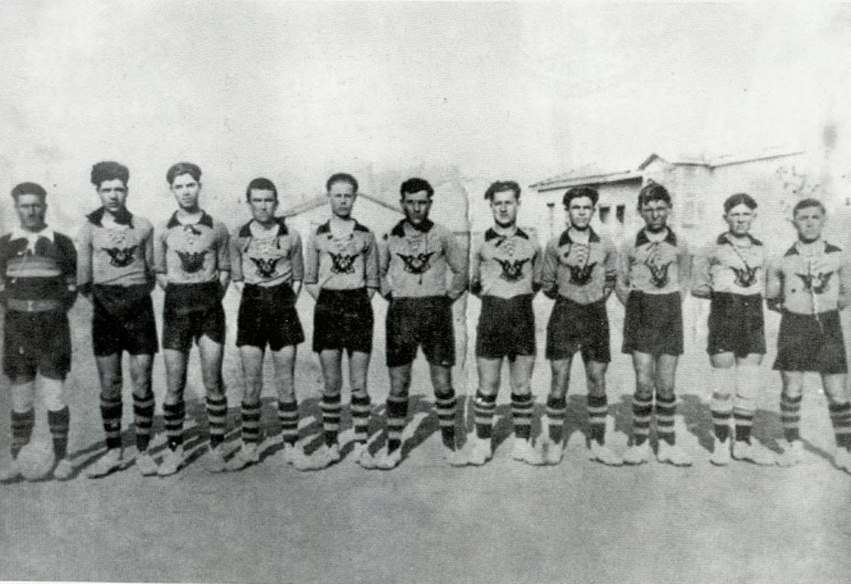
Ο κατάλογος των ιδρυτικών μελών του Αναμορφωτικού Συλλόγου Καλαμαριάς «Ο Θρίαμβος». Πολλά από τα μέλη διέμεναν σε οικήματα που έχτισε ο Εποικισμός και οικοδομικοί συνεταιρισμοί, όπως διαβάζουμε στη στήλη των διευθύνσεων. Από το καταστατικό του «Θριάμβου». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ο **Αθλητικός και Εκπαιδευτικός Σύλλογος Νεολαίας Καλαμαριάς «Η Αναγέννησις»** ιδρύθηκε το 1927[81]. Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Παύλος Συμεωνίδης και άλλα ιδρυτικά μέλη οι Στυλιανός Ραπτόπουλος, Θεόφιλος Τσαπικίδης, Μιχαήλ Ξανθόπουλος. Από τα σχετικά άρθρα του καταστατικού καθίσταται σαφής ο προσανατολισμός του συλλόγου στο προσφυγικό στοιχείο: «σκοπός είναι η εξάπλωσις του αθλητισμού καθ' απάσας τας τάξεις της προσφυγικής νεολαίας...», «τακτικά μέλη θεωρούνται οι εν Καλαμαριά και Θεσσαλονίκη πρόσφυγες νέοι ...», «επίκουρα μέλη καθίστανται οι άνω των 30 ετών πρόσφυγες έχοντες συμβουλευτικόν ψήφον». Ωστόσο, η σφραγίδα στερείται απεικονίσεων που θυμίζουν τις αλησμόνητες πατρίδες ή την προσφυγιά· στο κέντρο της απεικονίζεται ο Θησέας. Εκτός από το ποδοσφαιρικό τμήμα ο σύλλογος είχε δημιουργήσει και τμήμα βόλλεϋ[82].

Οι παραλιακοί και οι περιφερειακοί συνοικισμοί της Καλαμαριάς έχουν τη δική τους συμβολή στον αθλητισμό της εποχής.

Κατάλογος των ιδρυτικών μελών του Συλλόγου Νεολαίας Καλαμαριάς «Η Αναγέννησις». Οι αριθμοί 137, 136, 147 κ.λπ. στις διευθύνσεις των μελών δηλώνουν τους θαλάμους στους οποίους έμεναν ως πρόσφυγες. Από το καταστατικό του συλλόγου Η «Αναγέννησις». Αρχείο Πρωτοδικείου

Ο **«Μαραθών Κουρί»**[83] του συνοικισμού Κουρί[84] ιδρύθηκε το 1927 και συνεχίζει τη λειτουργία του μέχρι σήμερα. Οι ρίζες του κρατούν από τη νήσο Πρίγκηπο της Μικράς Ασίας, όπου έδρευε η ποδοσφαιρική ομάδα «Μαραθών»[85], που στη συνέχεια διασπάσθηκε σε «Ατρόμητο» και σε «Αστέρα». Ο ιδρυτικός πυρήνας του «Μαραθώνα» στο Κουρί της Καλαμαριάς ήταν οι

Η πρώτη ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου «Μαραθών Κουρί», το 1927. Από αριστερά διακρίνονται οι Γιώργος Λιώλιος, Δημήτρης Μανάτης, Βασίλης Ασβεστόπουλος, Πατσιλάρας (έβδομος) και τελευταίος ο Σταύρος Ζαμπέτογλου. Συλλογή Ζωής Χασάπη - Λιώλιου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

...ΙΚΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ
...ΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΙΑ' ΤΜΗΜΑ
...θ. Πρωτ. 51/6/10

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1938

Πρὸς
Τὸν κ. Εἰσαγγελέα Πλημ/κῶν
Ἐνταῦθα

Περί τοῦ Ἀθλητικοῦ Σωματείου «Μαραθὼν Κουρί»

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1752 τῆς 13ης Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1927 ἀποφάσεως τοῦ ἐνταῦθα Πρωτοδικείου, ἐχορηγήθη ἄδεια ἱδρύσεως [illegible] Κουρί ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ὁ Μαραθών».

Ὁ σύλλογος οὗτος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του μέχρι τὴν 8ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1936 συνήρχετο τακτικῶς καὶ διενήργει ἀρχαιρεσίας. Ἀπὸ τὴν 8ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1936 μέχρι τῆς 13ης Μαρτίου 1938 ἔπαυσε νὰ συνέρχεται καὶ νὰ διενεργῇ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου [illegible] ὑποχρεώσεις «ἀρχαιρεσίας».

Κατόπιν τούτου παρακαλῶ ὅπως [illegible] ἐὰν δέον νὰ ὑφίσταται ἢ ὄχι ὁ σύλλογος οὗτος.

Ὁ Διοικητὴς

[signature]

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ
ΑΝΘΥΠΟΜΟΙΡΑΡΧΟΣ

Έγγραφο του Διοικητή του ΙΑ΄ Αστυνομικού τμήματος Θεσσαλονίκης προς τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, με το οποίο ισχυρίζεται ότι το σωματείο «Μαραθών Κουρί» έπαψε να συνέρχεται και να διενεργεί αρχαιρεσίες, από τον Ιούνιο του 1936 μέχρι το Μάρτιο του 1938. 19 Απριλίου 1938

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΣ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 14 Μαΐου 1938

Ἐρ. Πῶς ὀνομάζεσαι κτλ.

Ἀπ. Λεωνίδας [illegible]

ἐγεννήθην ἐν [illegible] καὶ κατοικῶ ἐν [illegible]

ἐτῶν [illegible] καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος.

Ἐρ. Γνωρίζεις καὶ συγγενεύεις το κατηγορουμενο

Ἀπ. Τ Γνωρίζω

Ὁρκίσθη ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὰ ἄρθρα 121—124 Π. Δ.

διὰ τὸ τυχὸν ἀνέφικτον τῆς ἐπ' ἀκροατηρίῳ ἐμφανίσεώς του.

Ἐρ. Γνωρίζεις ἂν κλπ. (ἐγένετο ἡ δέουσα ἐρώτησις)

Ἀπ. [illegible]

[signatures]

Έκθεση εξέτασης μάρτυρα, ο οποίος καταθέτει ότι από το 1936 μέχρι το 1938 το σωματείο «Μαραθών Κουρί» «δεν εφάνη αντάξιον του προορισμού του» και «δεν ετηρούντο τα πρακτικά», 14 Μαΐου 1938. Φάκελλος Καταστατικού «Μαραθώνος Κουρί». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Από το καταστατικό. Η σφραγίδα του Αθλητικού Ομίλου Κατιρλί. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ο **Αθλητικός Όμιλος Κατιρλή**, στον ομώνυμο συνοικισμό[86] ιδρύθηκε τυπικά το 1928[87], με πρώτο πρόεδρο το Γεώργιο Γιοβάνογλου και ιδρυτικά μέλη τους Σωκράτη και Διαμαντή Μαστρογιαννάκη, Γρηγόρη Ποταμιάνο, Αντώνη Μιχαλίτση, Απόστολο Παπαδόπουλο και Κωνσταντίνο Πάγκαλο. Στο κέντρο της σφραγίδας απεικονιζόταν ένας ποδοσφαιριστής σε φάση απόκρουσης της μπάλας. Τα χρώματα του συλλόγου ήταν το μπλε και το άσπρο[88].

Η ποδοσφαιρική ομάδα του Αθλητικού Ομίλου Κατιρλί, με μέλη της διοίκησης και φιλάθλους σε αλάνα - γήπεδο στο Καραμπουρνάκι, το 1928. Διακρίνονται τα ξύλινα δοκάρια της εστίας. Συλλογή Παναγιώτη Λαγγίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο **Μορφωτικός Σύλλογος «Κοραής» Νέου Ρυσίου**[89] ιδρύθηκε το 1932, αλλά το καταστατικό του εγκρίθηκε από το Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης το 1935[90]. Στο Ρύσιο της Μικράς Ασίας λειτουργούσε από το 1910 το αθλητικό σωματείο «Ο Κοραής», που είχε συστήσει μία παρέα νεαρών Κωνσταντινουπολιτών, γνωστή ως «Τα παιδιά της Πόλης»[91]. Σε ανάμνηση του σωματείου αυτού, δόθηκε η επωνυμία «Κοραής» σε αυτό του Νέου Ρυσίου της Καλαμαριάς.

Καλαμαριά, 1926. Η παιδική - εφηβική ομάδα του Μορφωτικού Συλλόγου Νέου Ρυσίου «Κοραής», στην παραλία της Αρετσούς. Πίσω διακρίνεται ξύλινο σκέπαστρο, όπου απλώνονταν τα δίχτυα των ψαράδων της περιοχής. Συλλογή Κατίνας Αντύπα. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Νικηφόρος Νικηφορίδης· άλλα ιδρυτικά μέλη οι Βασίλειος Καργόπουλος, Γρηγόρης Τσαούσης, Χρήστος Κόκκινος, Ιωάννης Στρογγύλης, Δημήτρης Σαρηγιάννης, Βασίλης Αντύπας, Βασίλης Καργόπουλος και τρεις γυναίκες, οι Ελένη Μαγουλά, Φωφώ Εξερτζόγλου και Κατίνα Αντύπα. Ο «Κοραής» ήταν κυρίως μορφωτικός σύλλογος, αλλά παράλληλα λειτουργούσε ποδοσφαιρική ομάδα και τμήμα στίβου. Οι αγώνες και οι προπονήσεις πραγματοποιούνταν στην αλάνα της σημερινής πλατείας Σκρα και τα γραφεία βρισκόταν σε ένα μικρό υπόγειο στην ίδια πλατεία[92]. Τα χρώματα του συλλόγου ήταν το μπλε και το άσπρο, ενώ η προτομή του Αδαμάντιου Κοραή κοσμούσε τόσο τη σφραγίδα όσο και το λάβαρο.

Καλαμαριά, 1929. Παίκτες της παιδικής - εφηβικής ομάδας του Αθλητικού Ομίλου Ρυσίου, φωτογραφημένοι με τη στολή της ομάδας. Από αριστερά, Βασίλης Καργόπουλος, Θανάσης Καπτανθανάσης και Ιωάννης Στρογγύλης. Συλλογή Ιωάννη Στρογγύλη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο **Μορφωτικός Αθλητικός Σύλλογος Νεολαίας Συνοικισμού Στυλιανού Γονατά**[93] ιδρύθηκε το 1934[94]. Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Χρήστος Παπαδόπουλος, ενώ άλλα ιδρυτικά μέλη οι Θ. Οδοντίδης, Χ. Κολοβός, Π. Καψαρός και Αγαμέμνων Δημητριάδης. Τα χρώματα του συλλόγου ήταν το πράσινο και το άσπρο.

— Ἀκρίτας Ἑνώσ. Νεολαιας Καλαμαριᾶς νικᾶ Ἐθνικὸν Μ. Ἀλεξάνδρου 2-0.

Εἰς τὸ γήπεδον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου συνηντήθησαν χθὲς Κυριακὴν αἱ ὁμάδες Ἀκρίτας Καλαμαριᾶς καὶ Ἐθνικὸς Μ. Ἀλεξάνδρου.

Δέκα λεπτὰ πρὶν λήγη τὸ δεύτερον ἡμιχρόνιον ὁ διαιτητὴς ὅλως ἀναιτίως διέκοψε τὸν ἀγῶνα οἱ δὲ παῖκται τοῦ Ἐθνικοῦ δὲν ἐσυνέχισαν αὐτόν.

Οἱ τοῦ Ἀκρίτα ὅμως συμμορφούμενοι πρὸς τὸν κανονισμὸν ἠθέλησαν νὰ παρατείνουν τὴν ἐν τῷ γηπέδῳ παραμονήν των ἐπὶ δεκάλεπτον εἰσέτι, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν αὐτοῦ, πρᾶγμα ὅπερ φρονοῦμεν ὅτι δὲν τιμᾶ τὸν ἀνεγνωρισμένης ἀξίας Γυμναστικὸν Σύλλογον Μ. Ἀλέξανδρον.

«Εφημερίς των Βαλκανίων», 18.4.1927

Σε μία εποχή κατά την οποία οι αθλητικοί σύλλογοι σπάνια συνέστηναν γυναικεία τμήματα, με τη συμμετοχή της γυναίκας σε κοινωνικούς θεσμούς και δραστηριότητες να είναι ακόμη πολύ περιορισμένη, η λειτουργία σε ένα προσφυγικό συνοικισμό των δύο μοναδικών αμιγώς γυναικείων αθλητικών συλλόγων στη Θεσσαλονίκη- με εξαίρεση τον Αθλητικό Όμιλο «Η Άρτεμις»[95]- αξίζει ειδική αναφορά. Επρόκειτο για το **Σύλλογο Νεανίδων Καλαμαριάς**[96] και για τον **Αθλητικό Σύλλογο Ομίλου Δεσποινίδων Συνοικισμού Βυζαντίου**.

Ο πρώτος δραστηριοποιήθηκε στο κέντρο της Καλαμαριάς από το 1927, είχε κυρίως μορφωτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς, αλλά και γυμναστικό τμήμα. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο αποτελούσαν οι Σάρρα Καρυπίδου (πρόεδρος), Παρθενόπη Σιδηροπούλου, Ελένη Αβραμίδου, Ιουλία Συμβουλίδου. Ο δεύτερος βρισκόταν στον συνοικισμό Βυζαντίου[97], στις παρυφές της Καλαμαριάς και ενεργά μέλη του ήταν οι Κωνσταντία Πετροπούλου (πρόεδρος), Σοφία Ιατροπούλου, Θάλεια Κυριακίδου, Αγγελική Τζαβέλλα και Βικτώρια Γκοτζαμάνη. Δε γνωρίζουμε πότε ακριβώς ιδρύθηκε, ωστόσο σίγουρα λειτουργούσε το 1932[98]. Αξίζει να επισημάνουμε ότι το Βυζάντιο κατοικήθηκε κυρίως από Κωνσταντινουπολίτες. Η σφραγίδα της αθλητικής τους παράδοσης φαίνεται να μπαίνει για ακόμη μία φορά. Προφανώς, η δράση των δύο φορέων υπήρξε σύντομη. Δεν παύει, ωστόσο, να αποτελεί ένα μικρό βήμα στην ανάπτυξη του γυναικείου αθλητισμού και τη χειραφέτηση των γυναικών· ιδιαίτερα των προσφύγων γυναικών με τα ιδιαίτερα προβλήματα που αυτές αντιμετώπιζαν.

1939. Τα παιδιά γυμνάζονται στην αυλή της Χ.Ε.Ν. Καλαμαριάς. Συλλογή Χ.Ε.Ν. Θεσσαλονίκης. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Εκτός από τους παραπάνω συλλόγους που ήταν επίσημα αναγνωρισμένοι από το Πρωτοδικείο και που τα μέλη τους ήταν συνήθως νέοι άνω των 18 ετών, υπήρχαν και οι ανεπίσημες, βραχύβιες ομάδες που συγκροτούνταν συνήθως από παιδιά και εφήβους ανάλογα με τη γειτονιά που ζούσαν ή ακόμη με το δρόμο και την αλάνα όπου έπαιζαν. Αναφορές για τις ομάδες αυτές έχουμε κυρίως από προφορικές μαρτυρίες αλλά και από σύντομα δημοσιεύματα σε εφημερίδες της εποχής, καθώς ορισμένες από αυτές συμμετείχαν σε πρωταθλήματα ερασιτεχνικής κατηγορίας[99]. Τέτοιες ομάδες ήταν, ο Αθλητικός Όμιλος Ρυσίου (Α.Ο.Ρ.) στην Αρετσού, ο «Αετός» στο Κουρί, η «Μεγάλη Ελλάδα» στα Γερμανικά[100], τα «Πράσινα Πουλιά» στο Διώροφα, ο «Μικρός ΠΑΟΚ» του Ιδρύματος Προστασίας Απόρων Παίδων «Ο Αριστοτέλης», ο «Παρθενώνας» Νέου Ρυσίου, η «Αστραπή» (χρώμα κόκκινο), η «Βροντή» (χρώμα λιλά), η «Αυγή», ο «Ατρόμητος», ο «Ολυμπιακός», τα «Ολύμπια» (χρώμα άσπρο και μπλε), η «Αυγή» και ο «Αβέρωφ (χρώμα μπλε)».

Άλλα ανεπίσημα σωματεία, αποτελούμενα από μεγαλύτερης ηλικίας νέους, ήταν ο Αθλητικός Σύλλογος Καλαμαριάς «Ακρίτας» και ο Φιλοπρόοδος Σύλλογος Αρετσούς.

— Αἱ συναντήσεις

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν εἰς τὸ Ν. Ρύσιον ἡ Λευκὴ Παπάφη ἐνίκησε τὸν Παρθενῶνα μὲ 2—0. Ὁ διαιτητὴς ἐμεροληπτησε σκανδαλωδῶς ὑπὲρ τοῦ δευτέρου.

—Εἰς τὸ γήπεδον τῆς Καλαμαριᾶς προχθὲς ὁ ἀτρόμητος ἐνίκησε τὸν Ἀπόλλωνα Καλαμαριᾶς διὰ 2—1.

—Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἡ Λευκὴ Ἀτρομήτου ἐνίκησε τὴν α΄ Φοίνικος διὰ 5-4.

— Προχθὲς ὁ Ἀβέρωφ ἐνίκησε τὴν α-β τοῦ Μ. Ἀπόλλωνος διὰ 5-1 (4-1). Ὁ διαιτητὴς ἐμεροληπτησε ὑπὲρ τῶν νικητῶν.

«Μακεδονικά Νέα», 28.8.1928

Τούμπα

Η Τούμπα, αμιγώς προσφυγικός συνοικισμός, κατοικήθηκε από μεγάλο αριθμό προσφύγων που προερχόταν από πολλές περιοχές της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Ανατολικής Θράκης. Ανέπτυξε, όπως και η Καλαμαριά, πλούσια αθλητική δραστηριότητα και ένα μεγάλο αριθμό μορφωτικών - αθλητικών σωματείων. Η Τούμπα θεωρείται και είναι η έδρα του Π.Α.Ο.Κ., κυρίως λόγω του γηπέδου που βρίσκεται εκεί από το 1959. Ωστόσο, το πιο δραστήριο και μακρόβιο σωματείο της περιοχής, που μάλιστα λειτουργεί μέχρι σήμερα, ήταν η **Μορφωτική Ένωση Νεολαίας Τούμπας (Μ.Ε.Ν.Τ.)**.

Από το καταστατικό της Μορφωτικής Ένωσης Νεολαίας Τούμπας: η σφραγίδα του συλλόγου. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Η Μ.Ε.Ν.Τ. ιδρύθηκε το 1926[101]. Οι Ευστράτιος Χατζηπανταζής, Ορέστης Αρτεμιάδης, Ιωάννης Σταμπουλίδης, Σόλων Πάργας και Ελευθέριος Ιωαννίδης αποτέλεσαν την προσωρινή επιτροπή, ενώ οι Παναγιώτης Θεοδωρίδης, Παπαζαφειρόπουλος, Βαρσάμος, Αγγελίδης και Μανιώτης, το πρώτο διοικητικό συμβούλιο. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η πρωτοβουλία της ίδρυσης του σωματείου ανήκε κυρίως στο Νικόλαο Σφήκα, εμπορικό αντιπρόσωπο, πρωτεργάτη της οικιστικής αποκατάστασης των προσφύγων στην Τούμπα και δημοτικό σύμβουλο Θεσσαλονίκης κατά την περίοδο 1930 - 1934, με την παράταξη του Πατρικίου, που υποστήριζε η Δημοκρατική Ένωση του Αλέξανδρου Παπαναστασίου[102].

Η αρχική επωνυμία του σωματείου ήταν Λέσχη Νεολαίας Τούμπας, αλλά το 1928, με την τροποποίηση του καταστατικού, μετονομάσθηκε σε Μορφωτική Ένωση Νεολαίας Τούμπας. Σύμφωνα με το καταστατικό, μέλη του φορέα μπορούσαν να γίνουν μόνον οι κάτοικοι της Τούμπας. Από το καταστατικό του 1926 αξίζει να μνημονευθεί ένα ακόμη στοιχείο: στο άρθρο 3 ως ένας από τους στόχους οριζόταν ο καταρτισμός προσκοπικών ομάδων, στο πλαίσιο του γυμναστικού τμήματος - το αίτημα απαλείφθηκε κατά την τροποποίηση του 1928[103].

Τα χρώματα του συλλόγου ήταν το γαλάζιο και το λευκό. Η σφραγίδα κυκλικά έγραφε «Μορφωτική Λέσχη Τούμπας» και στο κέντρο της εικονιζόταν ένα χέρι που κρατά έναν πυρσό. Το λάβαρο ήταν ένα παραλληλόγραμμο γαλανόλευκο ύφασμα στη μέση του οποίου έγραφε: «Μορφωτική Λέσχη Νεολαίας Τούμπας».

Η β' ποδοσφαιρική ομάδα της ΜΕΝΤ, το 1928. Στις φανέλες διακρίνονται τα αρχικά Ν.Τ. (Νεολαία Τούμπας). Συλλογή Ευμορφίας Βασιλειάδου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Αθλητές ποδηλάτες και ποδοσφαιριστές της Μ.Ε.Ν.Τ. [όσοι φορούν τις σκουρόχρωμες φανέλες με τα αρχικά Ν.Τ. (Νεολαία Τούμπας)], φωτογραφημένοι με αθλητές άλλου συλλόγου το 1930. Συλλογή Ευμορφίας Βασιλειάδου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Το 1928 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια των εγκαταστάσεων στη συμβολή των οδών Επταλόφου και Ιλισσού στην Κάτω Τούμπα, στο ίδιο σημείο όπου βρίσκονται και σήμερα. Έκτοτε, και σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η Μ.Ε.Ν.Τ. ανέπτυξε πλούσια πολιτιστική δράση, λειτουργώντας λέσχη διαλέξεων, δανειστική βιβλιοθήκη, φιλολογικό, θεατρικό και μουσικοχορευτικό τμήμα, με ποικίλες και αξιόλογες δραστηριότητες[104].

Το αθλητικό τμήμα, από την άλλη, περιελάμβανε ομάδες ποδοσφαίρου, πετόσφαιρας, καλαθόσφαιρας, κλασικού αθλητισμού και ορειβασίας. Η ποδοσφαιρική ομάδα έπαιζε συνήθως στη Β' κατηγορία, αλλά πριν από το 1937 ανήλθε στην Α' και το 1938 διεκδίκησε σε ημιτελικούς αγώνες το κύπελλο από τον Ολυμπιακό Πειραιώς. Ακόμη, η Μ.Ε.Ν.Τ. συμμετείχε τακτικά στα πρωταθλήματα βόλλεϋ και μπάσκετ που οργανώνονταν στη Χ.Α.Ν.Θ. Ως γήπεδο και χώρο προπονήσεων ο σύλλογος χρησιμοποιούσε

Η ποδοσφαιρική ομάδα της Μ.Ε.Ν.Τ. το 1930. Στις φανέλες διακρίνονται σήμα με το αρχικό Ε (Ένωση). Συλλογή Ευμορφίας Βασιλειάδου. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

μία αλάνα στην τοποθεσία που σήμερα περιβάλλεται από τις οδούς Ανατολικής Θράκης, Παπάφη, Χίου και Κανάρη[105].

Στις 17 Αυγούστου 1946 το κτίριο καταστράφηκε σε πυρκαγιά. Παρ' όλο που το πόρισμα της ανάκρισης απέδωσε το γεγονός σε βραχυκύκλωμα, η πιο διαδεδομένη εκδοχή υποστηρίζει ότι επρόκειτο για εμπρησμό από εθνικόφρονες παρακρατικούς που θεωρούσαν το σύλλογο εστία αριστερών. Το κτίριο ανακαινίστηκε, αλλά το αρχείο που διατηρούσε ο σύλλογος μέχρι εκείνη την εποχή καταστράφηκε για πάντα, με αποτέλεσμα την οριστική απώλεια σημαντικών στοιχείων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανασύσταση της ιστορίας του συλλόγου και της Τούμπας συνολικά.

Η σφραγίδα του συλλόγου του Γυμναστικού Ομίλου «Ερμής» Άνω Τούμπας. Από το καταστατικό του συλλόγου «Ερμής». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ένα ακόμη σωματείο με έντονη παρουσία στο συνοικισμό ήταν ο **Γυμναστικός Όμιλος «Ερμής» Άνω Τούμπας** που ιδρύθηκε στις αρχές του 1933[106]. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο απαρτιζόταν από τους Γεώργιο Ιβράκη (πρόεδρο), Κωνσταντίνο Κεφαλά, Διονύσιο Παρίση, Γεώργιο Γεωργιάδη, Δημήτριο Ορφανίδη, Ιωάννη Καργόπουλο και Σταύρο Πιπίδη.

Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο σύλλογος δημιουργήθηκε από παρέα νέων που κατοικούσαν στη περιοχή της εκκλησίας της Αγίας Μαρίνας και οι περισσότεροι ήταν πρόσκοποι[107]. Η στενή σχέση του σωματείου με τους προσκόπους διαφαίνεται και από το καταστατικό, όπου δηλωνόταν πως η ιδρυτική συνέλευση έγινε στη Λέσχη Προσκόπων της Άνω Τούμπας, επί της οδού Διαγόρα[108].

Ο «Ερμής» είχε ποδοσφαιρική ομάδα στη Γ΄ κατηγορία και τμήμα κλασικού αθλητισμού. Παρ' όλο που ο όρος «γυμναστικός» στον τίτλο υποδηλώνει καθαρά αθλητική δραστηριότητα, ο «Ερμής» ανέπτυξε και καλλιτεχνικές, κυρίως θεατρικές δραστηριότητες. Η σφραγίδα του συλλόγου έφερε στο κέντρο της την προτομή του Ερμή.

— Χοροεσπερίς 'Αθλητ. Συλλόγου «Ἑρμῆς» Τούμπας

Ἡ χοροεσπερίς πού ἐδόθη τὸ παρελθὸν Σάββατον ὑπὸ τοῦ Α.Σ. «Ἑρμῆς» εἰς τὴν Λέσχην Προσκόπων Ἄνω Τούμπας, ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἡ καλλιτέρα τῆς περιόδου ἐν τῷ συνοικισμῷ μας ἀπὸ ὅλας τὰς ἀπόψεις. Ἡ εὐρεῖα καὶ καταλλήλως διακοσμημένη αἴθουσα ἦτο πλημμυρισμένη ἀπὸ ἐκλεκτὸν κόσμον. Ἡ δὲ ἐπικρατήσασα τάξις ὑπῆρξε παραδειγματική. Βεβαίως δὲν ἔλειψεν ἡ φορολογία ὑπὸ τύπον λαχείων κ.λ.π. ἀλλ' ἦτο δύσκολον νὰ τὴν ἀρνηθῇ κανεὶς διότι ἐγένετο ἀπὸ δύο ὡραιοτάτας καὶ εὐγενεστάτας ὑπάρξεις, τὰς δας Μαίρην Βαρνάβα καὶ Μαίρην Μακρίδου αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ ἐπὶ τῆς ὑποδοχῆς.

Ἐκλεκτὴ ἡ παρέα ἡ ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς κ. κ. Ἀδωὺς Παλληκαροπούλου, Μπεκιάρην μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, Ἰωαννίδην μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, Βαγιανοῦ μετὰ τῆς κυρίας του Βογιατζόγλου μετὰ τῆς Κας του καὶ θυγατρός του, καὶ τὴν δίδα Γεωργιάδου.

Ἐπίσης ἡ παρέα τοῦ κ. Ὀρφανίδου, ἡ ὁποία ἐστολίζετο ἀπὸ τὲς δ)ες Μαίρην καὶ Εὐαγγελίαν Μακρίδου μὲ ὡραίες ἄσπρες τουαλέτες, καὶ τὰς ἀ... σοφίας Σταμου. Ἐξαιρετικὰ εὔθυμο τὸ «γκρούπ» τοῦ κ. καὶ τῆς δος Κωνσταντινίδου, ὡς καὶ τοῦ ἰατροῦ κ. Καραμαούνα. Διεκρίναμεν τὰς οἰκογενείας Λυμπεροπούλου, Θεοδωρίδου καὶ Σωφρονίδου, τὰς ἀδελφὰς Χατζηγιάννη, Καργοπούλου, Δημητρακούλου, Παρίση, Σογανίδη, Χατζηγραμμάτου καὶ Ἀλμπάνη. Ἐπίσης τοὺς κ.κ. Σαραφείδην μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, Τσαλτίδην, Σαραντίδην μετὰ τῆς ἀδελφῆς του. Τὰς δας ἀδελφὰς Πουρσανίδου, Ἑρμίδου, Παρίση, Τσακίρη καὶ Κα ...όγλου.

Ὡραῖα ἐχόρευσαν τὸν Ρωσσικὸν χορὸν «Καζάσκα» ὁ κ. Βαρνάβας μετὰ τῆς δ)ος Ε. Πουρσανίδου.

Κορωνὶς δὲ ὅλων ἦτο μία ὑπέροχος ἀπαγγελία τοῦ ποιήματος «Βάλε νὰ πιῶ» ὑπὸ τῆς θελκτικῆς δίδος Μαίρης Βαρνάβα.

Τὰ θερμά μας συγχαρητήρια εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ «Ἑρμοῦ».

ΒΙΘΥΝΙΩΤΗΣ

— Δ΄ ὁμὰς Προσκόπων—Ξηροκρήνη

Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν καὶ ὥραν 3 μ.μ. ἐν τῷ γηπέδῳ τῆς Δόξης ἐνίκησε ἡ 4η ὁμὰς Προσκόπων τὸν Ὅμιλον Ξηροκρήνης.

«Μακεδονικά Νέα», 28.2.1932

Το **Αθλητικό και Ποδοσφαιρικό Σωματείο «Αετιδεύς» Τούμπας** ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1929[109] από τους Κωνσταντίνο Καρατζά (πρώτο πρόεδρο), Δημήτριο Ορφανίδη, Χαρίλαο Σεράση (διευθυντή του «Τενεκεδένιου» σχολείου της Τούμπας στη δεκαετία του 1930), Ιωάννη Χαραλαμπίδη, Σάββα Αδαμτσίλογλου, Θάνο Χριστόφορο και Γεώργιο Ωραιόπουλο. Η σφραγίδα απεικόνιζε ένα ποδοσφαιριστή σε φάση απόκρουσης της μπάλας.

Η σφραγίδα του Αθλητικού και Ποδοσφαιρικού Συλλόγου «Αετιδεύς Τούμπας». Από το καταστατικό του συλλόγου «Αετιδεύς». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ο «Αετιδεύς» το 1933 έπαιζε στη Β΄ κατηγορία[110]. Τα γραφεία βρισκόταν στην οδό Δαρδανελλίων[111]. Δε γνωρίζουμε περισσότερα για την δράση του συλλόγου. Ωστόσο, στον «Οδηγό Θεσσαλονίκης και Περιχώρων» του Γαβριηλίδη αναφέρεται στην Άνω Τούμπα το ωδείο «Αετιδεύς», στοιχείο που μας κάνει να υποθέσουμε ότι ο σύλλογος ανέπτυξε και καλλιτεχνικές δραστηριότητες[112].

Η πρώτη εφηβική ποδοσφαιρική ομάδα του «Αετιδέα» Τούμπας, το 1929-1930. Από το βιβλίο των Χρήστου Ζαφείρη, Άρη Παπατζήκα, «Εν Θεσσαλονίκη 1900-1960»

Ο **Αθλητικός Μορφωτικός Σύλλογος «Ποσειδών» Τούμπας** ιδρύθηκε το 1935[113] με πρώτο πρόεδρο τον Ιωάννη Θεοφίλου και άλλα ιδρυτικά μέλη τους Χρήστο Μεϊμαρίδη, Δημήτριο Μανιάκη, Ευάγγελο Νότογλου, Δημήτριο Γεωργιάδη, Παναγιώτη Πυρσό, Δημήτριο Σαρρή και Νικηφόρο Κυρριώτη. Από τις διευθύνσεις των μελών υποθέτουμε ότι ο σύλλογος ενεργοποιείτο κυρίως στην Κάτω Τούμπα, αλλά και στο συνοικισμό της Οσίας Ξένης[114] (περιοχή Χαριλάου). Στους στόχους του συλλόγου περιελαμβάνετο η ίδρυση διαφόρων αθλητικών τμημάτων. Δε γνωρίζουμε περισσότερα στοιχεία για τη δράση του συλλόγου.

Η **Αθλητική και Μορφωτική Ένωσις Συνοικισμού οδού Αθηνών - Μουταλάσκης**[115] ιδρύθηκε το 1930[116]. Η προσωρινή διοικούσα επιτροπή απετελείτο από τους Γεώργιο Γιαλαμά (πρόεδρο), Νικόλαο Χολέβα, Κωνσταντίνο Ξανθόπουλο, Κωνσταντίνο Φιλιππίδη, Γεώργιο Τουρασή, Πανα-

Από το καταστατικό του Μορφωτικού Συλλόγου «Ποσειδών» Τούμπας: Τα ιδρυτικά μέλη του συλλόγου. Αναγράφονται διευθύνσεις από τους προσφυγικούς οικισμούς της Τούμπας (π.χ. Παραπήγματα, «ΝΤ.»: Νεόχτιστα, κ.λπ.). Αρχείο ΠρωτοδικείουΘεσσαλονίκης

'Ιδρυτικόν

'Εν Θεσσαλονίκῃ σήμερον τήν 20 'Ιουλίου 1935 ἡμέραν Κυριακήν καί ὥραν 10 π.μ. συνελθόντες οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐξ ἡμῶν ἀπεφασίσαμεν τήν ἵδρυσιν ἀθλητικοῦ καί μορφωτικοῦ συλλόγου ὑπό τήν ἐπωνυμίαν Α.Μ.Σ. Ποσειδῶν Τούμπας ὅστις θέλει συγκεντρώσει ὅλους τούς νέους τοῦ συνοικισμοῦ καί καθοδηγήσῃ τούτους εἰς ἀσκητικάς προπονήσεις διαφόρων ἀγωνισμάτων διά τήν σωματικήν ἀνάπλασιν αὐτῶν. Οἱ αὐτοί δέ συνελθόντες ἀναθέτομεν εἰς τούς κκ. Δ. Μανιστην, Εὐάγγελον Νότογλου καί Παναγ. Πυρσόν ὅπως φροντίσουν διά τήν σύνταξιν τοῦ καταστατικοῦ καί ἅμα τῷ πέρατι τούτου συγκαλέσωσιν γενικήν συνέλευσιν διά τήν συζήτησιν καί ἔγκρισιν τούτου.

Οἱ ἱδρυταί

1) Χριστ. Μεϊμαρίδης	Χρηστ. Μεϊμαρίδης	Ε.345 Παραπήγματα
2) Δημ. Μανιάτην	Μανιάτης	Βυζήης 36
3) Εὐάγγελος Νότογλου	Ε. Νότογλου	Ν.Τ.42
4) Δημ. Γεωργιάδης		'Οσίας Ξένης 35
5) Παν. Πυρσός		Ν.Τ.242
6) Δημ. Σαββῆς		Παραπήγματα 441
7) 'Ιωάν. Θεοφίλου		Παραπήγματα 700
8) Νικηφ. Κυπραίωτης	Ν. Κυπραίω...	'Οσίας Ξένης 137
9)		

γιώτη Ευαγγέλου, Διονύσιο Ζελομοσίδη. Δικαίωμα εγγραφής τακτικού μέλους είχαν μόνο οι κάτοικοι του συνοικισμού. Σύμφωνα με το καταστατικό, εκτός από το τμήμα φυσικής αγωγής, προβλεπόταν η σύσταση φιλολογικού και ψυχαγωγικού τμήματος. Η σφραγίδα κυκλικά έγραφε «Αθλητική και Μορφωτική Ένωσις Συνοικισμού οδού Αθηνών» και στο κέντρο έφερε ένα χέρι που κρατά ένα πυρσό.

Η **Μορφωτική Ένωσις Νεολαίας Μαλακοπητών**, που έδρευε στο συνοικισμό Νέα Μαλακοπή[117], ιδρύθηκε το 1933[118], με πρώτο πρόεδρο το Μάρκο Εριφιάδη. Άλλα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ήταν οι Γεώργιος

Τα άρθρα 22 ως 25 από το καταστατικό της Αθλητικής και Μορφωτικής Ενώσεως Συνοικισμού Αθηνών - Μουταλάσκης: περιγράφονται τα εμβλήματα και ορίζεται ότι μετά τη διάλυση του συλλόγου η περιουσία του θα περιέλθει στο Προσφυγικό Νοσοκομείο. Από το καταστατικό της Ενώσεως Συνοικισμού Αθηνών - Μουταλάσκης. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης. Μορφωτική Ένωση Νεολαίας Μαλακοπητών

"Αρθρον 22ον) 'Η σφραγίς τῆς 'Ενώσεως εἶναι στριγγύλη φέρουσα κυκλοτερῶς τάς λέξεις "'Αθλητική καί Μορφωτική "Ενωσις Νεολαίας Συν/σμοῦ 'Οδοῦ 'Αθηνῶν" καί εἰς τό μέσον φέρουσα πυρσόν.-

"Αρθρον 23ον) 'Η "Ενωσις κέκτηται σημαίαν τῆς Ξηρᾶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας εἶναι σχεδιασμένον τό σῆμα, δέκα κέντρα τῶν τεσσάρων κυανῶν τετραγώνων τά ἀρχικά γράμματα τῆς 'Ενώσεως (Α.Μ.Ε.Ν.)

"Αρθρον 24ον) 'Η τροποποίησις τοῦ παρόντος Καταστατικοῦ πλήν τοῦ ἄρθρου 16 γίνεται τῇ εἰσηγήσει τοῦ Δ.Σ. ἤ τῇ προτάσει τοῦ νομίμου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν, κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.-

"Αρθρον 25ον) 'Εν περιπτώσει διαλύσεως τῆς 'Ενώσεως ἡ περιουσία αὐτῆς περιέρχεται εἰς τό Προσφυγικόν Νοσοκομεῖον.-

Σπυρόπουλος, Αλκιβιάδης Κανάκης, Σωτήριος Καρφόπουλος, Κλητομένης Καρφόπουλος, Μιχαήλ Σαμουηλίδης και Νίκος Αλεξιάδης. Στους στόχους του καταστατικού οριζόταν η δημιουργία βιβλιοθήκης, αθλητικού και μουσικού τμήματος. Στον κατάλογο των ιδρυτικών μελών καταγράφονταν 59 άτομα (όλα άρρενες), από τα οποία τα 31 ορίζονταν ως «γυμναζόμενα».

Η σφραγίδα κυκλικά έγραφε «Μορφωτική Ένωσις Νεολαίας Μαλακοπητών - Τούμπα 1932» και στο κέντρο της εικονιζόταν ο φοίνικας. Τα χρώματα του συλλόγου ήταν το άσπρο και το μαύρο.

Τέλος, στην Τούμπα υπήρξαν τουλάχιστον άλλα 13 σωματεία, στην πλειοψηφία τους ανεπίσημα[119]: ο «Εθνικός» (1925), ο «Πανιώνιος» (1926), ο «Τουμπαϊκός» (1927), ο «Απόλλων Τούμπας» (1928), ο «Βόσπορος» (1929), η «Εργατική Νίκη» (1929), ο «Ολυμπιακός» (1929), ο «Αετός» Παπαφείου

Ο κατάλογος των ιδρυτών και των μελών της Μορφωτικής Ενώσεως Νεολαίας Μαλακοπητών: τα γυμναζόμενα και τα μη γυμναζόμενα μέλη. Από το καταστατικό της Νεολαίας Μαλακοπητών. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Κατάλογος ἱδρυτῶν και μελῶν του Σωματείου «Μορφωτική Ένωσις Νεολαίας Μαλακοπητών».

Γυμναζόμενα μέλη —	26 Λαζαρίδης Σάββας
	27 Κόνιος Ιωάννης
1. Αγρίδης Ιωάννης	28 [illegible] Πέτρος
2. Μαυρόπουλος Νικήτας	29 Τσαγκαρόγλου Ιωάννης
3 Κυριάκης Καρφόπουλος	30 Ανδρεάδης Σάββας
4 Αλεξιάδης Νεόφυτος	31 Γιαννιτσόγλου Κοσμάς
5 Γρηγοριάδης Αντώνιος	
6 Βασιλειάδης Μηνάς	Μή Γυμναζόμενα μέλη-
7 Κοσμίδης Θεοδόσιος	32 Ερυφιάδης Μάρκος
8 Σπυρόπουλος Δημήτριος	33 Καρφόπουλος Σωτήριος
9 Κανάκης Αλκιβιάδης	34 Σπυρόπουλος Γεώργιος
10 Μαγκασιάν Ανδρέας	35 Αραπόγλου Πρόδρομος
11 Μανάβης Θεοχάρης	36 Σαμουηλίδης Αντώνης
12 Ψαλίδης Παντελής	37 Γιαννιτσόγλου Νικήτας
13 Κοσμίδης Σταύρος	38 Ιγνατιάδης Ιωάννης
14 Γαβριηλίδης Γαβριήλ	39 Αραπόγλου Νικόλαος
15 Φουντόγλου Γεώργιος	40 " Ηλίας
16 Σκουζαρόπουλος Σάββας	41 Ομηρίδης Τρύφων
17 Βιντζίδης Σταύρος	42 Βασιλειάδης Εφραίμ
18 Χατζηαλεξιάδης Δημήτριος	43 " Μερκούριος
19 Χατζηαλεξιάδης Πρόδρομος	44 Γρηγοριάδης Πρόδρομος
20 Καρφόπουλος Κλητομένης	45 Κανάκης Πρόδρομος
21 Καραντώνης Νικόλαος	46 Καθαρόπουλος Ιγνάτιος
22 Οικονομίδης Χαράλαμπος	47 " Πρόδρομος
23 Παπαδόπουλος Ιωάννης	48 Δραμιτσάλογλου Δημήτριος
24 Ερυφιάδης Θωμάς	49 Καθαρόπουλος Τιμόθεος
25 Καπανόγλου Γεώργιος	50 Νικολαΐδης Παναγιώτης

Αγώνας βόλλεϋ στην περιοχή της Τούμπας το 1930. Από το βιβλίο των Χρήστου Ζαφείρη, Άρη Παπατζήκα, «Εν Θεσσαλονίκη 1900-1960»

— Συναντήσεις

Σήμερον συναντῶνται εἰς τὸ γήπεδον τῆς Δόξης αἱ ἑξῆς ὁμάδες: Ὥρα 5,30 μ. μ. Δόξα Τσινάρ—Νίκη, Β Δόξης Τσινάρ—Κόπανος Τούμπας.

Γήπεδον Ἄρεως ὥρα 4 μ. μ. Ἀετὸς Παπάφη—Ἐθνικὴ Ἀκτίς.

Ἐπίσης σήμερον συναντῶνται αἱ ὁμάδες Κανάρης καὶ Πανιώνιος Τούμπας. Ὁ Κανάρης ἄν καὶ ἔχει ὀλίγον καιρὸν ποῦ ἐπανιδρύθη, ἐν τούτοις ὅμως, χάρις εἰς τὴν ἀρτίαν σύνθεσιν τῆς ὁμάδος του ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν καὶ πειθαρχίαν τῶν μελῶν του, θὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἐκπλήξεις εἰς τὸ μέλλον. Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ πιστεύσωμεν ἀπὸ τὸν σημερινὸν του ἀγῶνα.

«Μακεδονικά Νέα», 26.8.1928

(1929), η «Λευκή» Παπαφείου (1928), ο «Ατρόμητος» (1929), η «Δόξα» (1929), ο «Κόπανος», η «Τόλμη» και ο Ποδηλατικός Αθλητικός Όμιλος Τούμπας (Π.Α.Ο.Τ.) (1929). Ο τελευταίος εκτός από τμήμα ποδηλασίας, είχε και τμήμα στίβου, λέσχη και γήπεδο για την προπόνηση των αθλητών του.

Σαράντα Εκκλησιές, Τριανδρία

Στο συνοικισμό των Σαράντα Εκκλησιών εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες, κυρίως από την Ανατολική Θράκη, ενώ ο γειτονικός Παύλος Μελάς[120] κατοικήθηκε αρχικά από οικογένειες αγωνιστών του Μακεδονικού Αγώνα. Ο **Μορφωτικός Όμιλος Νεολαίας Συνοικισμού Σαράντα Εκκλησιών - Παύλου Μελά**, που δημιουργήθηκε το 1932[121], «συστέγασε» κατοίκους και των δύο περιοχών, με πρώτη διοίκηση τους Ζαφείριο Σαζανίδη (πρόεδρο), Νικηφόρο Σημανίκα, Πολυμένη Ανδρακλή, Δημήτριο Ταυρίδη, Δημήτριο Καλογιάννη, Αλέξανδρο Μποντσίδη και Νικόλαο Αναδολλή. Η δραστηριότητα του ομίλου υπήρξε σύντομη και όχι αξιοσημείωτη.

Στην Τριανδρία υπήρχε ο Γυμναστικός Σύλλογος Τριανδρίας «Ολυμπιακός»[122], προφανώς ανεπίσημος και με ολιγόχρονη δράση.

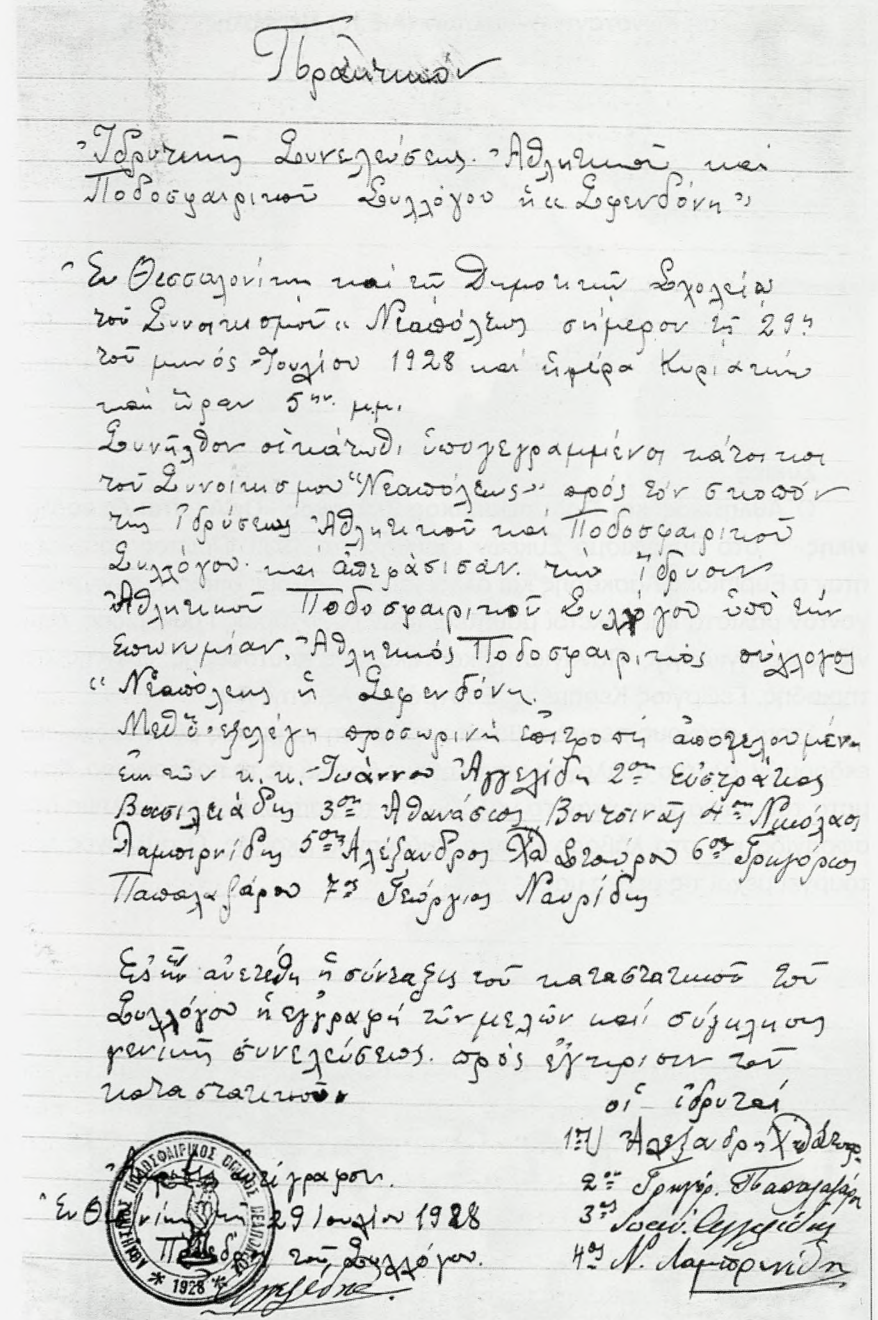
ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για τον αθλητισμό στις δυτικές συνοικίες της Θεσσαλονίκης είναι ελάχιστες. Οι αθλητικοί σύλλογοι των περιοχών αυτών λειτούργησαν συνήθως για λίγα χρόνια και σύντομα έσβησαν, χωρίς να επιδείξουν αξιοσημείωτο έργο. Εξαίρεση αποτέλεσε ο «Αγροτικός Αστέρας» Νέου Κουκλουτζά, που συνεχίζει τη λειτουργία του μέχρι σήμερα. Ωστόσο, αυτά τα ολιγομελή και ολιγόχρονα αθλητικά σχήματα αποτέλεσαν τη μαγιά πιο υγιών και στέρεων αθλητικών συλλόγων κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

Νεάπολη

Λειτούργησαν τρεις αναγνωρισμένοι από το Πρωτοδικείο και πέντε ανεπίσημοι σύλλογοι:

Ο **Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Όμιλος Νεαπόλεως «Σφενδόνη»**[123] του 1928. Στην πρώτη διοίκηση συμμετείχαν οι Ιωάννης Αγγελίδης (πρόεδρος) και οι Ν. Λαμπρινίδης, Μ. Βασιλειάδης, Αθ. Βουτσίνος, Γ. Ναυρίδης, Αλ. Χατζηστάυρου, Β. Κωνσταντίνου. Αν και ο τίτλος έδινε βαρύτητα στο ποδόσφαιρο, η σφραγίδα απεικόνιζε στο κέντρο της ένα σφαιροβόλο. Τα χρώματα της ομάδας ήταν το μαύρο και το κίτρινο.

Πρακτικόν

Ἱδρυτικῆς Συνελεύσεως Ἀθλητικοῦ καὶ Ποδοσφαιρικοῦ Συλλόγου ἡ «Σφενδόνη»

Ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τῷ Δημοτικῷ Σχολείῳ τοῦ Συνοικισμοῦ «Νεαπόλεως» σήμερον τῇ 29η τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1928 καὶ ἡμέρα Κυριακῇ καὶ ὥραν 5ην μ.μ.

Συνῆλθον οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι κάτοικοι τοῦ Συνοικισμοῦ «Νεαπόλεως» πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἱδρύσεως Ἀθλητικοῦ καὶ Ποδοσφαιρικοῦ Συλλόγου καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν Ἀθλητικοῦ Ποδοσφαιρικοῦ Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀθλητικὸς Ποδοσφαιρικὸς Σύλλογος «Νεαπόλεως ἡ Σφενδόνη».

Μεθ' ὃ ἐξελέγη προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κ.κ. Ἰωάννου Ἀγγελίδη 2ον Εὐστράτιος Βασιλειάδης 3ον Ἀθανάσιος Βουτσινᾶς 4ον Νικόλαος Λαμπρινίδης 5ον Ἀλέξανδρος Χατζησταύρου 6ον Γρηγόριος Παπαζαχάρου 7ον Γεώργιος Ναυρίδης

Ἐπὶ τῷ ἀνετέθη ἡ σύνταξις τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Συλλόγου ἡ ἐγγραφὴ τῶν μελῶν καὶ σύγκλησις γενικῆς συνελεύσεως πρὸς ἔγκρισιν τοῦ καταστατικοῦ.

οἱ ἱδρυταί
1ον Ἀλέξανδρος Χατζ[illegible]
2ον Γρηγόρ. Παπα[illegible]
3ον Ἰωάν. Ἀγγελίδης
4ον Ν. Λαμπρινίδης

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 29 Ἰουλίου 1928
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου
[illegible]

ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ * 1928 *

Το πρακτικό της ιδρυτικής συνέλευσης και η σφραγίδα του Ποδοσφαιρικού Αθλητικού Συλλόγου Νεαπόλεως «Η Σφενδόνη». Από το καταστατικό του συλλόγου «Η Σφενδόνη». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Η σφραγίδα του Αθλητικού και Ποδοσφαιρικού Συλλόγου Νεαπόλεως και Αναγεννήσεως «Ο Θησεύς». Από το καταστατικό της συλλόγου «Ο Θησεύς». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Ο **Αθλητικός και Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Νεαπόλεως και Αναγεννήσεως**[124] **«Ο Θησεύς»** ιδρύθηκε το 1929[125] με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Ανδριανόπουλο και άλλα ιδρυτικά μέλη τους Χρήστο Χρηστίδη, Ευριπίδη Παπαντωνίου, Ανέστη Ευαγγέλου, Ν. Γραμματικάκη, Ιωάννη Αγγελίδη. Στο

Ο "ΑΤΡΟΜΗΤΟΣ„ ΕΙΣ ΛΑΓΚΑΔΑΝ

Αὔριον Κυριακὴν ἀναχωρεῖ ἡ ἰσχυρὰ ποδοσφαιρικὴ ὁμὰς τοῦ συνοικισμοῦ Καλλιθέας τῆς πόλεώς μας ὁ «Ἀτρόμητος» εἰς Λαγκαδᾶν ὅπως συναντηθῇ μετὰ τῆς τοιαύτης τοῦ «Ὀλυμπιακοῦ» Λαγκαδᾶ. Τὴν ὁμάδα συνοδεύει τὸ Διοικητ. Συμβούλιον καὶ ἀρκετοὶ φίλαθλοι. Ἐπίσης προσκαλοῦνται ἅπαντες οἱ παῖκται τῆς α' ὁμάδος, ὅπως διέλθωσιν ἐκ τῶν Γραφείων τοῦ Συλλόγου. (Ἐκ τοῦ Γραφείου)

«Μακεδονικά Νέα» 3.11.1928

καταστατικό προβλεπόταν η ίδρυση αθλητικού, ποδοσφαιρικού, κολυμβητικού, ποδηλατικού και γυναικείου τμήματος, σκοποί που προφανώς δεν ευοδώθηκαν.

Ο **Φιλοπροοδευτικός και Αθλητικός Σύλλογος Νεάπολης «Ο Μέγας Αλέξανδρος»**[126], με πρόεδρο, το 1932, τον Π. Μπεγκλή και γραμματέα τον Χαρ. Τακτικό.

Τα ανεπίσημα: «Αετός»[127], «Κανάρης» και Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπολιτών (Α.Ε.Κ.) Νεάπολης.

Συκιές

Ο **Αθλητικός και Ποδοσφαιρικός Σύλλογος «Οι Ακρίται Θεσσαλονίκης»**[128] στο συνοικισμό Συκεών ιδρύθηκε το 1939. Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Ευριπίδης Λάσκαρης και άλλοι ιδρυτές, στους οποίους συγκαταλέγονταν μάλιστα και αρκετοί μαθητές, ήταν οι Ζαχαρίας Γουναρίδης, Λεωνίδας Δεληγιώργης, Παναγιώτης και Νικόλαος Κουτσούρης, Ιωάννης Σωτηριάδης, Γεώργιος Κεραμέας, Ευστράτιος Αξιώτης κ.ά.

Στους στόχους περιελαμβάνετο η ίδρυση τμήματος αθλοπαιδιών και εκδρομών, αλλά ο σύλλογος ασχολήθηκε βασικά με το ποδόσφαιρο. Χρώματα του σωματείου ήταν το γαλάζιο και το άσπρο, ενώ το έμβλημα στη σφραγίδα και στο λάβαρο ήταν ο βυζαντινός Ακρίτας. Ο σύλλογος λειτουργεί μέχρι τις μέρες μας.

Από το καταστατικό του Αθλητικού και Ποδοσφαιρικού Συλλόγου «Οι Ακρίται» Θεσσαλονίκης: η σφραγίδα του συλλόγου. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Η ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου «Οι Ακρίται» Συκεών, το 1939, στο γήπεδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Από το βιβλίο του Δήμου Συκεών, «Συκιές. Η εκτός των τειχών Άνω Πόλη»

Συκιές, 1935. Πίσω διακρίνονται προσφυγικά σπίτια. Από το βιβλίο του Δήμου Συκεών, «Συκιές. Η Εκτός των τειχών Άνω Πόλη»

Ο **Αθλητικός και ποδοσφαιρικός σύλλογος «Κολοκοτρώνης»** στον ομώνυμο συνοικισμό[129]. Δημιουργήθηκε ανεπίσημα τη δεκαετία του 1930, αλλά απέκτησε νομική μορφή το 1952.

Η ανεπίσημη Προσφυγική Ομάς Ροδοχωρίου[130] στον ομώνυμο συνοικισμό. Ασχολήθηκε κυρίως με τα προβλήματα εγκατάστασης των προσφύγων και ελάχιστα με τον αθλητισμό. Επίσης, οι ανεπίσημες «Νέα Νίκη», «Ήφαιστος», «Ατρόμητος» και «Ζευς»[131] στην Καλλιθέα[132].

Σταυρούπολη

Λειτούργησαν για μικρό διάστημα και ανεπίσημα ο «Απόλλων»[133] και ο «Ερμής» στη Σταυρούπολη και ο Αθλητικός Σύλλογος Ζεϊτενλίκ «Ο Φοίνιξ» στο συνοικισμό Ζεϊτενλίκ[134].

Η ποδοσφαιρική ομάδα του μουσικοχορευτικού συλλόγου «Ο Απόλλων» στη Σταυρούπολη (Κάτω Λεμπέτ). Ξαπλωμένοι από αριστερά, ο Κωνσταντίνος Πανάρετος και ο Κωνσταντίνος Γιαλετζής. Από το λεύκωμα του Δήμου Σταυρούπολης «Δι' εγκαταστάσεως 1914»

Αμπελόκηποι, Μαινεμένη

Παρ'όλο που στις δεκαετίες '20 και '30 δεν υπήρχαν αξιόλογες ομάδες στην περιοχή, εντούτοις υπήρχαν πολλές και μεγάλες αλάνες που απλώνονταν από τους συνοικισμούς μέχρι τον Παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό. Μεγάλη αλάνα υπήρχε και κοντά στο σημερινό Α΄ Κ.Α.Π.Η. Τέλος, στα όρια Μαινεμένης και Αμπελοκήπων έδρευε το γήπεδο του Γυμναστικού Συλλόγου Σιδηροδρομικών «Ο Θερμαϊκός», που αποτέλεσε χώρο προπονήσεων ανεπίσημων συλλόγων, όπως η «Φλόγα» και ο «Αετός». Εξάλλου, πολλοί κάτοικοι των δύο συνοικισμών εργάζονταν στο σιδηρόδρομο και συμμετείχαν στο «Θερμαϊκό»[135].

Ο **Μουσικοαθλητικός Σύλλογος Αμπελοκήπων «Σοπέν»**[136] ιδρύθηκε το 1934. Οι Γ. Γεωργιάδης (πρόεδρος), Κ. Τσιρογιάννης, Ν. Ορφανίδης, Γ. Σωτηριάδης, Δ. Μοσχίδης, Μ. Γιαννακούδης αποτέλεσαν το πρώτο συμβούλιο. Μέλη μπορούσαν να είναι οι νέοι του συνοικισμού Αμπελοκήπων. Δε γνωρίζουμε την πορεία του συλλόγου, αλλά η απουσία πληροφοριών για τις αθλητικές του δραστηριότητες μάλλον σημαίνει ότι προσανατολίστηκε κυρίως στην ανάπτυξη του μουσικού τμήματος.

Η σφραγίδα του Μορφωτικού Συλλόγου «Η Ελπίς» Μαινεμένης. Από το καταστατικό του συλλόγου «Η Ελπίς». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

Στη Μαινεμένη ο **Μορφωτικός Σύλλογος «Ελπίς»**[137] συσπείρωσε τους κατοίκους των περιοχών Νέου Χαρμάνκιοϊ, Βοσπόρου, Γαλλικών Παραπηγμάτων και της οδού Μοναστηρίου, με στόχο «τη σωματική και πνευματική διαπαιδαγώγηση της νεολαίας» και διοικητικό συμβούλιο απαρτιζόμενο από τους Θεόδωρο Συχλετίδη (πρόεδρο), Άγγελο Χατζηγιάννη, Μίμη Βαλμά, Αβραάμ Χατζηιορδάνου, Σοφοκλή Κιοσόγλου, Ευάγγελο Βαρδακτσόγλου, Νίκο Σαρικάνη. Ο σύλλογος είχε γραφεία στο συνοικισμό Βόσπορο.

Εύοσμος*

Ο «Αγροτικός Αστέρας» ιδρύθηκε στο Νέο Κουκλουτζά (Εύοσμο) της Θεσσαλονίκης από τους λιγοστούς γηγενείς κατοίκους του παλιού Χαρμάνκιοϊ και κυρίως από το προσφυγικό στοιχείο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή μετά το 1922. Οι πρόσφυγες προέρχονταν στην πλειοψηφία τους από την ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης, ιδιαιτέρως όμως από το Κουκλουτζά (ελληνιστί «ευώδης», «εύοσμος», πιθανώς ως ακριβής μετάφραση της τουρκικής λέξης), ένα όμορφο προάστιο - θέρετρο της Σμύρνης, μόλις 5 χλμ. Α-ΝΑ από αυτή, γνωστό σήμερα ως Altin dag (= χρυσός λόφος).

** Το κείμενο για τον Μορφωτικό Αθλητικό Σύλλογο «Αγροτικό Αστέρα» Νέου Κουκλουτζά συνέγραψε ο ιστορικός κ. Κυριάκος Στ. Χατζηκυριακίδης. Για τη συμβολή του, τον ευχαριστούμε θερμά.*

Το καταστατικό του **Προοδευτικού Μορφωτικού Αθλητικού και Προσκοπικού Συλλόγου «Ο Αγροτικός Αστήρ»**, όπως ήταν η πλήρης ονομασία του, συντάχθηκε από μια παρέα νέων του Νέου Κουκλουτζά (25 Νοεμβρίου 1929). Βάσει των προφορικών μαρτυριών, η ιδέα ανήκε στον αξιωματικό Δημ. Κοντικάκη, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στον οικισμό μετά την αποστράτευσή του. Σύμφωνα με το εν λόγω καταστατικό (51 άρθρα), σκοπός του συλλόγου -τον οποίο πιστά μέχρι σήμερα τήρησε- ήταν «η πρόοδος, η μόρφωσις και η εν γένει ανάπτυξις του Αθλητισμού ως και η κατά πάντα τρόπον εξύψωσις της νεολαίας».

Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου

α/α	**Ονοματεπώνυμο**	**Αξίωμα**	**Κατοικία**	**Επάγγελμα**
1	Σ. Μαρκάκης	Πρόεδρος	Ν. Κουκλουτζάς	ζαχαροπλάστης
2	Π. Αμπατζής	Αντιπρόεδρος	-//-	ψάλτης
3	Δ. Μεντενόπουλος	Γραμματεύς	-//-	υποδηματοποιός
4	Α. Μεϊμάρογλου	Ταμίας	-//-	εργολάβος
5	Κ. Φατσέας	Σύμβουλος	-//-	κτίστης
6	Α. Παπακριβάκης	Έφορος	-//-	τουβλοποιός

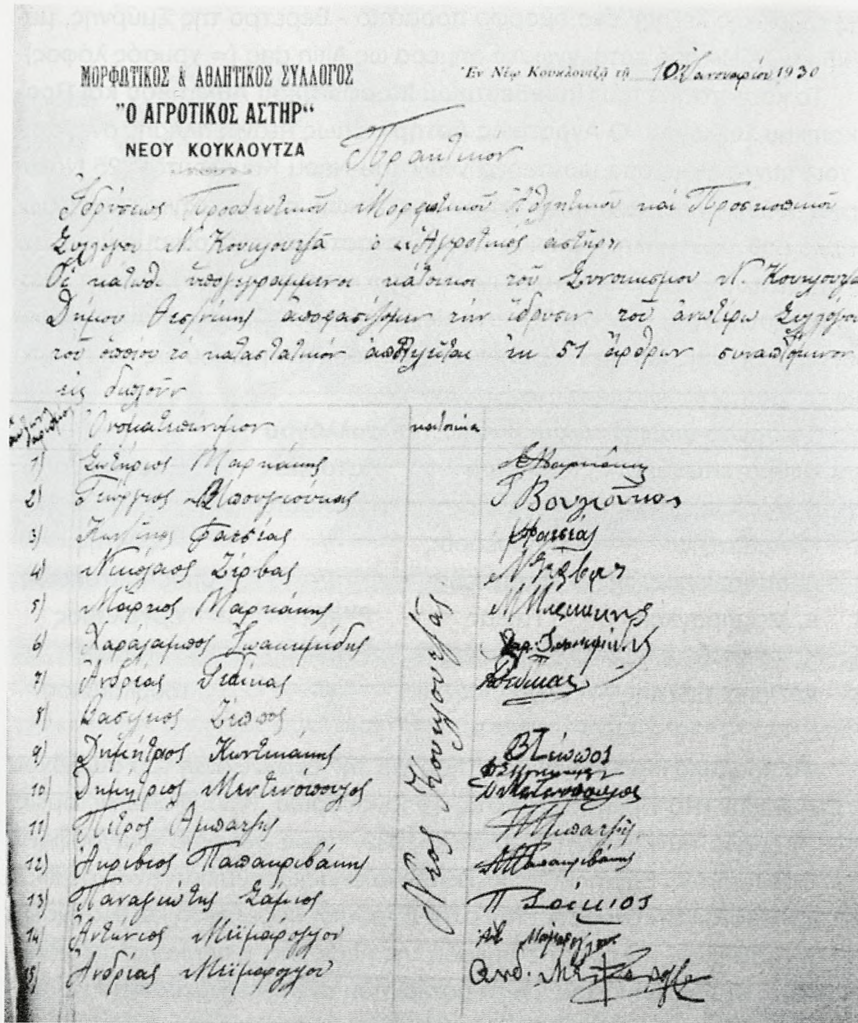
Το πρακτικό ίδρυσης και η αίτηση για την αναγνώριση του συλλόγου κατατέθηκαν στο Πρωτοδικείο στις 10 Ιανουαρίου 1930. Φαίνεται, όμως, πως η ομάδα συγκροτήθηκε το έτος 1932, όπως άλλωστε αναγράφεται στο έμβλημά της. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειώσουμε ότι ο «Αγροτικός Αστήρ» οφείλει την ονομασία του στην αγροτική προέλευση και ενασχόληση των κατοίκων, την αγροτιά δηλαδή της περιοχής, η οποία μάλιστα συμβολίζεται στο έμβλημά του, με το αστέρι που αναδύεται μέσα από τα στάχυα καθώς και με το πράσινο και άσπρο χρώμα της φανέλας του.

Στις δύο πρώτες δεκαετίες της ύπαρξής της η ομάδα συμμετείχε σε ανεπίσημους αγώνες, που διοργανώνονταν με άλλες ομάδες των όμορων συνοικισμών και εν γένει του νομού Θεσσαλονίκης. Οι δραστηριότητές της, όμως, διακόπηκαν κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, περίοδος κατά την οποία το ιδιόκτητο γήπεδό του στη νότια πλευρά του οικι-

Η πρώτη ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου «Αγροτικός Αστέρας» Νέου Κουκλουτζά, με φιλάθλους, το 1933. Η ομάδα απετελείτο από τους Σπύρογλου, Τελωνάκη, Βουγιούκα, Κυριακίδη, Ιωακειμίδη, Μάλλη, Θεοδόση, Πατρώνη, Γεντίκα και τους αδελφούς Ζέππου. Δεξιά, όρθιος με τη στρατιωτική στολή ο κ. Κοντικάκης, ιδρυτής του συλλόγου και αξιωματικός του ελληνικού στρατού. Συλλογή Π.Α.Ε. «Αγροτικού Αστέρα». Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Από το καταστατικό του Μορφωτικού Αθλητικού Συλλόγου «Ο Αγροτικός Αστήρ» Νέου Κουκλουτζά: Το πρακτικό της ιδρυτικής συνέλευσης. Συλλογή Π.Α.Ε. «Αγροτικού Αστέρα»

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ & ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ
"Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ"
ΝΕΟΥ ΚΟΥΚΛΟΥΤΖΑ

Ἐν Νέῳ Κουκλουτζᾷ τῇ 10 Ιανουαρίου 1930

Πρακτικόν

σμού χρησιμοποιήθηκε ως πολυβολείο και υπόγειες αποθήκες αντιαεροπορικών βλημάτων των Δυνάμεων Κατοχής. Από τη δεκαετία του 1950 ο σύλλογος επαναδραστηριοποιήθηκε. Συμμετείχε για πολλά χρόνια στα τοπικά πρωταθλήματα, αποτελώντας πόλο έλξης για πολλούς νέους του Ευσόμου. Οι σημαντικότερες επιτυχίες ήρθαν πολλά χρόνια αργότερα, στην περίοδο 1980-1985, κατά την οποία συμμετείχε στο πρωτάθλημα της Β΄ Εθνικής Κατηγορίας, τερματίζοντας στις πρώτες θέσεις της βαθμολογίας και διεκδικώντας παράλληλα με αξιώσεις την άνοδό του στην Α΄ Εθνική.

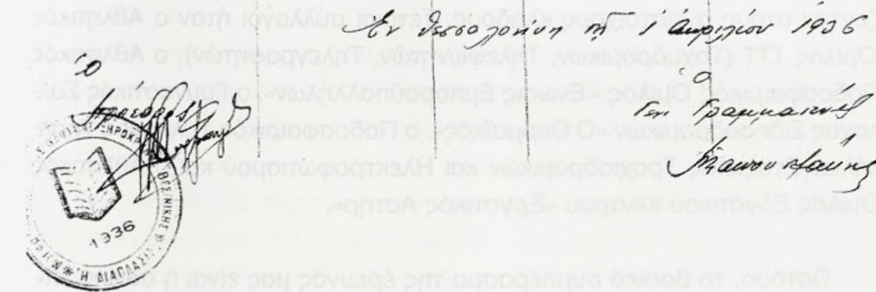
«Με τον *Αγροτικό Αστέρα* οι Κυριακές έγιναν πιο γιορτινές, όλος ο Κουκλουτζάς κατέκλυζε το γήπεδο. Φωνές, τσακωμοί, αγωνία...», όπως οι παλιοί μάς θυμίζουν. Τούτος ο σύλλογος προσέφερε χαρές που ανάγκασαν όλη την Ελλάδα να μάθει ότι κάπου στα δυτικά της Θεσσαλονίκης υπάρχει ο «Αγροτικός Αστέρας» Ευσόμου.

Ελευθέριο - Κορδελιό

Ζωντανή υπήρξε η αθλητική κίνηση στο Κορδελιό, την περιοχή που κατά το Μεσοπόλεμο ήταν περισσότερο γνωστή ως Χαρμάνκιοϊ. Από το 1926 μέχρι το 1930 λειτουργούσαν οι ποδοσφαιρικές ομάδες «Πρόοδος», «Δόξα» και ο αθλητικός σύλλογος «Μαθητική Νεολαία». Το 1932 ιδρύθηκε η Αθλητική Ένωση Χαρμάνκιοϊ (Α.Ε.Χ.) που λειτούργησε μέχρι το 1936, οπότε συστάθηκε η Ποδοσφαιρική Ένωση Χαρμάνκιοϊ (Π.Ε.Ν.Χ.), που διήρκεσε μέχρι το 1944[138].

Ξηροκρήνη

Ο **Μορφωτικός Σύλλογος Νεολαίας Ξηροκρήνης «Η Διάπλασις»**[139] πραγματοποίησε την ιδρυτική συνέλευση το 1936, στην αίθουσα της Φιλοπτώχου Αδελφότητας Κυριών και Δεσποινίδων «Η Θεοτόκος». Σύμφωνα με το καταστατικό, βασικό σκοπό είχε «την πνευματική, ηθική και σωματική διαπαιδαγώγησιν της νεολαίας...» και πρώτη διοίκηση τους: Παντελή Μορφόπουλο (πρόεδρο), Κωνσταντίνο Ζαχαριάδη, Άννα Ευγενίδου, Πέτρο Σαπουντζάκη, Ανδρονίκη Ραπτάρχου. Στόχευε στην ίδρυση τμημάτων φυσικής αγωγής, μουσικής, επιμόρφωσης και ψυχαγωγίας. Η σφραγίδα του απεικόνιζε ένα ανοιχτό βιβλίο. Δε γνωρίζουμε την περαιτέρω πορεία του σωματείου.

Ο κατάλογος των ιδρυτών και η σφραγίδα του Μορφωτικού Συλλόγου Νεολαίας Ξηροκρήνης «Η Διάπλασις». Από το καταστατικό του συλλόγου «Η Διάπλασις». Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΓΗΠΕΔΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Με τα δεδομένα της σημερινής εποχής, η ενασχόληση με τον αθλητισμό, κατά την προπολεμική περίοδο ήταν μία μάλλον δύσκολη υπόθεση. Σε συνθήκες εξαιρετικά δύσκολες, λόγω της οικονομικά ασφυκτικής κατάστασης που επικρατούσε στη χώρα τη περίοδο του Μεσοπολέμου, χωρίς εγκαταστάσεις και χώρους άθλησης, συχνά χωρίς προπονητές, με αυτο-

σχέδιες μπάλες, χιλιοτριμμένα ρούχα και παπούτσια, σε αλάνες, σε λασπωμένους δρόμους και σε ξύλινες παράγκες οι πρόσφυγες εμπλούτισαν σε μέγιστο βαθμό την αθλητική ζωή της πόλης.

Εκτός από τις αλάνες που υπήρχαν σε κάθε γειτονιά, το γήπεδο που φιλοξενούσε τις περισσότερες αθλητικές, κυρίως δε τις ποδοσφαιρικές, διοργανώσεις ήταν του Ηρακλή στην περιοχή της σημερινής πλατείας Χημείου στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Το χώρο αυτό συχνά παραχωρούσε ο Ηρακλής και σε προσφυγικές ομάδες για τους αγώνες και τις προπονήσεις τους. Άλλος χώρος που χρησιμοποιήθηκε με τον ίδιο τρόπο ήταν το γήπεδο της Χ.Α.Ν.Θ., στο ίδιο σημείο που βρίσκεται μέχρι σήμερα, του Γ΄ Σώματος Στρατού και του Άρη. Περιφερειακά, βρισκόταν το γήπεδο του Αθλητικού Σωματείου των Σιδηροδρομικών «Θερμαϊκός», μεταξύ Αμπελοκήπων και Μαινεμένης, του «Μεγάλου Αλεξάνδρου», στην περιοχή Δελφών και Μαρτίου και της «Γαλλοελληνικής», δίπλα στο εργοστάσιο Αλλατίνη. Το γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ. ολοκληρώθηκε το 1930, στην περιοχή Σιντριβανίου, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το «Άσυλο του Παιδιού». Με εξαίρεση το γήπεδο του Ηρακλή που είχε δύο σειρές τσιμεντένιες κερκίδες, οι υπόλοιποι χώροι διέθεταν ελάχιστες ξύλινες κερκίδες για τους επισήμους, ενώ οι φίλαθλοι παρακολουθούσαν τον αγώνα όρθιοι.

Έχοντας ολοκληρώσει την αναλυτική παρουσίαση των αθλητικών προσφυγικών συλλόγων, πρέπει να σημειώσουμε ότι αρκετοί πρόσφυγες ενεργοποιήθηκαν και σε άλλους συλλόγους, όπως οι «Χ.Α.Ν.Θ.», «Ηρακλής» και «Άρης», που πρωταγωνιστούσαν στα αθλητικά πράγματα, αλλά και σε άλλους σημαντικούς συλλόγους της εποχής που έδρευαν σε γειτονιές, όπου κατοικούσαν και πρόσφυγες, όπως ο «Μέγας Αλέξανδρος», ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος Αποφοίτων Ορφανοτροφείου Παπάφη, «Ο Μελιτεύς», ο «Ολυμπιακός Τερψιθέας», ο «Άτλας», ο «Αετός Παπάφη», ο «Κανάρης Χαριλάου» κ.ά.

Οι πρόσφυγες υπήρξαν ακόμη ενεργά μέλη στους αθλητικούς συλλόγους των συνδικάτων και των συντεχνιών της πόλης, καθώς πολλοί εργάζονταν στους αντίστοιχους κλάδους. Τέτοιοι σύλλογοι ήταν ο Αθλητικός Όμιλος ΤΤΤ (Ταχυδρομικών, Τηλεφωνητών, Τηλεγραφητών), ο Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος «Ένωσις Εμποροϋπαλλήλων», ο Γυμναστικός Σύλλογος Σιδηροδρομικών «Ο Θερμαϊκός», ο Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Υπαλλήλων Εταιρείας Τροχιοδρομικών και Ηλεκτροφωτισμού και ο Αθλητικός Όμιλος Εργατικού Κέντρου «Εργατικός Αστήρ».

Ωστόσο, το βασικό συμπέρασμα της έρευνάς μας είναι η σαφής επιλογή των προσφύγων, στις περισσότερες περιπτώσεις, να συστήσουν τους δικούς τους συλλόγους, παρά να ενταχθούν στα αθλητικά σωματεία που ήδη υπήρχαν. Η επιλογή αυτή ενίσχυσε τόσο τη συνεκτικότητα όσο και τη δυναμική τους ένταξη στην τοπική κοινωνία. Συνέβαλε στην επιβίωση της πολιτιστικής τους φυσιογνωμίας και στην εξέλιξή της. Παράλληλα, εμπλούτισε τον αθλητισμό στη Θεσσαλονίκη με ανθρώπινο δυναμικό, σύγχρονες μεθόδους και μαζική συμμετοχή. Τα προσφυγικά αυτά σωματεία, αν και υπήρξαν δημιούργημα ενός νέου και διαφορετικού πληθυσμιακού

στοιχείου, σχετικά σύντομα έγιναν ευρέως αποδεκτά, αποτέλεσαν πόλο έλξης και για γηγενείς αθλητές και φιλάθλους, απέκτησαν οπαδούς από τα λαϊκά κυρίως στρώματα και αρκετές φορές ταυτίστηκαν με την πόλη σε τέτοιο βαθμό, ώστε αποτέλεσαν σύμβολα της Θεσσαλονίκης και όλης της Βόρειας Ελλάδας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αντώνης Λιάκος, «Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης», *Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Αθήνα 1986, σ. 608.

2. Για τον αθλητισμό και τα αθλητικά σωματεία των Ελλήνων του Πόντου, της Σμύρνης και της Μικράς Ασίας βλ. Πέτρος Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι Φίλοι των Τεχνών, Νέα Σμύρνη 1998, σ. 205-208, 214, 215, 230-232. Επίσης, Κυριακή Μαμώνη, «Σύλλογοι Καππαδοκίας και Πόντου», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμ. 6 (Αθήνα, 1986-1987), 197-200, 207-210.

3. Για τον αθλητισμό και τα αθλητικά σωματείων των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης βλ. Βασίλης Σουβατζόγλου - Γεώργιος Καλφόπουλος, *Αθλητική δράση των Ρωμηών της Πόλης (από το 1896)*, Ισταμπούλ 1979, σ. 8-43.

4. Η δικτατορία του Μεταξά, από τον Αύγουστο του 1936 και ιδιαίτερα από το 1937, επέβαλε περιορισμούς στη λειτουργία των σωματείων, καταργώντας ορισμένα, ενσωματώνοντας άλλα στην Ε.Ο.Ν. ή αλλοιώνοντας την επωνυμία και την ταυτότητα άλλων. Αυτή η πολιτική ακολουθήθηκε ιδιαίτερα για τα προσφυγικά σωματεία. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του σωματείου «Προσφυγική Ένωση» που μετονομάστηκε «Μακεδονικός», το 1936, με σκοπό την απάλειψη του όρου «προσφυγική». Γενικότερα για το ζήτημα των επιμέρους παρεμβάσεων του μεταξικού καθεστώτος στη λειτουργία των σωματείων βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Η 4η Αυγούστου*, 2η έκδοση, Διάλογος, Αθήνα 1975.

5. Για τα σωματεία αυτά βλ. Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης (στο εξής Π.Θ.). Στο Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού (στο εξής Ι.Α.Π.Ε.) βρίσκονται καταγεγραμμένοι όλοι οι τίτλοι των προσφυγικών σωματείων που βρίσκονται στο μητρώο του Πρωτοδικείου για το διάστημα 1914-1990. Επίσης, υπάρχουν ανατυπωμένα τα καταστατικά των προσφυγικών σωματείων των οποίων οι φάκελοι βρέθηκαν στο Π.Θ. για το διάστημα 1914-1924 και τα καταστατικά των αθλητικών προσφυγικών σωματείων της περιόδου 1922-1940.

6. Περισσότερα για την ανάπτυξη των αθλητικών σωματείων στην Ευρώπη και την Ελλάδα, στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αι., βλ. Χριστίνα Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς - Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997.

7. Περισσότερα για τις νεανικές οργανώσεις στη Θεσσαλονίκη, την περίοδο που εξετάζουμε, βλ. Αντώνης Λιάκος, *ό.π.*, σ. 593-619.

8. Είναι χαρακτηριστικά τα αποσπάσματα από τις αφηγήσεις του Κυριάκου Μποσταντζόγλου, ποδοσφαιριστή στον Π.Α.Ο.Κ. από το 1930 μέχρι το 1946, και του Γρηγορίου Ολύμπου, ποδοσφαιριστή στην Προσφυγική Ένωση από το 1928 μέχρι το 1952, αντίστοιχα, βλ. Μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις Κυριάκου Μποσταντζόγλου και Γρηγορίου Ολύμπου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών:

«Όταν κερδίζαμε, μας έδιναν ένα εικοσάρικο, ένα τριαντάρι, το περισσότερο που μας έδωσαν ήταν 70 δραχμές σ' ένα ματς με τον Παναθηναϊκό. Όταν χάναμε, χάναμε. Μας έπαιρναν μόνο σάντουιτς και παίρναμε το τραίνο και γυρίζαμε πίσω....»

«Να πληρωθούμε; Δε λες πληρώναμε κιόλας! Παίζαμε για την αγάπη που είχαμε στο σωματείο. Αν έφευγες για άλλη ομάδα, τιμωρούσουν ένα χρόνο από την Ένωση (Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας-Θράκης). Δεν έπαιζες ένα χρόνο. Εγώ έπαιζα στην *Προσφυγική Ένωση*, που μετονομάστηκε σε *Μακεδονικό* από το 1928 μέχρι το 1952. Δούλευα καρεκλάς από το 1928. Μετά ο Σύλλογος με έβαλε στην Εταιρεία Τροχιοδρομικών. Να τέτοια οφέλη μπορούσες να έχεις...».

9. Π.Θ., φακ. 467/1923.

10. Π.Θ., φακ. 689/1925.

11. Στο ίδιο.

12. Μιλτιάδη Κανώτα, *Αυτός είναι ο ΠΑΟΚ*, 1969.

13. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 5.6.1925. Επίσης, Νικολάου Κ. Χριστοδούλου, *Ο Γυμναστικός Σύλλογος Θεσ/νίκης «Ο Ηρακλής» και η εξέλιξις του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1927, σ. 95.

14. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 17.5.1926 και *Μακεδονικά Νέα*, 13.4.1928.

15. *Μακεδονικά Νέα*, 28.4.1928.

16. *Αθλητισμός*, αριθμός φύλλου 47, 1928.

17. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 25.7.1925.

18. *Αθλητισμός*, αριθμός φύλλου 2, 1927 και *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 28.2.1927.

19. *Μακεδονικά Νέα*, 18.6.1924.

20. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 26.7.1925.

21. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 15.2.1926, 28.3.1926. Για το ίδιο θέμα βλ. επίσης Χριστοδούλου, *ό.π.*, σ.118.

22. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 7.2.1926.

23. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 28.3.1926.

24. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 5, 6.

25. Επιτροπή εορτασμού των 50 χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (επιμ.), *Θεσσαλονίκη 1912-1962*, Εκδόσεις Εμμανουήλ Σφακιανάκης, Θεσσαλονίκη 1962 , σ. 444.

26. Π.Θ., φακ. 706/1926.

27. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 20, όπου σύμφωνα με το συγγραφέα, από τον Άρη προσχώρησαν οι Μιχάλης Βεντουρέλλης, Α. Αρμάσης, Τώνης Μαλτέζος, Κωνσταντίνος Πάγκαλος, από τον Ηρακλή ο Γ. Γεωργιάδης, από την Πέραν Κλουμπ οι Ετιέν, Παζάρογλου, Παντερμαλής, Τσολακίδης, Βλαστάρδης, Καβούνης κ.ά.

28. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 20.

29. Κανώτας, *ό.π.*, σ.10.

30. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 5.2.1926.

31. Π.Θ., φακ. 706/1926, όπου το καταστατικό του Π.Α.Ο.Κ.

32. Βλ. σχετικά στις ιστοσελίδες www.epo.gr και www.paok-hellas.gr. Για το ίδιο θέμα βλ. επίσης, Κανώτας, *ό.π.* σ. 7.

33. *Αγγελιοφόρος*, 8.10.2001, βλ. συνέντευξη Νίκου Ζουμπουλίδη.

34. Για τα τμήματα του Π.Α.Ο.Κ. βλ. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 19. Επίσης, Γαβριηλίδης Γ.Χ. (επιμ.), *Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και Περιχώρων 1932-33*, χ.χ.ε., σ. 42 και *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 21.3.1933, 18.3.1933.

35. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 11.4.1933.

36. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 17.7.1934.

37. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Κυριάκου Μποσταντζόγλου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

38. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 27, όπου σύμφωνα με το συγγραφέα, άλλοι προπονητές το διάστημα 1926-1940 ήταν οι Κωνσταντίνος Ανδρεάδης (1926-31), Αριστοτέλης Αρμάσης (1932-33), Νικόλαος Σανκιώνης (1933-34). Το διάστημα 1934-45 η ομάδα δεν είχε προπονητή.

39. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 26.

40. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 26.4.1926. Βλ. επίσης Κανώτας, *ό.π.*, σ. 18.

41. Σύμφωνα με τον Κανώτα, *ό.π.*, σ. 21, η αγορά έγινε από την εταιρεία Λιώκη. Για το ίδιο ζήτημα βλ. επίσης *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 17.9.1929, όπου η προέκταση του γηπέδου παραχωρήθηκε από την Εθνική Τράπεζα, με σχετικό συμβόλαιο.

42. Κανώτας, *ό.π.*, σ. 21. Επίσης βλ. *Αγγελιοφόρος*, 8.10.2001, συνέντευξη Νίκου Ζουμπουλίδη.

43. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Κυριάκου Μποσταντζόγλου στο Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

44. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 17.9.1929.

45. *Αγγελιοφόρος*, 8.10.2001, συνέντευξη Νίκου Ζουμπουλίδη.

46. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 13.12.1930.

47. Π.Θ., φακ. 771/1926. Πληροφορίες για τον Β.Α.Ο. επίσης αντλήθηκαν από τη γραπτή μαρτυρία του Γιώργου Καλέση, προέδρου του Συλλόγου Φίλων Β.Α.Ο., τον οποίο ευχαριστούμε θερμά. Επίσης, από το ενημερωτικό φυλλάδιο του συλλόγου « Η ιστορία του Β.Α.Ο.», που εκδόθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, το 1950.

48. Π.Θ., φακ. 771/1926.

49. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 7.2.1933.

50. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 24.7.1931.

51. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Γρηγορίου Ολύμπου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Ο Γρηγόρης Ολύμπου έπαιζε στο σύλλογο από το 1928 έως το 1952. Επίσης, στη δεκαετία του 1930 συμμετείχε συχνά στη Μικτή Θεσσαλονίκης.

52. *Εφημερίδα των Βαλκανίων*, 17.10.1930 και 17.05.1934.

53. Γιώργος Αναστασιάδης-Ευάγγελος Χεκίμογλου, «Οι δημοτικές εκλογές του 1951», *Μακεδονία* 31.1. και 7.2.1999.

54. Π.Θ., φακ. 675/1925.

55. Π.Θ., φακ. 912/1928.

56. Π.Θ., φακ. 1300/1931.

57. Π.Θ., φακ.1232/1930.

58. *Μακεδονικά Νέα*, 18.6.1931.

59. Γενικά για τον αθλητισμό και τα αθλητικά σωματεία της Καλαμαριάς των ετών 1922-1940, βλ. Σταύρος Ζαμπέτογλου (επιμ.), *75 χρόνια του Απόλλωνα Καλαμαριάς*, Δήμος Καλαμαριάς, σ. 4-10. Βλ. επίσης, Ελένη Ιωαννίδου, «Συλλογική οργάνωση και σωματεία στην Καλαμαριά του Μεσοπολέμου», στο Ελένη Ιωαννίδου, Jose Rodriguez (επιμ.), *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη Νέα Πατρίδα*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 142-160 και 213, 214. Βλ. επίσης, Γ.Χ. Γαβριηλίδης (επιμ.), *Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και Περιχώρων 1932-33*, χ.χ.ε., σ. 518, 519, 526 και 534. Ακόμη βλ. μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις των Μανωλόπουλου Εμμανουήλ, Κωνσταντίνου Λιάρου, Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδη, Ηλία Καναβόπουλου, Ιωάννη Στρογγύλη, Γιώργου Γιουλτουρίδη, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

60. Ο συνοικισμός της «Γαλλοελληνικής Εταιρείας» βρισκόταν ανάμεσα στην οδό Αλλατίνη και τα όρια της Καλαμαριάς, μεταξύ των συνοικισμών Αγίου Νικολάου και Δημοσιογράφων, στη σημερινή οδό Γκόνη. Κτίστηκε από γαλλοελληνική οικοδομική εταιρεία, από την οποία έλαβε και το όνομα και είχε περίπου 100 κατοίκους. Βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 518.

61. Π.Θ., φακ. 465/1926.

62. Ο συνοικισμός Δέρκων βρισκόταν βόρεια της Αρετσούς και νοτιοανατολικά του κέντρου της Καλαμαριάς. Οι κάτοικοι προέρχονταν από την επαρχία Δέρκων της Κωνσταντινούπολης. Τα όρια είναι και σήμερα τα ίδια. Περισσότερα στοιχεία για το συνοικισμό βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 519. Επίσης βλ., Jose Fisher Rodriguez, «Οι παραλιακοί συνοικισμοί της Καλαμαριάς κατά τον Μεσοπόλεμο», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.), *ό.π.*, σ. 214.

63. *Ελληνικός Βορράς*, 20.05.1984, συνέντευξη του Εμμανουήλ Μαϊόπουλου.

64. Ζαμπέτογλου, *ό.π.*, σ. 9. Βλ. επίσης την ιστοσελίδα www.apollonkalamarias.com.

65. Μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις Γιώργου Γιουλτουρίδη, Εμμανουήλ Μανωλόπουλου, Ηλία Καναβόπουλου, Κωνσταντίνου Λιάρου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Βλ. επίσης, Ζαμπέτογλου, *ό.π.*, σ. 6,7.

66. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Γιώργου Γιουλτουρίδη, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Βλ. επίσης εφ. *Αθλητική*, 23.7.2000, άρθρο Γιώργου Γιουλτουρίδη.

67. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Ηλία Καναβόπουλου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

68. Π.Θ., φακ. 406/1923.

69. Π.Θ., φακ. 887/1928.

70. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 15.3.1925.

71. Για τα δύο σωματεία βλ. Τσαπικίδης, «Καλαμαριά», *Ποντιακή Εστία*, τεύχος 147-148, Μάρτιος-Απρίλιος 1962, σελ. 6620, 6621 και τεύχος 149-150-151, Μάιος-Ιούνιος-Ιούλιος 1962, σελ. 6711.

72. Π.Θ., φακ. 611/1925.

73. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Γιώργου Γιουλτουρίδη, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

74. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 5.2.1927.

75. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Ηλία Καναβόπουλου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

76. Βλ. Χριστοδούλου, *ό.π.*, σ.119.

77. *Εφημερίδα των Βαλκανίων*, 25.7.1925.

78. Π.Θ., φακ. 551/1924.

79. Π.Θ., φακ. 1784/1936.

80. Στοιχεία για το σύλλογο αντλήθηκαν από το περιοδικό *Έρμαρχος*, 6 (Καλαμαριά, Ιανουάριος-Απρίλιος 1986), σ. 9,10.

81. Π.Θ., φακ. 797/1927.

82. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 26.4.1927.

83. Π.Θ., φακ. 846/1927. Επίσης στοιχεία για το σύλλογο στο Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 526 και στην μαγνητοφωνημένη συνέντευξη του Ηλία Καναβόπουλου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Βλ. ακόμη ιδιόχειρες σημειώσεις του Σταύρου Ζαμπέτογλου στο Ι.Α.Π.Ε.

84. Ο συνοικισμός Κουρί καταλάμβανε μέρος της παραλιακής κυρίως ζώνης της Καλαμαριάς και συνόρευε με τους συνοικισμούς Κατιρλί, Αρετσού και ψηλότερα με το συνοικισμό Δέρκων. Οι κάτοικοί του κατάγονταν στην πλειοψηφία τους από το Κουρί της Μικράς Ασίας. Τα όρια του συνοικισμού είναι και σήμερα τα ίδια. Αναλυτικότερα για το συνοικισμό βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 526. Επίσης βλ. Jose Fisher Rodriguez, «Οι παραλιακοί συνοικισμοί της Καλαμαριάς κατά τον Μεσοπόλεμο», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.), *ό.π.*, σ. 212.

85. Ακύλας Μήλλας, *Η Πρίγκηπος*, Σύλλογος Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Η Μνημοσύνη», Μέλισσα, Αθήνα 1988.

86. Ο συνοικισμός Κατιρλί καταλάμβανε μέρος της παραλιακής κυρίως ζώνης της Καλαμαριάς και συνόρευε με το συνοικισμό Κουρί και ψηλότερα με το συνοικισμό Δέρκων. Οι κάτοικοί του κατάγονταν στην πλειοψηφία τους από το Κατιρλί της Μικράς Ασίας. Τα όρια του συνοικισμού είναι και σήμερα τα ίδια. Περισσότερα για το Κατιρλί της Καλαμαριάς βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 526. Επίσης βλ. Βίλμα Χαστάογλου, «Η κατασκευή των προσφυγικών συνοικισμών Κάμπελ-Βότση, Βυζαντίου και Καλαμαριάς», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.), *ό.π.*, σ. 213.

87. Π.Θ., φακ. 969/1928.

88. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Ηλία Καναβόπουλου, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

89. Το Νέο Ρύσιο, γνωστότερο ως Αρετσού, βρισκόταν στην παραλιακή ζώνη της Καλαμαριάς και συνόρευε με το συνοικισμό Κουρί. Οι κάτοικοι προέρχονταν από το Ρύσιο της Κωνσταντινούπολης και ήταν στην πλειοψηφία τους ψαράδες (γι' αυτό και Ρύσιο των Αλιέων, ενώ

αντίστοιχα όσοι ασχολούνταν με την γεωργία δημιούργησαν το Ρύσιο των Αγροτών, στο δρόμο Θεσσαλονίκης- Χαλκιδικής). Περισσότερα για την Αρετσού της Καλαμαριάς βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 534. Επίσης βλ. Jose Fisher Rodriguez, «Οι παραλιακοί συνοικισμοί της Καλαμαριάς κατά τον Μεσοπόλεμο», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.), *ό.π.*, σ. 211, 212.

90. Π.Θ., φακ. 1647/1934.

91. Στυλιανός Κυρ. Τσορμπατζηκωστής, *Ιστορία της Κωνσταντινουπόλεως της Αρετσούς (Ρυσίου) και άλλων προαστείων της*, Εκδόσεις Ιωνία, Αθήνα 1973, σ. 74.

92. Μαγνητοφωνημένη συνέντευξη Ιωάννη Στρογγύλη, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών.

93. Πρόκειται για τον πρώην συνοικισμό Κάμπελ, κοντά στο συνοικισμό Βότση, ο οποίος το διάστημα 1919-1931 κατοικείτο κυρίως από Εβραίους. Μετά τον εμπρησμό του 1931 και την μετεγκατάσταση των Εβραίων κατοικήθηκε από 120 οικογένειες προσφύγων. Περισσότερα για το συνοικισμό βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 190-193. Επίσης βλ. Βίλμα Χαστάογλου, «Η κατασκευή των προσφυγικών συνοικισμών Κάμπελ-Βότση, Βυζαντίου και Καλαμαριάς», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.) *ό.π.*, σ. 190-193.

94. Π.Θ., φακ. 1552/1933.

95. Περισσότερα για τον Αθλητικό Όμιλο «Η Άρτεμις» στο *Επιτροπή εορτασμού των 50 χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (επιμ.)*, σ. 446.

96. Π.Θ., φακ. 804/1927.

97. Ο συνοικισμός Βυζαντίου βρισκόταν ανατολικά της Καλαμαριάς και συνόρευε με το δρόμο Θεσσαλονίκης-Γεωργικής Σχολής και με το συνοικισμό Κάμπελ. Κατοικήθηκε κυρίως από κωνσταντινουπολίτες πρόσφυγες. Τα όρια του συνοικισμού είναι και σήμερα τα ίδια. Περισσότερα για το Βυζάντιο στο Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 526 και Βίλμα Χαστάογλου, «Η κατασκευή των προσφυγικών συνοικισμών Κάμπελ-Βότση, Βυζαντίου και Καλαμαριάς», στο Ιωαννίδου, Rodriguez (επιμ.) *ό.π.*,193-197.

98. βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.* σ. 518.

99. Μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις Ιωάννη Στρογγύλη, Ηλία Καναβόπουλου, Γεωργίου Γιουλτουρίδη, Ι.Α.Π.Ε., Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών. Επίσης βλ. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 17.7.1934, *Μακεδονικά Νέα*, 30.8.1928.

100. Η περιοχή που τα όριά της περιγράφονται από τις σημερινές οδούς Μεταμορφώσεως, Κομνηνών, Πασαλίδη και Πόντου έμεινε γνωστή ως «Γερμανικά», καθώς εκεί το 1928 τοποθετήθηκαν περίπου 70 προκατασκευασμένοι οικίσκοι από τη Γερμανία, για τη στέγαση των προσφύγων.

101. Π.Θ., φακ. 4309/1926.

102. Τα στοιχεία για τον Νικόλαο Σφήκα έδωσε ο γιος του, Δημήτριος Σφήκας, τον οποίο ευχαριστούμε.

103. Σχετικά με τη διάδοση του προσκοπικού στυλ βλ. Λιάκος, «Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων», *ό.π.*, σ. 619.

104. Βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 43 και 542.

105. Σίμος Κερασίδης - Παναγιώτης Γεωργούλης, *Η Τούμπα των Προσφύγων. Εικόνες και μνήμες από τη γένεση μιας συνοικίας*, Δήμος Θεσσαλονίκης - Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 215.

106. Π.Θ., φακ. 1467/1932.

107. Κερασίδης, Γεωργούδης, *ό.π.*, σ. 215.

108. Βλ. και για τη χοροεσπερίδα του συλλόγου στη Λέσχη Προσκόπων, *Μακεδονικά Νέα*, 28.2.1934.

109. Π.Θ., φακ. 1077/1929.

110. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 43

111. *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 10.6.1930.

112. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 542.

113. Π.Θ., φακ. 1711/1935.

114. Ο συνοικισμός της Οσίας Ξένης βρισκόταν μεταξύ των οδών 25ης Μαρτίου και Μ. Μπότσαρη και των συνοικισμών Καισαρείας και Χαριλάου. Κατοικήθηκε από πρόσφυγες διαφόρων περιοχών. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Γαβριηλίδη, *ό.π.*, σ. 536.

115. Οι συνοικισμοί οδού Αθηνών (έλαβε το όνομα από τον ομώνυμο δρόμο) και Νέας Μουταλάσκης (από το χωριό Μουταλάσκη της Καισάρειας) βρίσκονταν στις νότιες παρυφές της Τούμπας, κάτω από την οδό Παπάφη και ανατολικά και δυτικά (αντίστοιχα) της οδού Μάρκου Μπότσαρη. Κατοικήθηκαν από πρόσφυγες (στη Νέα Μουταλάσκη κυρίως από χωριά της Καισάρειας και της Καππαδοκίας). Σήμερα οι περιοχές περιλαμβάνονται στην Τούμπα. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Γαβριηλίδη, σ. 535, 530, 531 και Κερασίδης, Γεωργούλης, *ό.π.*, σ. 36-38.

116. Π.Θ., φακ. 1356/1930.

117. Η Νέα Μαλακοπή βρισκόταν στα ανατολικά της Άνω Τούμπας και χωριζόταν στην Άνω και Κάτω Μαλακοπή από την οδό Νοσοκομείων (σήμερα Γρηγορίου Λαμπράκη). Για περισσότερα στοιχεία βλ. Κερασίδης, Γεωργούλης, *ό.π.*, σ. 36.

118. Π.Θ., φακ. 1468/1933.

119. Για τα ανεπίσημα σωματεία της Τούμπας βλ. Κερασίδης, Γεωργούλης, *ό.π.*, σ. 215. Επίσης, *Μακεδονικά Νέα*, 26.8.1928, 30.8.1928.

120. Ο συνοικισμός Παύλου Μελά βρισκόταν πάνω από τα εβραϊκά νεκροταφεία και αριστερά από το συνοικισμό Σαράντα Εκκλησιών (στην περιοχή που εκτείνεται πάνω από τη σημερινή οδό Αγίου Δημητρίου, από τη σημερινή Φυσικομαθηματική Σχολή μέχρι περίπου το Εθνικό Κολυμβητήριο και τη Φοιτητική Εστία). Για περισσότερα στοιχεία βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 538 και Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, *In Memoriam, Αφιέρωμα εις μνήμην των ισραηλιτών θυμάτων του ναζισμού εν Ελλάδι*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 420, όπου χάρτης των εβραϊκών νεκτοταφείων της Θεσσαλονίκης.

121. Π.Θ., φακ. 1376/1932. Για το σωματείο βλ. και Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 538.

122. *Μακεδονικά Νέα*, 15.8.1928.

123. Π.Θ., φακ. 955/1928.

124. Ο συνοικισμός Αναγεννήσεως βρισκόταν πάνω από την οδό Λαγκαδά, στο ύψος των συμμαχικών νεκροταφείων και συνόρευε με το συνοικισμό της Νεάπολης. Κατοικείτο από 300 οικογένειες γηγενών και προσφύγων. Σήμερα η περιοχή εντάσσεται στο Δήμο Νεάπολης. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Jose Rodriguez, «Η ιστορική διαδρομή της Νεάπολης» στο Κώστας Λαχάς, Jose Rodriguez (επιμ.), *1946 - 1996. 50 χρόνια Δήμος Νεάπολης. Ο τόπος, η ιστορία, οι άνθρωποι*, Δήμος Νεάπολης, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 25-27.

125. Π.Θ., φακ. 1063/1929.

126. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σελ. 531. Επίσης, Jose Rodriguez, «Η ιστορική διαδρομή της Νεάπολης» στο Λαχάς Κώστας, Ροντρίγκεζ Χοσέ (επιμ.), σ. 26.

127. Για τα ανεπίσημα σωματεία της Νεάπολης βλ. *Μακεδονικά Νέα* 28.7.1928, 18.8.1931, *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 1.5.1926, 12.3.1927.

128. Π.Θ., φακ. 1579/1939.

129. Ο συνοικισμός Κολοκοτρώνης συνόρευε με τους συνοικισμούς Νεάπολης, Νέας Βάρνας, Ρήγα Φεραίου και Καλλιθέας. Οι κάτοικοι κατάγονταν από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Σήμερα η περιοχή εντάσσεται στο Δήμο Συκεών. Για περισσότερα στοιχεία, Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σελ. 526. Επίσης, Κωνσταντίνος Νίγδελης, *Συκιές. Η εκτός των τειχών Άνω Πόλη*, Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού-Αθλητισμού-Τουρισμού Συκεών, Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 74.

130. Ο συνοικισμός Ροδοχωρίου βρισκόταν πάνω από τα βόρεια τείχη της Θεσσαλονίκης, βορείως των Συκεών. Συνόρευε επίσης με τους συνοικισμούς Νέας Βάρνας, Νεάπολης και Παύ-

λου Κουντουριώτου. Κατοικείτο από προσφυγικές οικογένειες. Σήμερα εντάσσεται στο Δήμο Συκεών. Για περισσότερα στοιχεία, Γαβριηλίδης, σ. 540. Επίσης, Νίγδελης, *ό.π.*, σ. 65.

131. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 524, *Μακεδονικά Νέα*, 3.11.1928.

132. Ο συνοικισμός Καλλιθέας βρισκόταν πάνω από την οδό Λαγκαδά, στην περιοχή όπου βρίσκονται σήμερα απομεινάρια των βυζαντινών τειχών, και συνόρευε με τον συνοικισμό Νεάπολης. Ήταν επίσης γνωστός ως Παναγία Φανερωμένη, από την ομώνυμη εκκλησία που έδρευε εκεί. Κατοικείτο από 4.500 περίπου πρόσφυγες και γηγενείς. Σήμερα ένα τμήμα ανήκει στο Δήμο Συκεών και ένα άλλο στο Δήμο Θεσσαλονίκης. Για περισσότερα στοιχεία, Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 524. Επίσης, Νίγδελης, *ό.π.*, σ. 72.

133. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σελ. 533. Επίσης βλ., Λαζαρίδης Σπύρος, *Δι' εγκαταστάσεως 1914*, Δήμος Σταυρούπολης, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 92.

134. Ο συνοικισμός Ζεϊτενλίκ βρισκόταν αριστερά της οδού Λαγκαδά και συνόρευε με το συνοικισμό Λεμπέτ και τη Μονή Λαζαριστών. Κατοικήθηκε από πρόσφυγες Έλληνες και Αρμενοκαθολικούς. Για το συνοικισμό και το σύλλογο βλ. Γαβριηλίδης, *ό.π.*, σ. 521.

135. Ευάγγελος Χεκίμογλου, *Οι Αμπελόκηποι έχουν ιστορία. Ιστορική προσέγγιση στην περιοχή Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης*, Δήμος Αμπελοκήπων, Ιανός, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 187, 189.

136. Π.Θ., φακ. 1619/1934.

137. Π.Θ., φακ. 1748/1936.

138. Οι πληροφορίες για την αθλητική ζωή στο Κορδελιό αντλήθηκαν από το βιβλίο: Περικλής Βακουφάρης, *Ελευθέρια - Νέο Κορδελιό. Πατρίδες τότε και τώρα*, Δήμος Ελευθερίου - Κορδελιού, τ.Β', Θεσσαλονίκη, 2002.

139. Π.Θ., φακ. 1760/1936.

ΠΗΓΕΣ

Αρχείο Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης (Π.Θ.)

φακ. 467/1923, φακ. 689/1925, φακ. 706/1926, φακ. 771/1926, φακ. 675/1925, φακ. 912/1928, φακ. 1300/1931, φακ. 1232/1930, φακ. 465/1926, Π.Θ., φακ. 406/1923, φακ. 887/1928, φακ. 611/1925, φακ. 551/1924, φακ. 784/1936, φακ. 797/1927, φακ. 846/1927, φακ. 969/1928, φακ. 1647/1934, φακ. 1552/1933, φακ. 804/1927, φακ. 4309/1926, φακ. 1467/1932, φακ. 1077/1929, φακ. 1711/1935, φακ. 1356/1930, φακ. 1468/1933, φακ. 1376/1932, φακ. 955/1928, φακ. 1063/1929, φακ. 1579/1939, φακ. 1619/1934, Π.Θ., φακ. 1748/1936.

Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, Συλλογή Προφορικών Μαρτυριών

Καναβόπουλου Ηλία, Κοντόπουλου Απόστολου, Κωνσταντινίδη Κωνσταντίνου, Μανωλόπουλου Εμμανουήλ, Λιάρου Κωνσταντίνου, Μποσταντζόγλου Κυριάκου, Ολύμπου Γρηγόρη, Στρογγύλη Ιωάννη.

Τύπος

Εφημερίς των Βαλκανίων, 1924 - 1940

Μακεδονικά Νέα, 1924 - 1940

Αθλητισμός, 1927,1928

Αγγελιοφόρος, 2001

Περιοδικά

Έρμαρχος, τχ. 6 (Καλαμαριά, Ιανουάριος-Απρίλιος 1986)

Διαδίκτυο

Ιστοσελίδα ΠΑΟΚ (www.paok-hellas,gr)

Ιστοσελίδα Ε.Π.Σ. (www.epsm.gr)

Ιστοσελίδα Ε.Π.Ο. (www.epo.gr)

Ιστοσελίδα Απόλλωνα Καλαμαριάς (www.apollonkalamarias.com)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναστασιάδης Γιώργος (επιμ.), *Στα γήπεδα η Ελλάδα αναστενάζει*, Ιανός, Θεσσαλονίκη 1999.
2. Γαβριηλίδης Γ.Χ. (επιμ.), *Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και Περιχώρων 1932-33*, χ.χ.ε.
3. Επιτροπή εορτασμού των 50 χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (επιμ.), *Θεσσαλονίκη 1912-1962*, Εμμανουήλ Σφακιανάκης, Θεσσαλονίκη 1962.
4. Ζαμπέτογλου Σταύρος (επιμ.), *75 χρόνια του Απόλλωνα Καλαμαριάς*, Δήμος Καλαμαριάς.
5. Ζαφείρης Χρίστος, Παπατζήκας Άρης, *Εν Θεσσαλονίκη 1900-1960*, Εξάντας, Αθήνα 1994.
6. Ιωαννίδου Ελένη, Ροντρίγκεζ Χοσέ (επιμ.), *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη Νέα Πατρίδα*, Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.
7. Κανώτα Μιλτιάδη, *Αυτός είναι ο ΠΑΟΚ*, 1969.
8. Κερασίδης Σίμος - Γεωργούλης Παναγιώτης, *Η Τούμπα των Προσφύγων. Εικόνες και μνήμες από τη γένεση μιας συνοικίας*, Δήμος Θεσσαλονίκης - Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2002.
9. Κουλούρη Χριστίνα, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς-Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997.
10. Κοψαχείλης Στέλιος, *Θεσσαλονίκη Προσφυγομάνα*.
11. Λαζαρίδης Σπύρος, *Δι' εγκαταστάσεως 1914*, Δήμος Σταυρούπολης, Θεσσαλονίκη 2001.
12. Λαχάς Κώστας, Ροντρίγκεζ Χοσέ (επιμ.), *1946-1996. 50 χρόνια Δήμος Νεάπολης. Ο τόπος, η ιστορία, οι άνθρωποι*, Δήμος Νεάπολης, 1997.
13. Λέκκας Ηλίας, *Η ιστορία του Π.Α.Ο.Κ.*, Γ.Χ. Αλεξανδρής, Αθήνα 1999.
14. Λιάκος Αντώνης, «Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης», *Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Αθήνα 1986, σ. 593-619.
15. Λινάρδος Πέτρος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι Φίλοι των Τεχνών, Νέα Σμύρνη 1998.
16. Μαμώνη Κυριακή, «Σύλλογοι Καππαδοκίας και Πόντου», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμος έκτος, σ.155-225.
17. Μανιτάκης Παύλος, *100 χρόνια νεοελληνικού αθλητισμού (1830-1930)*, Αθήνα 1962.
18. Νίγδελης Κωνσταντίνος, *Συκιές. Η εκτός των τειχών Άνω Πόλη*, Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού-Αθλητισμού-Τουρισμού Συκεών, Θεσσαλονίκη, 1997.
19. Ρούμκου Ε. - Ταμπούρη Θ. - Τζιντζιόβα Α. - Τηγανίτου Α., *Οι προσφυγικοί σύλλογοι Θεσσαλονίκης (1914 - 1936). Τα καταστατικά τους*, Ανέκδοτη εργασία στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Σεμιναρίου Λαογραφίας του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ.
20. Σουβατζόγλου Βασίλης, Καλφόπουλος Γεώργιος, *Αθλητική δράση των Ρωμηών της Πόλης (από το 1896)*, Ισταμπούλ 1979.
21. Στεφανίδης Ανέστης - Κρικώνη Αικατερίνη - Κυρίτσης Δημήτρης, *Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής (1908 - 2003)*, Δήμος Θεσσαλονίκης, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003.
22. Χεκίμογλου Ευάγγελος, *Οι Αμπελόκηποι έχουν ιστορία. Ιστορική προσέγγιση στην περιοχή Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης*, Δήμος Αμπελοκήπων, Ιανός, Θεσσαλονίκη 1998.
23. Χριστοδούλου Κ. Νικολάου, *Ο Γυμναστικός Σύλλογος Θεσ/νίκης «Ο Ηρακλής» και η εξέλιξις του αθλητισμού εν Θεσσαλονίκη*, Εν Θεσσαλονίκη 1927.

Η πυγμαχία στη Θεσσαλονίκη στην περίοδο 1922-1940

Η συμβολή των προσφύγων από τον Πόντο, την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία στην ανάπτυξη του αθλήματος

Θεόφιλος Ιωαννίδης

Η πυγμαχία της Θεσσαλονίκης γνώρισε μεγάλες δόξες στην περίοδο από το 1922 μέχρι το 1940 και αυτό οφείλεται στην μεγάλη εισροή του προσφυγικού στοιχείου στην Θεσσαλονίκη, την πρωτεύουσα των προσφύγων όπως, με επιτυχία, προσέδωσε στην πόλη το επίθετο αυτό ο μεγάλος μας συγγραφέας, Γιώργος Ιωάννου.

Πρωταγωνιστικές φυσιογνωμίες στην δεκαετία του 1920-1930 ήταν οι κωνσταντινοπολίτες Γεώργιος Αγγελίδης και Κώστας Περλάτος, που διέδωσαν στη Θεσσαλονίκη την πυγμαχία, που ήταν σχεδόν άγνωστη στην πόλη και στην ευρύτερη περιοχή της Βορείου Ελλάδος. Αυτή την περίοδο γίνονται σπουδαίοι αγώνες στο γήπεδο του Ηρακλή - στην περιοχή όπου σήμερα βρίσκεται το Πανεπιστήμιο - στα θέατρα της πόλης, στο ανοιχτό γήπεδο της ΧΑΝΘ και στο χώρο της ΔΕΘ.

Ακολουθεί η χρυσή δεκαετία του 1930-1940, κατά την οποία εμφανίζονται σπουδαία ταλέντα της πυγμαχίας, στην πλειοψηφία τους πρόσφυγες και αυτό οφείλεται στο ζήλο και στην εργατικότητα των ανθρώπων αυτών που ήθελαν στη νέα τους πατρίδα πλέον να διακριθούν, να φανούν, να δείξουν την αξία τους.

Σπουδαία ονόματα που διακρίνονται πανελληνίως και διεθνώς είναι οι Αρτέμις Ιωαννίδης, Πολύδωρας Αβουζουκλίδης και Στέφανος Ταυρίδης από την περιοχή της Σμύρνης, Κοντίδης, Ασλανίδης και Ρολογάς από τον Πόντο, Κόκκινος Χρήστου και Ευθυμιάδης από την Κωνσταντινούπολη και, προς το τέλος της δεκαετίας του 1930, ο Λεωνίδας Νεκεφτίδης που συνέχισε την καριέρα του και μετά τον πόλεμο.

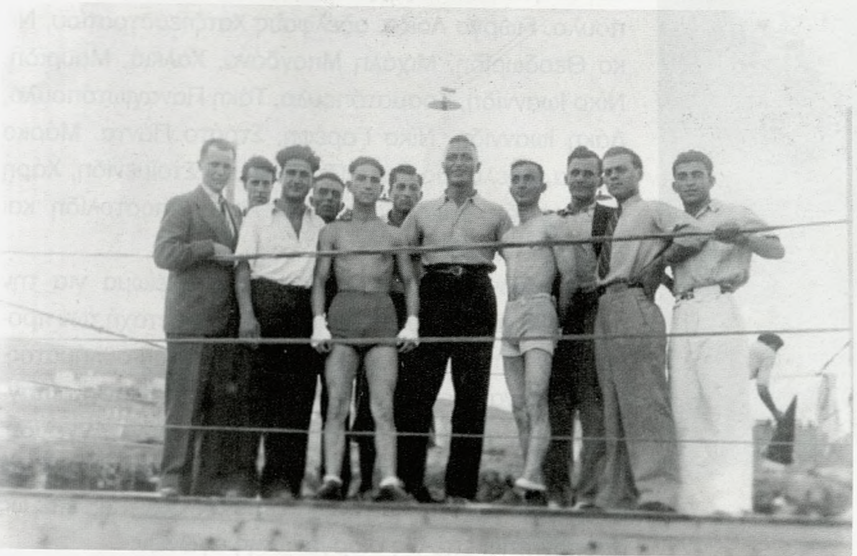
Χώροι προπονήσεων ήταν τα γυμναστήρια της ΧΑΝΘ, του ισραηλίτικου αθλητικού συλλόγου Μακαμπή, το γυμναστήριο Μαυροσκούφη και ορισμένα περίπτερα της ΔΕΘ. Κοντά στα πρόσωπα αυτά θα πρέπει να γίνει αναφορά και στην σύντομη παρουσία στην Θεσσαλονίκη του μετέπειτα παγκοσμίου πρωταθλητή των ημιβαρέων βαρών Αντώνη Χριστοφορίδη από την Κωνσταντινούπολη και του Γεωργίου Αντωνόπουλου από την Κωνσταντινούπολη, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα.

Στο πρώτο γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ., το 1935. Από αριστερά πρώτος διακρίνεται ο Πολύδωρος Αβουζουκλίδης και ο αγωνιζόμενος Αρτέμις Ιωαννίδης. Στο κέντρο ο διαιτητής του αγώνα, πυγμάχος Κώστας Περλάτος, από την Κωνσταντινούπολη. Δίπλα του ο αγωνιζόμενος Κοντίδης και ο Σαραφίδης με καταγωγή από τη Μικρά Ασία. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Στο γήπεδο του Ηρακλή, 1934. Στιγμιότυπο από αγώνα μεταξύ του Αρτέμι Ιωαννίδη και του Γεώργιου Αγγελίδη. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

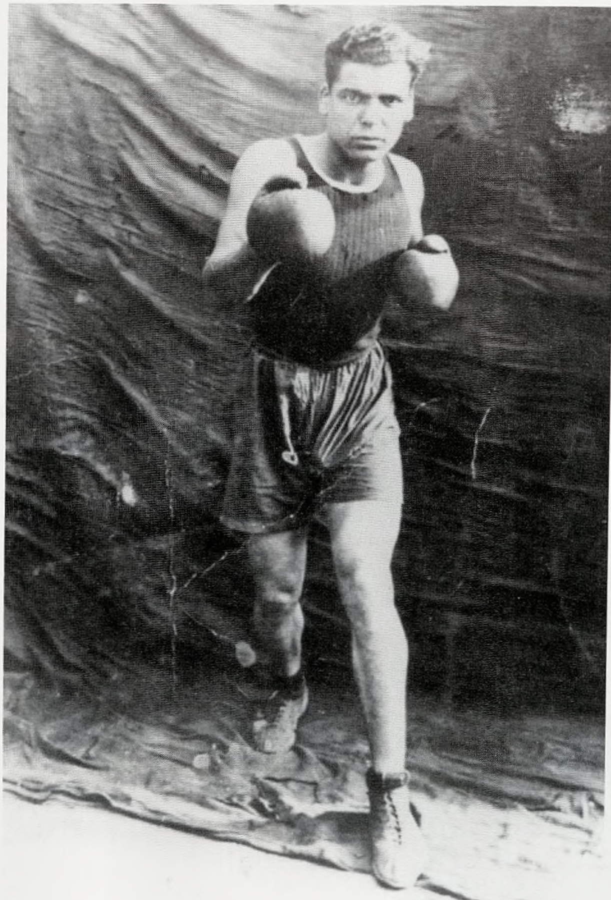
Σε ρινγκ στο γήπεδο του Ηρακλή, το 1934. Από αριστερά, ο πρώτος αγωνιζόμενος είναι ο πυγμάχος Αρτέμις Ιωαννίδης, από τη Σμύρνη και ο άλλος ο Γεώργιος Αγγελίδης, από τα Ταταύλα. Άλλοι πυγμάχοι που διακρίνονται είναι οι Γεώργιος Λεονταρίδης, ο αδελφός του Γεώργιου Αγγελίδη, ο ονομαζόμενος μικρός Αγγελίδης, ο Ευάγγελος Τσοχατζόπουλος και ο Νεκεφτίδης, όλοι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Οι πυγμαχικοί αγώνες προσέλκυαν χιλιάδες οπαδούς και μπορούμε να πούμε ότι εκείνη την εποχή η πυγμαχία είχε φιλάθλους στον ίδιο βαθμό με το ποδόσφαιρο. Οι Αγγελίδης, Αρτέμις Ιωαννίδης, Λεονταρίδης, Πολύδωρας Αβουζουκλίδης ήταν ινδάλματα της εποχής του μεσοπολέμου.

Η Θεσσαλονίκη λόγω του ότι ήταν σημαντικό εμπορικό κέντρο και μεγαλούπολη είχε επαφές με όλη την Ευρώπη και έτσι οι διοργανωτές των αγώνων, που ήταν αξιόλογοι επιχειρηματίες της Θεσσαλονίκης, διοργάνωναν αγώνες με σπουδαίους πυγμάχους από την Γερμανία, την Ιταλία, την Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, τη Σερβία, τη Βουλγαρία, την Αίγυπτο και το Λίβανο. Έτσι, οι φίλαθλοι είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τις μεγάλες μορφές της ευρωπαϊκής πυγμαχίας.

Ο Γιώργος Αγγελίδης, η κορυφαία αυτή μορφή της ελληνικής πυγμαχίας, ήταν τόσο δημοφιλής, ώστε είχε γίνει ένα είδος λαϊκού ήρωα. Χαρακτηριστικό ήταν το σλόγκαν που επικρατούσε στις προσφυγικές συνοικίες: «Τριχάτε, τριχάτε, Αγγελίδης μποξ θα παίξει». Αυτός ο περίφημος και σπουδαίος αθλητής δυστυχώς δέχθηκε δολοφονική επίθεση στη Βουλγαρία το 1940. Μετά από τη θριαμβευτική νίκη του επί του βούλγαρου πρωταθλητή στη Σόφια, καθώς επέστρεφε στο ξενοδοχείο του, του επιτέθηκαν βούλγαροι μπράβοι με λοστούς και σιδερένια αντικείμενα και του σπάσανε χέρια, πόδια και πλευρά. Οι συνοδοί του τον μετέφεραν στην Θεσσαλονίκη, όπου μετά από λίγες μέρες απεβίωσε. Δυστυχώς, λόγω του ότι σε λίγες ημέρες άρχισε ο πόλεμος, δε δόθηκε ευκαιρία στη δικαιοσύνη να βρει και να τιμωρήσει τους ενόχους.

Ο πυγμάχος Ευάγγελος Τσοχατζόπουλος, πατέρας του πρώην υπουργού, Απόστολου Τσοχατζόπουλου. Η καταγωγή του ήταν από την Κωνσταντινούπολη. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ο Κώστας Περλάτος, μετά από μια μικρή περίοδο αγωνιστικής πυγμαχίας, πέρασε στο ρόλο του προπονητή, όπου και διέπρεψε μέχρι τη δεκαετία του 1960. Από τα χέρια του πέρασαν σπουδαίοι πυγμάχοι, αλλά και σπουδαίοι προπονητές όπως ο Γιώργος Λοΐζος, ο Φιλιππόπουλος και ο Παναγιώτης Αντωνόπουλος (ο τελευταίος διετέλεσε για πολλά χρόνια προπονητής της εθνικής ομάδας της Ελλάδας).

Από τους μαθητές του Κώστα Περλάτου θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στους Παναγιώτη Αντωνόπουλο, Γιώργο Λοΐζο, αδελφούς Χατζηευστρατίου, Νίκο Θεοδωρίδη, Μιχάλη Μπογδάνο, Χαλκιά, Μαυρίδη, Νίκο Ιωαννίδη, Κοσματόπουλο, Τάκη Παναγιωτόπουλο, Λάκη Ιωαννίδη, Νίκο Γαρέφη, Στράτο Πάντα, Μάρκο Πάντα, αδελφούς Θωμαΐδη, Βύρωνα Στοϊμενίδη, Χάρη Αποστολίδη, Νίκο Τσαρούχα, Πόλη Αποστολίδη και Χρήστο Κυριαζή.

Κλείνοντας το σύντομο αυτό σημείωμα για την πυγμαχία της Θεσσαλονίκης και τη συμμετοχή των προσφύγων στην καθιέρωση και προβολή του αθλήματος, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι οι αθλητές ήταν ημιεπαγγελματίες, με μοναδική εξαίρεση τον Γιώργο Αγγελίδη, ο οποίος ασχολούνταν αποκλειστικά επαγγελματικά και ζούσε από αυτό το επάγγελμα είτε ως αθλητής, είτε ως προπονητής, είτε ως διοργανωτής αγώνων.

Όσον αφορά τον ανταγωνισμό με την Αθήνα, ήταν εξίσου ισχυρός, όπως συμβαίνει σήμερα με τις ποδοσφαιρικές ομάδες και τις ομάδες μπάσκετ. Στις αναμετρήσεις μεταξύ αθηναίων και θεσσαλονικέων πυγμάχων είχαμε πολύ συχνά συγκρούσεις φιλάθλων, που υποστήριζαν με φανατισμό το ίνδαλμά τους. Τα δε στοιχήματα ήταν στην πρώτη γραμμή και αφορούσαν πολύ μεγάλα ποσά για την εποχή εκείνη.

Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης προέβαλε πάρα πολύ την πυγμαχία και όλοι οι σπουδαίοι αγώνες βρίσκονταν στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων «Το Φως», «Νέα Αλήθεια», «Μακεδονία», και ιδιαίτερα του «Ελληνικού Βορρά», του οποίου ο εκδότης, Πέτρος Λεβαντής, ήταν από την Κωνσταντινούπολη. Για τη διαφήμιση των αγώνων, χρησιμοποιούνταν μικρές αφίσες, κολλημένες κατά χιλιάδες στους τοίχους και τις κολώνες της ΔΕΗ, και μεγάλα πανό με τη φωτογραφία των πυγμάχων σε κεντρικά σημεία της πόλης.

Αφίσα πυγμαχικών αγώνων, στο θέατρο «Νέον Φάληρον», στις 24 Οκτωβρίου 1926. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

ΘΕΑΤΡΟΝ ΝΕΟΝ ΦΑΛΗΡΟΝ

Κυριακή 24 Όκτωβρίου 1926 ὥραν 5 μ. μ.

Βοι ΠΥΓΜΑΧΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΜΕ ΝΕΑ ΝΟΥΜΕΡΑ ΤΟΥ ΤΖΙΜ ΜΠΑΚΑΡ

ΠΥΓΜΑΧΙΑ ΕΞ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

12 ΓΥΡΩΝ 2 ΛΕΠΤΩΝ

Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΠΡΩΤΟΠΥΓΜΑΧΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΥΠΕΡΕΛΑΦΡΩΝ ΒΑΡΩΝ

ΕΝΑΝΤΙΟΝ

M. GEORGES

ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ ΠΡΩΤΟΠΥΓΜΑΧΟΥ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΥΠΕΡΕΛΑΦΡΩΝ ΒΑΡΩΝ

ΠΥΓΜΑΧΙΑ 6 ΓΥΡΩΝ 2 ΛΕΠΤΩΝ

ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

ΠΥΓΜΑΧΙΑ 4 ΓΥΡΩΝ 2 ΛΕΠΤΩΝ

ΜΠΡΑΤΖΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ

ΠΥΓΜΑΧΙΑ 4 ΓΥΡΩΝ 2 ΛΕΠΤΩΝ

ΒΟΣΝΙΑΚΟΣ ΚΑΤΑ ΑΡΤΕΜΗ

Τύποις Ἰωάννου Κουμάνου

ΚΙΝΗΜΑ ΕΘΝΙΚΟΝ

ΜΕΓΑΛΟΙ

ΠΥΓΜΑΧΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΙΟΥΝΙΟΥ ΩΡΑ 9 μ.μ.

1) Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ — Α. ΛΕΟΝΤΑΡΙΔΟΥ
2) ΑΡΤΕΜΗΣ 8x2 ΠΟΥΣΟΥΡΑΣ
3) ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ 6x2 ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
4) ΣΑΡΑΦΙΔΗΣ 6x2 ΚΑΡΑΒΟΓΛΟΥ
5 ΜΙΚΡΟΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ 4x2 ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ

Αφίσα πυγμαχικών αγώνων, της δεκαετίας 1930, στον κινηματογράφο «Εθνικόν». Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Αφίσα πυγμαχικών αγώνων, στα τέλη της δεκαετίας 1920, στην αίθουσα «Αίγλη». Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

ΑΙΘΟΥΣΑ "ΑΙΓΛΗΣ„

ΚΥΡΙΑΚΗ 19 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ ΩΡΑ 12 Π. Μ.

ΜΕΓΑΣ ΠΥΓΜΑΧΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

Ὁ πρωτοπυγμάχος τῆς πόλεώς μας ΧΑ·Ι·Κ ΝΤΕΡ ΧΟΒΑΓΚΕΜΙΑΝ (ἐλαφρῶν βαρῶν), θὰ ἀντιμετωπίση τὸν πρωτοπυγμάχον Μακεδονίας-Θράκης, ΑΡΤΕΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΔΗΝ εἰς ἀγῶνα 8 γύρων τῶν 2 λεπτῶν. Ὁ ΧΑ·Ι·Κ ΝΤΕΡ ΧΟΒΑΓΚΕΜΙΑΝ εἶνε γνωστὸς εἰς τὸ φίλαθλον κοινὸν τῆς πόλεώς μας ἀπὸ μίαν συνάντησιν μὲ τὸν πρωτοπυγμάχον τῆς Ἀγγλικῆς Μοίρας κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθε νικητὴς ἐλπίζεται δὲ νὰ ἀντιμετωπίση ἐπαξίως καὶ τὸν Ἰωαννίδην.

Ἐπίσης θὰ συναντηθοῦν εἰς ἀγῶνα 4 γύρων τῶν 2 λεπτῶν ὁ ἐκ Θεσ)νίκης κάλλιστος πυγμάχος Γ. Ἀναστασιάδης καὶ ὁ συμπολίτης Μικαὲλ Γκελουγιάν.

ΤΙΜΑΙ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ 10 & 5

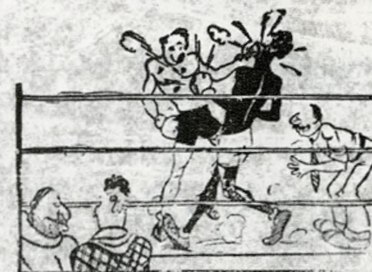
ΓΗΠΕΔΟΝ Π. Α. Ο. Κ.

ΚΥΡΙΑΚΗ 24 ΙΟΥΝΙΟΥ

ΩΡΑ 6 Μ. Μ.

ΠΥΓΜΑΧΙΑ

10 ΓΥΡΟΙ 2 ΛΕΠΤΩΝ

ΔΙΑΙΤΗΤΗΣ Ο ΡΟΥΜΑΝΟΣ ΠΡΩΤΟΠΥΓΜΑΧΟΣ

ΖΕΖΗ ΓΚΟΛΣΤΑΙΝ

ΔΙΑ ΤΟ ΠΡΩΤΑΘΛΗΜΑ Β. ΕΛΛΑΔΟΣ

Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ - ΑΡΤΕΜΗΣ

ΕΤΕΡΑ 3 ΖΕΥΓΗ

ΕΙΣΟΔΟΣ ΔΡ. 10-5

Αφίσα πυγμαχικών αγώνων, της δεκαετίας 1930, στο γήπεδο του Π.Α.Ο.Κ. Συλλογή Θεόφιλου Ιωαννίδη. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού

Ευχαριστούμε θερμά για τη συμβολή τους στη συλλογή του υλικού:

Τους συλλόγους και τα σωματεία

Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Μακεδονίας (Ε.Π.Σ.Μ.), Βυζαντινό Αθλητικό Όμιλο (Β.Α.Ο.), Π.Α.Ε. Πανελλήνιος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών (Π.Α.Ο.Κ.), Κ.Α.Ε. Π.Α.Ο.Κ., Α.Μ.Σ. Μαραθώνα Κουρί, Α.Π.Σ. Μακεδονικό Νεάπολης, Π.Α.Ε. Αγροτικό Αστέρα Ευόσμου, Σύλλογο Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών Απόλλωνα Καλαμαριάς, Σύνδεσμο Φιλάθλων Π.Α.Ο.Κ. Θύρα 4, Σύνδεσμο Φιλάθλων Π.Α.Ο.Κ. Θύρα 4 Καλαμαριάς και Χ.Α.Ν. Θεσσαλονίκης, Χ.Ε.Ν. Θεσσαλονίκης.

Τους ιδιώτες

κ. Πιλάτο - μέλος του Δ.Σ. του Μακεδονικού Νεάπολης, κ. Αθανάσιο Βαλαβάνη - πρόεδρο του Δ.Σ. του Μαραθώνα Κουρί, κ. Σταύρο Ζαμπέτογλου - μέλος του Δ.Σ. του Μαραθώνα Κουρί, κ. Όθωνα Μοσχίδη - πρόεδρο του Δ.Σ. του Β.Α.Ο., κ. Γιώργο Καλέση - πρόεδρο του Συνδέσμου Φίλων Β.Α.Ο., κ. Γιώργο Τζέτζη - διευθυντή μάρκετινγκ της Π.Α.Ε. Π.Α.Ο.Κ., κα Εύα Δεδοπούλου - γραμματέα της Μ.Ε.Ν.Τ., κ. Δημήτριο Σφήκα - μέλος της Μ.Ε.Ν.Τ., κ. Λεωνίδα Μαλεζά - δημοσιογράφο, κ. Μανώλη Κανδυλάκη - δημοσιογράφο, κ. Τάσο Καναράκη - μέλος του Δ.Σ. του Συνδέσμου Φιλάθλων Π.Α.Ο.Κ. Θύρα 4, κ. Χάρη Μάλιο - μέλος του Συνδέσμου Φιλάθλων Π.Α.Ο.Κ. Θύρα 4 Καλαμαριάς, κ. Νίκο Παρούσογλου - φίλαθλο του Π.Α.Ο.Κ, κα Μαργαρίτα Καλαφάτη - υπεύθυνη του Ε.Λ.Ι.Α Θεσσαλονίκης, κ. Κίμωνα Δημητρίου - υπεύθυνο του αθλητικού τμήματος της Χ.Α.Ν.Θ., κ. Ανέστη Στεφανίδη - επιστημονικό συνεργάτη του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης, κ. Στράτο Δορδανά - Δρ. Ιστορίας Α.Π.Θ.

Τους δωρητές

κ. Ιωάννη Αγγελίδη, κ. Γιώργο Αλεξανδρή, εκδότη του βιβλίου *Η Ιστορία του Π.Α.Ο.Κ.*, κα Κατίνα Αντύπα, κα Ευμορφία Βασιλειάδου, κ. Γεώργιο Γιουλτουρίδη, κ. Σταύρο Ζαμπέτογλου, κ. Θεόφιλο Ιωαννίδη, κ. Παναγιώτη Λαγγίδη, κ. Εμμανουήλ Μανώλογλου, κ. Δαμιανό Παπαδόπουλο, κα Ιωάννα Πασαλίδου, κ. Σπύρο Πιαστόπουλο, κ. Ιωάννη Στρογγύλη, οικογένεια Αριστοτέλη Τσιλιγκαρίδη, κ. Αθανάσιο Τσιμπή, κα Ζωή Χασάπη - Λιώλιου.

Τους παλαίμαχους ποδοσφαιριστές που μας κατέθεσαν τις αναμνήσεις τους

κ. Ηλία Καναβόπουλο - δωρητή, κ. Απόστολο Κοντόπουλο - δωρητή, κ. Γρηγόριο Ολύμπου - δωρητή, κ. Αθανάσιο Τσιμπή - δωρητή, κ. Κυριάκο Μποσταντζόγλου.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ISSN 1108-5452